

**İKTİDAR KAVRAMI VE RUSSELL'IN
İKTİDAR ANLAYIŞI**

Hamise BALKİ

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Anabilim Dalı
Doç. Dr. M. Hanifi MACİT
2013
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

Hamise BALKİ

İKTİDAR KAVRAMI VE RUSSELL'İN İKTİDAR ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. M. Hanifi MACİT**

ERZURUM -2013

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

18/09/2013

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "İktidar Kavramı ve Russell'ın İktidar Anlayışı" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

18/09/2013

Hamise BALKİ

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. M. Hanifi MACİT danışmanlığında, Hamise BALKİ tarafından hazırlanan bu çalışma 18/09/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Felsefe Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Yrd. Doç. Dr. Zafer YILMAZ

İmza:

Jüri Üyesi :Yrd. Doç. Dr. Kutsi KAHVECİ

İmza:

Jüri Üyesi :Doç. Dr. M. Hanifi MACİT

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İKTİDAR KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ.....	4
1.1.1. İktidar, Güç, Etki ve Otorite İlişkisi.....	5
1.2. SİYASAL İKTİDAR.....	10
1.2.1. Siyasal İktidar, Egemenlik ve Meşruiyet	11
1.3. SİYASAL İKTİDAR KAVRAMINA TARİHSEL BAKIŞ.....	13
1.3.1. Klasik Dönem Siyasal İktidar Kuramları.....	13
1.3.1.1. Aristoteles	13
1.3.1.2. Ortaçağ'da Siyasal İktidar ve Saint Augustinus	14
1.3.1.3. İktidar Filozofu Niccolò Machiavelli	16
1.3.1.4. Jean Bodin ve Egemenlik	20
1.3.1.5. Thomas Hobbes ve Leviathan	22
1.3.1.6. Jean Jacques Rousseau ve Toplum Sözleşmesi	27
1.3.2. Modern Dönemde Siyasal İktidar Kuramları	29
1.3.2.1. Karl Marx.....	31
1.3.2.2. Friedrich Nietzsche ve Güç İstenci.....	37
1.3.2.3. Michel Foucault	41

İKİNCİ BÖLÜM

BERTRAND RUSSELL VE İKTİDAR

2.1. BERTRAND RUSSELL KİMDİR?	46
2.1.1. Bertrand Russell'in Hayatı ve Kişiliği.....	46
2.1.2. Bertrand Russell'in Eserleri.....	54
2.1.3. Bertrand Russell'in Felsefe Anlayışı.....	57

2.1.4. Bertrand Russell'ın Din Anlayışı	64
2.2. BERTRAND RUSSELL VE İKTİDAR.....	69
2.2.1. İktidar Tutkusu	69
2.2.1.1. Önderler.....	73
2.2.1.2. Önderleri İzleyenler.....	76
2.2.1.3. Çekilenler.....	77
2.2.2. İktidar Biçimleri.....	78
2.2.2.1. Geleneksel İktidar Biçimleri.....	81
2.2.2.1.1. Kral İktidarı	81
2.2.2.1.2. Ruhban Sınıfı İktidarı	83
2.2.2.2. Sonradan Kazanılmış İktidar Biçimleri	85
2.2.2.2.1. Yalın İktidar	85
2.2.2.2.2. Devrim İktidarı	87
2.2.2.3. İktisadi İktidar	89
2.2.2.4. Düşünce Üzerindeki İktidar	91
2.2.3. İktidar Kaynakları	93
2.2.4. İktidarın Uygulama Aracı:	96
2.2.4.1. Örgütler ve Devlet Örgütü.....	96
2.2.4.2. Bir Örgüt olarak Devletin Yönetim Biçimleri.....	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BERTRAND RUSSELL VE SİYASET ANLAYIŞI

3.1. BERTRAND RUSSELL VE SOSYALİST ANLAYIŞ	102
3.1.1. Russell ve Marxizm Eleştirisi	102
3.1.2. Bertrand Russell ve Sosyalizm	106
3.2. BERTRAND RUSSELL'IN DEVLET İDEALİ.....	110
3.2.1. Russell ve Devlet	110
3.2.2. Russell ve Dünya Devleti.....	112
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA	128
ÖZGEÇMİŞ.....	135

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKTİDAR KAVRAMI VE RUSSELL'IN İKTİDAR ANLAYIŞI

Hamise BALKİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. M. Hanifi MACİT

2013, 135 sayfa

Jüri: Doç. Dr. M. Hanifi MACİT

Yrd. Doç. Dr. Kutsi KAHVECİ

Yrd. Doç. Dr. Zafer YILMAZ

Bu tezin amacı, Bertrand Russell'ın iktidar kavramını ve bu bağlamda oluşturduğu siyaset anlayışını incelemektir. Bu amaçla çalışmada iktidar kavramı ve bu kavramın tarihsel gelişimi kısaca özetlenerek, kavramın dönem koşullarına göre uğradığı değişimlere düşünürler vasıtasıyla yer verilmektedir. Ayrıca düşünürün daha iyi anlaşılması için hayatı, eserleri, felsefe ve din anlayışlarına da kısaca değinilmektedir.

İncelememize göre, Russell kendisine kadar olan iktidar anlayışlarını eleştirel bir yaklaşımla ele almaktadır. Düşünür, bütün bu incelemelerden elde ettiği olumsuz sonuçlara dikkat çekerek, yeni bir siyasal düzen oluşturma amacındadır. Bu amaçla oluşturduğu Dünya Devleti idealinde, demokratik bir düzen ile daha özgür ve daha yaşanılabilir bir dünyanın mümkün olabileceğini bütün insanlığa göstermeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İktidar, Bertrand Russell

ABSTRACT

MASTER THESIS

**THE CONCEPT OF POWER AND RUSSELL'S UNDERSTANDING OF
POWER**

Hamise BALKI

Advisor: Assoc. Prof. Dr. M. Hanifi MACİT

2013, 135 pages

**Jury: Assoc. Prof. Dr. M. Hanifi MACİT
Assist. Prof. Dr. Kutsi KAHVECİ
Assist. Prof. Dr. Zafer YILMAZ**

The aim of the study is to investigate Bertrand Russell's concept of power and understanding of politics which he formed in this context. To this end, the concept of power and its historical development were briefly summarized, and the changes which this concept underwent in parallel with the period were given room with reference to philosophers. In addition, philosophers' lives, works, understanding of philosophy and religion were shortly discussed in order to better understand them.

The study has revealed that Russell deals with the understanding of power with a critical approach, which extends to his time. He aimed at establishing a new political order by putting emphasis on the negative results he obtained from all the investigations. In his ideal of World State which he formed to this end, he tries to demonstrate the whole world how possible a more liberal and liveable world may be through a democratic order.

Key Words: Power, Bertrand Russell

ÖNSÖZ

Bu çalışmamızın konusu; 19 ve 20. yüzyılda yaşayan, gerek matematikçi ve mantıkçı, gerekse felsefeci kimliği ile bilimsel ve toplumsal sorunlar üzerine eğilerek birçok eser veren, Lord William Arthur Bertrand Russell'ın iktidar kavramıdır. 19. yüzyılda meydana gelen savaşlar ve bu savaşlar sonucunda insanlığın çektiği acılar Russell'ı derinden etkilemiş ve çalışmalarını neredeyse tamamen siyasal alana yönlendirmiştir. Russell, 1938 yılında kaleme aldığı *İktidar* eserinde sosyolojik olayların temeline oturttuğu 'iktidar' kavramını özel bir bakış açısı ile incelemiştir. Özgürlüğe düşkün olan ve hayatını buna adayan Russell, bu eserini, hürriyetsiz bir dünyanın yaşanılabilir bir dünya olmayacağı tezini desteklemek için oluşturmuştur. Bu bağlamda Russell'ın tarihsel bir akış içinde ele aldığı iktidar kavramı; ona paralel olarak yeniden yapılandırmaya çalıştığı dünya siyaset anlayışıyla alakalıdır. Aynı zamanda çalışmamız, Russell'ın iktidar olgusunun, daha iyi anlaşılması için iktidarı kavramsal ve tarihsel süreç içerisinde; filozoflar tarafından ele alınış biçimleri ile bütüncül bir yaklaşım esas alınarak oluşturulmuştur.

Bu çalışmada bilgi ve tecrübeleriyle değerli katkılarda bulunan danışman hocam sayın Doç. Dr. M. Hanifi Macit'e, kıymetli vakitlerini ayırarak çalışmamıza önerilerde bulunan hocam Yrd. Doç. Dr. Kutsi Kahveci'ye, Yrd. Doç. Dr. Zafer Yılmaz'a ve son olarak desteklerini esirgemeyen ailem ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi arz ederim.

Erzurum-2013

Hamise BALKİ

GİRİŞ

Çağdaş dünyanın şekillenmesinde en etkili kavram olan iktidar kavramı üzerinde düşünmek; insan, doğa ve toplum üzerinde düşünmek demektir; çünkü iktidar kavramı insanın insanla, doğayla ve toplumla olan ilişkisinin temelindedir. İktidar, çok yönlülüğü nedeniyle tanımlanması oldukça güç bir kavramdır. Bu sebeple iktidar ve siyasal iktidar ayrımı önemlidir; bunun yanı sıra siyasal iktidar egemenlik, güç ve otorite ile olan ilişkisi göz önüne alınarak incelenmelidir. Düşünürler, içinde buldukları dönemin sosyal ve kültürel yapısı ve dinsel inanışlarını göz önünde bulundurarak iktidar incelemelerini yaparlar. İlkçağda iktidar negatif; sınırlayan, etki altına alan bir kavram olarak ele alınır. İktidar incelememiz, ilk kez politik bir düzen sınıflandırmasını yapan Aristoteles’le başlar. Aristoteles, iktidar kavramını egemenlik ile ilişkilendirerek ele alır. Ortaçağ’a gelindiğinde iktidar, ruhban sınıfın tekeline geçer. İktidar yine egemenlik kavramı ile ele alınır; ancak yeni bir tartışma alanı ortaya çıkar ki bu, iktidarın kaynağının ne olduğudur. Saint Augustinus’un Tanrı Devleti ile Yeryüzü Devleti ayrımı tam bu noktaya işaret eder. Egemenliğin ve iktidarın kaynağı Tanrı’dır ve onun üstünde dünyevi bir güç alanı söz konusu değildir.

Rönesans dönemine bakıldığında, iktidarı pozitif bir kavram olarak ele alan ve uhrevi alandan dünyevi alana aktaran ilk isim Nicollò Machiavelli’dir. Machiavelli, ‘Hükümdar’ adlı eserinde, iktidarı eşitsiz bir güç ilişkisi içerisinde ele alır. Hükümdar mutlak, egemen ve sınırsız bir iktidara sahiptir; böylece Machiavelli düşüncesinin en önemli eksiği; dünyevi olan iktidarın geçiciliğidir. Bu eksik noktayı tamamlayan isim Jean Bodin’dir. Bodin, egemenlik kavramını sistemli bir şekilde ele alarak iktidara süreklilik ve insanların etrafında toplanacağı, ona bağlanacağı soyut bir amaç getirir. Diğer yandan Thomas Hobbes, egemenlik kavramını sözleşme ile garanti altına alır ve egemen gücü toplumla bağlantılı hale getirir. Bir başka düşünür Jean Jacques Rousseau, Hobbes’un sözleşme kuramını daha da geliştirerek egemenliğin kaynağını toplumsal sözleşmeye dayandırır, böylece egemenlik tam olarak toplumla bağlantılı hale gelir. Rousseau’nun ön plana çıkardığı özgürlük ve eşitlik kavramları ile Fransız Devrimi’nin temelleri atılır. Demokrasi; Fransız Devrimi’nde genel oy yasası istemi ile güvenlik altına alınmaya çalışılır. Ancak bu dönem, kişi özgürlük ve haklarının uygulanması ve korunması için henüz yeterli özelliklere sahip değildir.

Siyasal iktidar, Endüstri Devrimi ve gelişen teknoloji sayesinde daha da güçlenir. İktidar kavramı, geleneksel ve demokratik çizgisinden gitgide uzaklaşır ve rasyonelliğe doğru kayar. Daha önceki dönemlerde cebir- şiddet- kaynaklı olan iktidarın, bu dönemde, ekonomi ve psikoloji kaynağı neredeyse daha önemli hale gelir. Yeni dönemin akılcı ve bilimci anlayışını benimseyen Karl Marx, iktidar kavramını ekonomi temelinde oluşturur. Marx'ın rasyonelliğe dayalı ekonomik iktidar anlayışının aksine Friedrich Nietzsche, tam bir rasyonellik eleştirmenidir. Nietzsche, rasyonelliğin genelliğini, bilimin vaatlerini, geleneksel ahlakı ve üretim ilişkilerini hiçe sayan yeni bir özne yaratmaya çalışır. O, güç istencini dünyanın merkezine yerleştirerek iktidar kavramını gücü isteme fiilinden türetir. Nietzsche'nin rasyonellikten sıyrılmış ve nesnellikten kurtulmuş özne anlayışı daha sonra Michel Foucault tarafından desteklenir. Yeni bir özne inşası yapmak amacıyla olan Foucault, özne çözümlemesi amacıyla olan çalışmaları sırasında, özneyi şekillendiren güç olarak iktidar kavramına varır. Foucault, ekonomi temelli Marxist anlayışı reddeder ve iktidar kavramını insan ilişkileri alanında inceler.

Çalışmamızın konusunu oluşturan düşünür Bertrand Russell'ın iktidar kavramına bakıldığında, bütün bu iktidar analizlerinin etkisini görülür. Russell, iktidara yeni bir boyut kazandırmamakla birlikte bu kavramı, tarihsel gelişim sürecinde ele alarak insanlığın sonraki dönemde kendi için yararlı bir iktidar oluşturmasını ister. Russell, genel itibariyle pozitivist ve mantıkçı bir kişiliğe sahiptir; onun için akıl ve bilim dünyadaki her şeyin üstündedir. Düşünür bu mantıkçı bakış açısını siyaset alanına da aktarmaya çalışarak; insanlar için daha yaşanılabilir bir dünya oluşturma çabasıdadır. Bu yüzden Russell, bütün ömrünü çok önem verdiği özgürlük düşüncesi uğruna savaşıyor, insanlara yapılan zulüm ve haksızlıklara karşı çıkmaya adanmış. Russell, bu bağlamda oluşturduğu iktidar felsefesinde, iktidar kavramını içgüdü olarak ele alır; insanların toplumsal ve siyasal davranışlarda etkili olan içgüdülerinin iktidar tutkusu olduğuna işaret eder. Russell'ın iktidar kavramı, toplumsal olaylara göre değişen, dönüşen nicel bir kavramdır ve hemen hemen bütün insan ilişkileri bu kavram etrafında şekillenir ve iktidarı tamamen ekonomi alanında ele alan Marx'ı eleştirir. Sosyalist bir anlayışa sahip olan Russell, başlarda tam bir Marx hayranıdır; ancak sonraki dönemlerinde komünizmin Rusya'yı getirdiği durumu görünce Marxist anlayışa yüz çevirir ve kendi sosyalist anlayışını oluşturmaya çalışır. Teknolojik gelişmelerle birlikte

daha da şiddetlenen savaş unsuru, Russell felsefesinde önemli bir yer tutar. Olası bir atom savaşı ya da hidrojen bombası ile insanlığın karanlık bir döneme sürükleneceğini ve kendi ırkını yok edeceğini düşünen Russell, insanlığın en önemli sorununun barışa ulaşmak olduğunu düşünür. Russell, barış ve huzur içinde bir evren için ‘Dünya Devleti’ tasarısı oluşturma çabasına girer. Tasarladığı dünya devletinde, evrensel amaçlara dayalı bir demokrasi fikrini öne sürerek, dünya barışına ancak bu şekilde ulaşabileceğini savunur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İKTİDAR KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

İktidar kavramı, kullanılış alanı bakımından çeşitlilik gösterdiği için belli bir iktidar tanımı yapmak oldukça güçtür. Sosyal ve siyasal alanda kullanılan iktidar kavramı, geçmişten bu yana farklı düşünürlerin, farklı bakış açıları sayesinde birçok farklı anlamlarda tanımlanır. İktidar kavramının bu çeşitliliği, tanımlama yapmayı iyice zora sokar. Öncelikle iktidar kavramının sözlük anlamlarına bakacak olursak, iktidar: “bir şeyi yapmaya gücü yetmek, yapabilmek”¹, “genel olarak, eylemde bulunma, bir şeyler yapabilme doğal gücü ya da yeteneği. Etkide ya da eylemde bulunma imkânı veren hukuki, siyasi ya da ahlaki güç. Formel olarak, A’nın B’yi, B’nin yapmayı tercih etmediği bir şeyi yapmaya zorlama gücü ya da kudreti. Devlet yönetimini elinde bulunduranların, bir toplumu yönetenlerin siyasi, hukuki ve fiili gücü”²; yani diğer bir deyişle “bir şeyi meşru olarak yapabilme hakkı, otorite, erk. Seçimlerde en yüksek oyu alan siyasi partinin sahip olduğu toplumu yönlendirme ve yönetme gücü, bu güce sahip olan organ, hükümet.”³ Başka bir tanıma göre: “En genel anlamıyla iktidar, dünyada bir farklılık yaratmak amacıyla sonuçlar elde etme ya da bunların üretimine katkıda bulunabilme kapasitesidir. Toplumsal hayattaki iktidarın ise, bunun toplumsal ilişkiler aracılığıyla gerçekleştirilmesi kapasitesi anlamına geldiğini söyleyebiliriz: iktidar bir başkasını ya da başkalarını önemli ölçüde etkilemek suretiyle sonuçlar elde etme ya da bunların yaratılmasına katkıda bulunma kapasitesidir.”⁴

İktidar kavramının bu çok yönlü anlamlılığının yanı sıra Türkçe ve İngilizce anlamları da farklılık gösterir. Türkçede iktidar kavramı, genel olarak; “bir işi gerçekleştirmek için gereken kuvvet, muktedir olma, yapabilme, kudret, kabiliyet, bir toplulukta veya kuruluştaki idareyi elde bulundurma, hükümet etmek” anlamlarında kullanılır. İngilizce de iktidar kavramının karşılığı; ‘power’-güç- kelimesidir. Power; “halkı ve olayları kontrol etme yeteneği, doğal bir hüneri, gücü kontrol eden kişiyi ve

¹ Türkiye Diyanet Vakfı, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, (22. Cilt), s. 56.

² Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, (6. Baskı), Paradigma Yayınları, İstanbul 2005, s. 901-902.

³ Zekeriya Yıldız, *Politika Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003, s. 196.

⁴ William Outhwaite, *Modern Toplum Düşünce Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 352.

resmen sahip olunan hakkı” ifade eder.⁵ Ayrıca İngilizcede power, etki, otorite kelimeleri; tam tanımlanamamakla birlikte duruma göre değişkenlik gösterebilen kelimelerdir. Bazen birbirlerinin yerine kullanılırken bazen de birbirlerine sebep veya sonuç olarak kullanılabilirler.⁶ İktidar kavramını tam olarak anlamak için güç ve etki kavramlarından da faydalanmak gereklidir; çünkü iktidar başkalarının davranışını etkileme ve onları birey yapmaya zorlama yönüyle dikkat çeker.⁷ Dolayısıyla iktidar; güç, etki ve otorite kavramları ile oldukça yakın bir ilişki içerisindedir; hatta iktidar kavramının bu üç kavramla bir tutulduğu tanımlamaları da mevcuttur. Bu sebeple bu kavramlara genel olarak bakmakta fayda vardır.

1.1.1. İktidar, Güç, Etki ve Otorite İlişkisi

Otorite, iktidar ve siyasal iktidar kavramlarıyla sıkça kullanılan bir kavramdır. Ancak bu kavramın hangi anlama geldiği ve iktidar kavramıyla aynı anlama gelip gelmediği konusunda görüş ayrılıkları vardır. Bazı düşünürler ve yazarlar iktidar ile otorite kavramı arasında bir ayırım yapmak yerine, bunları eş anlamlı kullanırlar. Otoriteyi siyasal iktidar kavramından ayrı olarak kullanırlar da vardır.

Otoriteyi siyasal iktidardan ayrı olarak kullanılanlara göre otorite, en genel manasıyla iktidarın meşru olarak kullanılmasıdır. Bir iktidarın emir ve kararları tartışılmaksızın, karşı çıkılmaksızın benimseniyor ve itaat ediliyorsa orada otorite var demektir.⁸ Diğer bir deyişle otorite; “iktidarın yönetme hakkının yönetilenlerce tanınması ve kabul edilmesidir.” Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere, iktidar, toplumsal rızaya dayanmalıdır. Eğer halk, bir yerde iktidarın kararlarıyla ters düşüyorsa orada otoriteden bahsedemeyiz. Bu, iktidarı zorbalıktan ayıran en temel noktadır. Çünkü otorite güce, zora ve tehdide başvurmadan, manevi bir etki ile söz geçirir. Görüldüğü gibi otorite aslında iktidardan daha geniş bir anlama sahiptir. Fakat bu iki kavram, güç ve rıza kavramlarını da içinde barındırır. Otorite için rıza, iktidar için güç önceliklidir.⁹ Otoriteye bir güç biçimi de diyebiliriz; ancak güç ile otorite birbirlerine zıt

⁵ Nihat Bulut, *Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi*, Seçkin Yayınları, Ankara 2003, s. 18.

⁶ Paul Edwards, *The Encyclopedia of Philosophy*, (5-6), Mcmillan Publishing Co., Inc. The Free Press, Newyork 1967, s. 424.

⁷ Bulut, s. 18.

⁸ Davut Dursun, *Siyaset Bilimi*, Beta Yayınları, İstanbul 2000, s. 103.

⁹ Mümtaz'er Türköne, *Siyaset*, (10. Baskı), Opus Yayınları, İstanbul 2009, s. 39.

iki kavramdır. Güç, diğer kişilerin davranışlarını etkileme becerisidir ve bunu hangi yollarla yaptığı pek önemli değildir. Oysa otorite, bunu meşru yollarla yapar. Güç boyun eğmeyi ikna, baskı, tehdit ve şiddet ile sağlar. Otorite de boyun eğme değil, itaat etme söz konusudur, bu ise yönetilenlerin sahip olduğu ahlaki yükümlülük ile sağlanır.¹⁰ Dolayısıyla güç kavramı kendi başına ele alınması gereken bir kavramdır ve geniş bir çeşitlilik alanına sahiptir.

Güç, doğa bilimlerinde kuvvet ve enerji olarak anlaşılırken sosyal bilimlerde; kişinin bir şeye gücü yetmesidir. Güç, aynı zamanda kişinin diğeri üzerindeki kontrolü olarak bir ilişki biçimini de ifade eder.¹¹ İktidarın en önemli özelliği olan güç, yalnızca kaba güçten yani fiziki güçten ibaret değildir. Gücün birçok çeşidi vardır; ancak iktidarın en çok kullandığı güç unsurları; fiziki gücün yanı sıra ekonomik güç ve silah gücüdür. Önceleri iktidarı güçlendiren ve düzeni sağlayan en temel güç silah gücüydü. Daha sonra silah gücü, önce disiplin sonra kontrol aracı haline gelir. Güç itaati sağlamada tek başına hiçbir zaman yeterli değildir. Bunun en önemli örnekleri devrimlerdir.¹² Buna rağmen güç, genelde fiziki zorlama ile kullanılır. İktidarın varlığı ve bu varlığın devamlılığı için güç olmazsa olmazdır. Ancak iktidarın olmazsa olmazı olan güç ögesi tek başına yeterli değildir; çünkü iktidar, yönetilenler tarafından benimsenmelidir. Bu benimseme şüphesiz iktidarın toplumsal norm ve değerlere uygunluğuyla mümkündür. Neticede iktidarın devamlılığındaki istikrar ve meşruluk buna bağlıdır.¹³ İnsanların bazen karizmatik bir liderin peşinden gönüllü olarak gitmeleri de fiziksel zorlama ile değil; benimseme ile mümkündür. Fiziksel zorlama, daha çok güç unsurlarını düzenlemede yardımcı olur. Güç unsuru olan fiziksel zorlamanın kullanımı, toplumun içinde bulunduğu duruma göre farklılık gösterir. Kargaşa durumunda etkiyle birlikte kullanılan güç, normal durumlarda bir karışıklık çıktığında baskı ile birlikte bulunur. Otorite söz konusu olduğunda ise güç; etki ve baskınlıkla birlikte var olur.¹⁴ Etkiyi tek başına kullanmak, karşı çıkanları bastırmaz; çünkü etki kişinin kendi çıkarına neyin uygun olduğunu şekillendirir ve kişinin eylemlerini yönlendirir.

¹⁰ Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, (Çev. Hızır Murat Köse), Küre Yayınları, İstanbul 2011, s. 158.

¹¹ Heywood, s. 148.

¹² *Bilim ve İktidar (Derleme)*, Dipnot Yayınları, Ankara 2008, s. 359.

¹³ Yıldız, s. 196.

¹⁴ Edwards, s. 424.

Güç yalnızca insanlar arası bir ilişki değil; aynı zamanda kişiyle nesne arasında da bir ilişki olabilir. Ancak, güç ilişkisi içinde kurallar ve kurumlar için içine giriyorsa bu, sosyal bir ilişki olur. Gücü sosyal bir ilişki olarak ele alan C. J. Friedrich, gücün etki-tepki ilişkisi olduğunu söyler. Friedrich, güce sahip olmak isteyen kişinin, kendi emirlerine itaat ettirebilmek için bir şeylere değer veren insanların bulunması gerektiğini savunur. Bu noktada kişiye zarar verecek güç örnekleri de kaçınılmaz hale gelir. Böylece güç ile kabulleniş arasında da bir ilişki doğar. Etki ile kişi üzerinde güç sağlanır; çünkü kişi, otoritenin böyle istediğini düşünerek durumu kabullenir ve razı olur. Fiziksel şiddet ya da tehdidin söz konusu olduğu durumlarda ise kişinin kabullenışı, ona karşı kullanılan değerlere artık itaat etmeyeceğini gösterir. Ancak politik güç söz konusu olduğunda, tam anlamıyla bir zorlamadan bahsedemeyiz; çünkü yönetenler az sayıdadır. Çoğu kişi bu azınlığın güç hakkı olduğuna ve kuralları ihmal ettiğinde cezalandırılacağına inanır. Dolayısıyla politik güç zorlayıcı olduğu kadar razı oluşu da içerir. Neticede güç sahiplerinin düşmanları, halk arasına güvensizlik ekerek bütün insanları etkileyebilir. Birinin etki kullanması; diğer insanlar üzerinde aktif ve niyetli olarak uğraşması anlamına gelir ve bir kişi bunu sürekli olarak yapıyorsa etkiye sahiptir. Güç sahipleri; yani girişimlerini kabul ettirmek için diğer insanları kandıran ve istedikleri birçok şeyi yaptıran kişiler, toplumun farklı kesimlerini onlardan üstün oldukları için etkileyebilirler. Diğer sınıflar kıskançlık veya hayranlık sonucu onların davranışlarını, zevklerini taklit edebilir ve bu manada da onlardan etkilenebilirler. Ancak bu etki gücün ortaya çıkması değildir; yalnızca onun etkilerinden bir tanesidir.¹⁵ Bunun yanı sıra gücün birçok etkileme yolu vardır. Steven Lucas, güç ile etki arasındaki ilişkiyi ele alır ve gücün etkileme yollarına dikkat çeker. Öncelikle güç karar alma sürecini etkiler. Bu süreçteki etkisi aynı zamanda, başka kararları engelleme becerisini de içerir.¹⁶ Böylece güç, insanların algı ya da tercihlerini yönlendirerek onların düşüncelerini kontrol eder.

Güç, etki ve otorite kavramlarına genel olarak baktıktan sonra, iktidar kavramının daha iyi anlaşılması için bu kavramlarla yapılan iktidar tanımlamalarına bakmakta fayda vardır. İktidarın tipi, kaynağı ya da kullanım yöntemleri değişse de genel olarak iktidarı bazı kişi ve kurumların, diğer kişi ve kurumlar üzerindeki etkisi olarak kabul eden

¹⁵ Edwards, s. 425-426.

¹⁶ Heywood, s. 149.

görüşlerden biri Robert A. Dahl'a aittir. Dahl, iktidar kavramını güç ve etki kavramıyla bir tutar. "... İktidar, kişiler arası ilişki ve etkileşim bağlamında bir şeyin diğer bir şey üzerindeki etkisi olarak görülür."¹⁷ Daha formel olarak ifade edecek olursak iktidar: "A'nın B'ye, A'nın müdahalesi olmadan yapamayacağı bir şeyi yaptırma yeteneği..."¹⁸ dir. Bu tanımlama bize iktidarın aynı zamanda bir ilişki niteliği olduğunu da ispatlar. İlişki en az iki kişinin varlığı demektir ve iktidar ilişkisi de en az iki kişi arasında bir değiş tokuş ilişkisidir. Değiş tokuş varsa ortada bir hedef olmalıdır ve bu hedefe ulaşmada sadece bir taraf başarılı olacaktır. Bu yönüyle iktidar ilişkisinin kaynağı eşitsizliktir. İktidarın eşitsizlik bağlamında genel bir tanımlamasını yapacak olursak iktidar: "Bir tarafın öteki taraftan daha fazla avantaj sağlayacağı ama avantajsız durumda olanında değiş tokuştan yüzde yüz zararlı çıkmayacağı eşitsiz bir güç ilişkisi"dir.¹⁹ Bu tanım, yapısal bir düzenlemenin zorunluluğuna işaret eder; çünkü iki kişi arasındaki eşitsiz bir güç ilişkisi bir düzene sokulmalıdır. Bu ilişkide bir taraf diğer tarafa karşı meşru bir otoriteye, ceza ve ödüllendirme yetkisine sahip olmalı; dahası bu yetkilere sahip olanları da kurallara bağımlı hale getirmelidir.

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi iktidar, aslında sosyal etkileşimin hemen her düzeyinde vardır. İktidar, sosyal bir etkiden; bireyin diğer bireyler üzerindeki etkisinden kaynaklanır. Genel olarak baktığımızda sosyal ilişkilerin tümü aslında bir iktidar ilişkisidir. Eşitsizlik ise bu sosyal ilişkideki etkileşimden ortaya çıkmakla birlikte, iktidar olgusuna da kaynaklık eder.²⁰ Eşitsizlik temele alınarak iktidarı ele alan düşünürlerden biri de Max Weber'dir. Weber'e göre iktidar, siyasal, toplumsal ve ekonomik şartların eşitsizliğinden kaynaklanır. Bu nedenle iktidar, tabakalaşmanın temel kavramıdır ve sınıf, statü, parti bu tabakalaşmanın üç ayrı boyutudur. Ekonomik iktidarın bölüşüm eşitliği sonucu sınıflar, normatif iktidarın belirlediği kurallar sonucu statü oluşur. Siyasal alanda iktidar elde etmek için, grupların aktif bir şekilde çalışması sonucunda da partiler meydana gelir. Weber, genel olarak iktidarı, birey veya grupların, başkalarının onay ya da karşı çıkışlarına aldırmadan kendi isteklerini gerçekleştirmeleri olarak ele alır.²¹ Weber'in güç ile iktidarı bir tutan tanımı

¹⁷ Bulut, s. 18.

¹⁸ Cemal Bali Akal, *İktidarın Üç Yüzü*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2000, s. 49.

¹⁹ Akal, s. 49-50.

²⁰ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, (9. Baskı), Der Yayınları, İstanbul 2005, s. 317.

²¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s. 328.

ise Şu Őekildedir: “genelde g¼¼ denince bir ya da birden fazla kişinin bir toplumsal eylem i¼inde, o eyleme katılan başkalarının direniŐine karŐıda olsa, kendi iradelerini ger¼ekleŐtirme Őansı anlaŐılır.”²² İktidar kavramını sosyolojik a¼ıdan, genel olarak bu Şekilde tanımlayan Weber, siyasal iktidar kavramının temeline de Şiddet ve zorlama ¼gelerini koyarak negatif bir tanımlamaya gider. Weber’e g¼re devlet, ona ¼zg¼ bir ara¼ olan fiziksel baskı kullanımıyla tanımlanmalıdır; ¼¼nk¼ zor kullanma devlete ¼zg¼ bir ara¼tır. Şiddet, en k¼¼¼k toplumsal kurum olan ailede başlar ve bir¼ok kurumda normal bir g¼¼ olarak kabul edilir. Ancak g¼n¼m¼zde aile ve diŐer t¼m kurumlar devlet tekelinde olduğu i¼in; Şiddet, devletin izin verdiği ¼l¼¼de; yani devlet tekelindedir.²³ Bu bağlamda Weber’e g¼re, b¼t¼n siyasal yapılar Şiddet kullanır; yalnızca Şiddetin derecesi ve uygulama bi¼imi bakımından farklılık g¼sterirler.

Bununla birlikte, devletin dıŐa d¼n¼k kullandığı g¼¼, uluslararası alanda saygınlığının kaynağıdır: “G¼c¼n verdiği saygınlık, pratikte, başka bir topluluk ¼st¼nde siyasal iktidar kurmanın Şan ve Őerefi demektir, her zaman ilhak etme ve egemenlik altına alma bi¼iminde olmasa da g¼c¼n geniŐlemesi demektir. B¼y¼k siyasal topluluklar, bu t¼r saygınlık iddialarının doğal yandaŐlarıdır.”²⁴ Weber, ayrıca devletlerin Şiddet ve zorlama dışında başka iktidar kaynakları olduğunu da s¼yler; sosyal onur ya da itibar. Bu iki kavram, siyasal ve ekonomik g¼c¼n temelini oluŐturabilir. Sosyal onurun, toplumdaki gruplar arasındaki dağılma bi¼imi ise sosyal d¼zen kavramını oluşturur. Ayrıca Weber, genel anlamdaki g¼¼ ile ekonomik g¼c¼n ayrı Şeyler olduğunu s¼yler. ¼¼nk¼ ekonomik g¼¼, tek başına yalın bir g¼¼ olarak var olmaz; başka g¼¼ler sonucu ortaya ¼ıkar.²⁵

²² Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, (¼ev. Taha Parla), İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 268.

²³ Jonathan Wolff-Michael Rosen, *Siyasal D¼Ő¼nce*, (¼ev. Sevd-Hamit ¼alıŐkan), Ankara 2006, s. 84.

²⁴ Weber, s. 241.

²⁵ Weber, s. 268-269.

1.2. SİYASAL İKTİDAR

Siyasal iktidarın tanımlanmasında iki ayrı görüş vardır. Birinci görüşe göre, siyasal iktidar, sadece toplumun bütününe ilgilendiren genel bir iktidardır. Sendika başkanları, dernek yöneticileri ve kulüp başkanları gibi özel iktidara sahip olanlar değil, kabile reisleri, site başkanları, imparatorlar veya hükümetler siyasal iktidar sahibidir. Yine bu görüş içerisinde siyasal iktidarın özel bir toplum türüne özgü olabileceğini savunanlarda vardır. Bunlara göre siyasal iktidarın ortaya çıktığı tek toplum ulus-devlettir. Dolayısıyla siyasal iktidarın özelliği, tüm toplumlara veya sadece ulus-devlete ait olmasıdır. İkinci görüşe göre, siyasal iktidarın temelinde egemenlik kavramı vardır; yani siyasal iktidar egemen iktidardır. Daha açık olarak ifade edecek olursak egemen iktidar; son kararı veren, başka hiçbir iktidara tabi olmayıp başka bir iktidar tarafından sınırlandırılmayan iktidardır.²⁶ Bu iki görüş kapsamında genel bir tanım yapacak olursak; “Siyasal iktidar, bir ülkenin ve toplumun bütünü üzerinde geçerli olan bir iktidardır. Yani özel gruplarda ve örgütlerde ortaya çıkan bir iktidar değil toplumun genelinde, bütününde ortaya çıkan bir iktidardır.”²⁷

Siyasal iktidar, toplumsal bakımdan en önemli iktidar biçimidir. Toplumun bütününde ortaya çıkar, egemendir, toplumun geleceğine yönelik her türlü kararı verir, başka hiçbir iktidara tabi değildir; diğer bütün toplumsal iktidarların üstündedir. Siyasal iktidar, topluma hâkimdir ve tüm bu özellikleri dikkate alındığında iktidarsız devlet olamayacağı aşikârdır. Bunun yanı sıra iktidar sahibi olmak, her zaman için devlete tam manasıyla hâkim olmak anlamına gelmez. Hâkimiyetin tam manasıyla sağlanamadığı iktidar ise sözde iktidardır. Bütün bu tanımlamalar, günümüzde kabul gören siyasal iktidar kavramına yöneliktir. Siyasal iktidar tarihine bakıldığında geçirdiği değişimi far etmemek mümkün değildir.²⁸ Siyasal iktidar önceleri tek elde toplanır; kral ya da padişah sınırsız yetki ve iktidar sahibidir. Ancak iktidar, 19. yüzyılda şekil değiştirir ve iktidarın fonksiyonları birbirinden ayrılarak, siyasal ve anayasal bir sistem olan kuvvetler ayrılığı sistemini doğurur. Yasama, yürütme ve yargı olarak üç farklı şekle ayrılan iktidar sistemi ile devlet örgütlenmesi; başkanlık sistemi, parlamenter sistem gibi değişik yönetim biçimleri alır.

²⁶ Çam, s. 328-329.

²⁷ Dursun, s. 100.

²⁸ Yıldız, s. 196-197.

1.2.1. Siyasal İktidar, Egemenlik ve Meşruiyet

Meşru olmak; kabul görmek ve onaylanmaktır.²⁹ “Meşruiyet, yaygın değer yargılarınca olumlu karşılanmaktan kaynaklanan geçerlilik” başka bir deyişle “herhangi bir şeyin egemen algı kalıpları itibariyle onay görmesi”dir.³⁰ Siyasal iktidarın meşru bir iktidar olması demek; yönetilenlerin, iktidar sahiplerinin karar alma ve emretme yetkisine inanması ve rıza göstermesidir. Bir iktidar sadece güç ve kuvvetle mevcudiyetini sürdüremez. Aynı zamanda bunun halk tarafından benimsenmiş, içselleştirilmiş ve kabul edilmiş olması gerekir. Siyasal iktidarın maddi unsuru olan kuvvet kullanmayı, iktidarın manevi unsur olan meşruluk tamamlar.³¹ Meşruluğun söz konusu olmadığı iktidarlar da vardır; fakat böyle iktidarlar, güç ve zorlamaya dayanacağından pek uzun ömürlü olamazlar.

Egemenlik kelimesinin kaynağı, Latince ‘en üstün iktidar’ anlamına gelen ‘superanus’ sözcüğüdür. Egemenliği ilk kez tanımlayan ve sistematik hale getiren Jean Bodin’dir. Bodin’e göre egemenlik, yurttaşlar ve uyruklar üstünde; en yüksek, mutlak ve sürekli güçtür. Bodin egemenliğin benimsenme yönüne de dikkat çeker; egemenlik, emredilmeden ve zorlanmadan emretme ve zorlama gücüdür.³² Dolayısıyla egemenlik kavramı, Ortaçağın sonlarında başlar ve 19. yüzyıla kadar uzanır. Egemenlik, tüm bu dönemler boyunca, kilise, aristokrasi, krallık ve burjuvazi gibi iktidar odakları arasında güç ve üstünlük mücadelesini açıklamak için kullanılır. Bu yüzden egemenlik kavramı, siyasal iktidar kavramından daha genel ve geniş bir ilişki alanına sahiptir. Ortada henüz modern anlamda bir siyasal iktidar (devlet) yokken, toplum üzerindeki yaptırım gücü kilise ve aristokrasinin elindedir. Bütün egemenlik göstergeleri; para basma, yargılama, ordu, eğitim ve vergidir. Bütün yetkisi ve yaptırım gücü yine kilise ve krallıklar tarafından kullanılmaktadır. Egemenlik kavramı, bu güçlerin biri tarafından, diğerleri üzerinde kurulan üstünlük anlamındadır. Bu üstünlük, uzun çaba ve çatışmalar sonucu öncelikle monarşiler tarafından kurulur.³³ Egemenlik kavramını bu manada; yani en üstün güç olarak ilk kez kullanan Niccolò Machiavelli’dir. Siyaset bilimine dâhil eden

²⁹ *Bilim ve İktidar*, s. 359.

³⁰ Fikret Başkaya, *Kavram Sözlüğü II -Söylem ve Gerçekler-*, Maki Yayınları, Ankara 2006, s. 415.

³¹ Dursun, s. 106-107.

³² Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2007, s. 78.

³³ Türköne, s. 39.

isim ise daha öncede söylediğimiz gibi Bodin'dir. Sonunda en üstün iktidar olarak egemenliği, modern devlete atfeden isim, Thomas Hobbes'tur.

Ortaçağdaki ikili iktidar; papa ve imparator, modern dönemin tekli iktidarı; devletin bölünmez iktidarını engellemektedir. Modern devletin kuruluşunun ilk aşaması ise bu ikili iktidarın yerine tek, bölünemez ve mutlak bir iktidarın geçmesidir. Siyasal iktidarın birlik ve bütünlük üzerine kurulu, tek ve mutlak olmasını savunan Machiavelli bunun bir Hükümdar ile mümkün olacağını söyler. Bu yeni dönüşüm dönemi; mitoloji, din, gelenek ve doğaüstü kaynaklara dayanan eski iktidarın, kendine rasyonel, doğal ve meşru kaynaklar aramaya başladığı dönemdir. Bu dönemde, yeni bir insan, toplum, egemenlik ve meşruiyet geleneği kurulur. Tek egemenlik anlayışını parçalayan din, reddedilir. Dolayısıyla iktidar; mutlak, tek ve sınırsızdır. Onun üstünde hiçbir güç yoktur. Birey ve toplum yalnızca iktidar kararlarına uyum gösteren birer araçtır. Machiavelli, bu egemenliği korku temelli bir güç olarak tanımlar. Birey ve toplumun üstünde olan egemenliği sınırlandıracak herhangi bir güç yoktur. Egemenliğin korku ya da isteğe dayalı olması önemli değildir, önemli olan toplum itaatini sağlanmasıdır. Egemenin her şeyin üstünde sınırsız bir güç sahibi olarak halkına gerektiğinde zulmetmesi ise mübahtır; çünkü egemen, halkın tek yol göstericisidir ve egemenin yegâne amacı halkın birlik ve bütünlüğünü sağlamaktır. Egemenliğin meşruiyet ilkesi olan ortak iyinin uygulayıcısı, koruyucusu ve savunucusu Hükümdardır. Bodin'e gelindiğinde devlet, birçok ailenin ve bu ailelerin ortak çıkarlarının egemen bir güç ile yönetilmesidir. Devletteki otorite, ailedeki baba gibidir. Bu ortak çıkarları koruyan egemen, uyrukları üstünde en yüksek güçtür ve tanrı dışında hiç kimseye hesap vermek durumunda değildir. Hobbes'a gelindiğinde ise daha sistemli ve ayrıntılı bir egemenlik kavramı görürüz. Hobbes, Leviathan adlı eserinde egemenlik kavramını, iktidarlara egemenin kendi iradesine göre kullanma yetkisi olarak tanımlar. Egemen irade ise toplumdaki herkesin bu egemen güce kendi iradesini tabi kılmasıdır. Bunun sonucunda da toplum tek vücutta birleşir ve bu birleşme, devleti meydana getirir. Egemenliğin temel ilkeleri; birlik, mutlaklık ve bölünmezliktir.³⁴ Egemen; mutlak, sınırsız gücü elinde bulundurandır. Davranışlarında özgürdür ve tanrı dışında kimseye hesap verme zorunluluğu yoktur. Siyasal iktidarın meşruiyeti; egemenin, halkının güvenliğini

³⁴ Türköne, s. 40-41.

sağlamasıyla meydana gelir. Genel görevi toplumsal işlevleri düzenlemek olan egemen, doğal olarak halkla ilgili iyi, kötü, yasal, yasal olmayan her şeye karar verir.

Bütün bu egemenlik tariflerinden sonra genel bir egemenlik tanımı yapacak olursak; egemenlik, bir toplumdaki en üstün güç ve bir ülkede yaşayan bütün insanlar üzerinde kanunla sınırlandırılmayan bir iktidardır. Toplumdaki egemen güç; en yüksek güç ve nihai karar alıcı güçtür. Egemenliğin farklı çeşitleri; hukuki, siyasal, iç ve dış egemenliktir. Hukuki egemenlik, üstün hukuki otoriteye itaat edilmesini, siyasal egemenlik ise siyasal iktidarı anlatır. İç egemenlik, devletin ulusal sınırları içindeki tüm vatandaşlarını kapsayan kararlar alabilmesi; dış egemenlik ise devletin uluslararası düzendeki yeri; yani hiçbir devlete bağlı olmaksızın bağımsız bir şekilde hareket etmesidir.³⁵ Görüldüğü gibi egemenlik ilk anlamıyla devlet iktidarının kendisini karşılar. Bodin’de kanun yapma, savaş veya barış ilanı, yargılama, para basma ve vergi toplama gibi yetkiler egemenliği oluşturur. Günümüzde bunlar egemenlik ilkeleridir ve üç grupta toplanırlar; yasama, yürütme ve yargı. Egemenlik diğer anlamıyla devlet iktidarının en üstün, sınırsız, bölünmez ve devredilemez olması gibi niteliklerini belirtir; yani devlet iktidarının kendisi değil, onun özelliklerini nitelemede kullanılır.

1.3. SİYASAL İKTİDAR KAVRAMINA TARİHSEL BAKIŞ

1.3.1. Klasik Dönem Siyasal İktidar Kuramları

1.3.1.1. Aristoteles

İlkçağ’da iktidar kavramı negatif bir kavram olarak ele alınır. İlkçağda politik bir düzen sınıflandırması yapan ilk filozof Aristoteles’tir. Aristoteles (MÖ 384-382), gücü bilgi sahipliği ve erdem üzerinden tanımlar. Aristoteles’in iktidar görüşü incelendiğinde, bütün varlıklar için ortaya koyduğu amaçlılık ilkesinin, devlete ve topluma da uygulandığı görülür. Devlet ve toplum, kendilerinde içkin halde bulunan ve yüksek iyi olan ahlaki hayatı gerçekleştirmeye yönelik doğal birer oluşumdurlar. Bunun yanı sıra devlet, iyi hayatın oluşmasını sağlayan bir birliktir; yani devlet, ortak mutluluğu, ahlaki ve entelektüel etkinliği karşılamak içindir. Aristoteles’e göre politik bir hayvan olan insan ancak bir devlet yönetimi altında ve bir toplumda ahlaki olgunluğa ulaşabilir.

³⁵ Dursun, s. 104-105.

Herkesi yurttaş olarak kabul etmeyen Aristoteles, sadece yönetici topluluğa mensup, hukuksal bir yönetim içinde yer alan insanların yurttaş olduğunu söyler.³⁶ Bu yurttaş anlayışının temeli, gücün bilgi ve erdem sahiplerinin elinde olmasıdır; çünkü Aristoteles köleleri güç sahibi olmadıkları için yurttaş olarak kabul etmez.

Aristoteles politik düzeni, doğa düzeni ile olan ortak bağları aracılığıyla açıklayan ilk düşündürdür. İlk iktidar ve yönetim sınıflandırmasını; iktidarın kullanım biçimleri ve dağıtım yollarına göre yapar.³⁷ Aristoteles, iktidar sınıflandırmasını da egemenlik kavramına göre yapar. Aristoteles'e göre, "egemenlik ya bir adamın, ya bir azınlığın ya da birçoğun elinde"³⁸ bulunur. Dolayısıyla, yönetimin doğruluğu ortak yararı sağlamasındadır. Yönetimler eğer bir kişi ya da bir grubun yararı için oluşturulmazsa sapma; yani bozuktur. Üç yönetim biçimi vardır ve diğerleri bu üç yönetimin bozulmuş halleridir; çünkü egemenlik ya bir kişinin ya bir grubun ya da halkın elindedir. Ortak iyiliği amaçlayan bir kişinin yönetimi krallıktır, bir azınlığın yönetimi aristokrasi ve bütün topluluğun iyiliği için yurttaşların hepsinin uyguladığı yönetim siyasal yönetimdir. Krallığın sapması Tiranlıktır; yani tek kişinin çıkarı için tekin yönetimidir. Aristokrasinin sapması, oligarşidir ve bu daha çok varlıklı olanların kendi çıkarları için yönetici olmalarıdır. Siyasal yönetimin sapması ile fakirlerin çıkarına olan yönetim biçimi ise cumhuriyettir.³⁹

1.3.1.2. Ortaçağ'da Siyasal İktidar ve Saint Augustinus

Ortaçağ'da aşkın bir birlik düşüncesi çerçevesinde geliştirilen metafizik anlayış; evrenin, varlığın, düzenin, ahlak ve siyasetin bütüncül bir şekilde yorumlanmasını içeren külli bir bakış açısıdır. Ortaçağ teolojisi; varlığı, Tanrı'dan en basit şeylere kadar, sabit bir kozmik hiyerarşi içinde algılar. Bu kozmik hiyerarşi düşüncesinin kökeninde bir taraftan din, diğer taraftan ise felsefe; yani Platon, Aristoteles ve Yeni-Platoncu felsefenin etkileri vardır. Ortaçağ siyaset felsefesinin temel konuları, bu metafizik tasavvur etrafında ele alınır. İnsanın bu dünyadaki amacı İlkçağ düşüncesindeki gibi

³⁶ Ali Osman Gündoğan, *Felsefeye Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2010, s.152-153.

³⁷ Federico Mayor - Augusto Forti, *Bilim ve İktidar*, (11. Baskı), (Çev. Mehmet Küçük), Tübitak Yayınları, Ankara 2004, s. 14.

³⁸ Aristoteles, *Politika*, (5. Baskı), (Çev. Mete Tuncay), Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 80-81.

³⁹ Aristoteles, s. 81.

erdem ve mutluluk çerçevesinde tartışılır; fakat insan fiillerinin iyiliği ve kötülüğü; hem felsefi bağlamda; hem de günah, bağışlanma ve merhamet gibi dini olgular bağlamında değerlendirilir.⁴⁰ Ortaçağ siyaset felsefesinin temel tartışma alanı, iktidarın kaynağı ve egemenlik konularını içerir. Öte yandan mülkiyet, eşitlik, en iyi yönetim biçimi ve adil yönetim gibi konularda Ortaçağ siyaset düşüncesinin genel konularıdır. İlkçağ ile Ortaçağ siyaset düşüncesi arasındaki en önemli ayırım noktası iktidarın kaynağıdır. İlkçağ düşüncesinde akıl kaynaklı olan iktidar, Ortaçağ düşüncesinde kaynağını Tanrı'dan ve onun buyruğundan alır.⁴¹ İnsanların tümü bu iktidara itaat etmelidir. Bu temel düşüncenin en önemli sonucu ise güçlü bir kilisedir. Batı Ortaçağı'nın en güçlü iktidar örgütlenmesi olan kilise, toplumdaki hiyerarşik düzeni belirleyen unsurdur. Bütün sosyal, dini ve siyasi kurumlar kilisenin buyruğu altındadır. Siyaset ve ahlak, Ortaçağ'ın kendine özgü bu epistemolojik, ontolojik ve teolojik tasavvurlarından oluşan bütünün bir parçasıdır. Başlarda gücü tek başına elinde tutan kilise, zamanla zayıflamaya başlar ve kilisenin toplumsal ve siyasal iktidarı çözülür.⁴² Ortaçağ'ın bütün bu siyasal ve toplumsal özellikleri göz önüne alarak Saint Augustinus'un iktidar sınıflandırmasına kısaca değinelim.

Ortaçağın en karakteristik düşünürlerinden olan Saint Augustinus (İ.S. 354-430) gerçek bir devletin yalnızca tanrı sevgisiyle bir araya gelebileceğini savunur. Bunun dışında bir sevgiyle oluşan hiçbir devlet gerçek bir devlet değildir. Gerçek devlet yeryüzünde bulunmayan Tanrı'nın Devleti iken, insan devleti olan Yeryüzü Devleti; ilk günahın neticesinde Cennetten düşüşün bir sonucudur. Augustinus, Yeryüzü ve Gökyüzü Devleti ayrımıyla aslında iyi ve kötü yönetim ayrımı yapar. Gökyüzü Devleti, dünya devletlerinin örnek almaları gereken günahın olmadığı; ideal ve ebedi bir devlettir. Gökyüzü Devleti'nde eşitlikçi bir düzen vardır ve mülkiyet, kölelik yoktur. Yönetici uyruklarına sevgiyle hizmet eder ve uyrukları da yöneticiye uyar; çünkü yönetici, belli bir tabakanın ya da kendisinin iyiliğini değil de, herkesin iyiliğini düşünür. Yani burada yönetici, yönetmekten çok, hizmet edendir. Yeryüzü Devleti'nde ise ilk günahın ürünü olan madde hırsı, mülkiyet, kölelik ve eşitsizlik olması sebebiyle, yönetici, boyun eğdirdiği halkın iyiliğini düşünerek değil, egemen sevgisi, başkalarına

⁴⁰ Ömer Osmanoglu, *Ortaçağ Siyaset Felsefesinde Adalet*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s.57-58.

⁴¹ Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, (Çev. Necla Arat), Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1984, s.87.

⁴² Osmanoglu, s.59-60.

üstün olma isteği ve onlara baskın çıkmak hırsıyla yönetir. Bütün bu olumsuzluklarına rağmen Augustinus'a göre devlet gereklidir. "Âdem'in günahı nedeniyle insan sonsuza kadar kendini sevmenin, öz bilgidен ve özdenetimden yoksunluğun kurbanıdır. Hükümet, insanın kendini gerçekleştirmesinin bir aracı olarak değil, görelі dünya barışını korumak üzere tanrısal yaptırım gücüyle kurumsallaştırılmıştır."⁴³ Bu sebeple devlet, kilisenin dindışı dünyevi kolu değil; kilisenin öğütleriyle hareket edecek ayrı bir kurumdur. Kilise, Gökyüzü Devletinin yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilir; ancak Augustinus kiliseyi Gökyüzü Devletiyle özdeşleştirmez; çünkü bunu yapmak bütün Hıristiyanları Tanrı Devleti vatandaşı olarak günahattan arındırmak demektir. O zaman Yeryüzü Devleti, şeytanın yarattığı bir devlet olduğu için, yeryüzündeki kralların buyruklarına uyulmaması gerekirdi. Ancak Hıristiyanlar devlete karşı sorumluluk sahibi olmalıdır.⁴⁴ Augustinus açısından devlet, herkesin herkesle uğraşması sonucunda doğar. Hep silaha dayanan dünya devletleri birer 'iktidar ve hâkimiyet' araçlarıdır. Bu bağlamda dünya devletleri kötünden yana olurlar; çünkü Augustinus'a göre iktidar kötünün ta kendisidir.

1.3.1.3. İktidar Filozofu Niccolò Machiavelli

Machiavelli (1469–1527), iktidarı pozitif bir kavram olarak ele alan ilk düşünürdür. Daha öncede söylediğimiz gibi Antikçağ ve Ortaçağ için iktidar negatif bir kavramdır. İlkçağa göre, iktidar sorgulaması yapmak adeta delilik, Ortaçağ'da ise günahkârlıktır. Machiavelli tüm bu İlkçağ ve Ortaçağ düşüncesini hiçe sayar ve iktidar sahiplerinin felsefi bilgiye, kutsallığa sahip olmaları gerekliliğini göz ardı eder. "Bizim dinimiz ve pagan dinleri arasında ki farktan dolayı insanlar bugün özgürlüğüne daha düşkündür çünkü dinin yorumlanışına göre dünyevi olan daha az kıymetlidir oysa antik dinde ordular; generaller ve devlet prensleri dünyevi ihtişamlarını arttırdıklarında kutlanmışlık seviyesine ulaşıyorlardı."⁴⁵

Machiavelli düşüncesini anlamak şüphesiz içinde bulunduğu çağın düşüncesini anlamakla mümkündür. Machiavelli'nin yaşadığı dönem; Hıristiyanlığın bozulmaya,

⁴³ David Miller -ve Diğerleri-, *Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi (A-J)*, (Çev: Bülent Peker-Nevzat Kırac), Ümit Yayıncılık, Ankara 1994, s. 49.

⁴⁴ Miller, s. 52-58.

⁴⁵ Niccolò Machiavelli, *Söylevler -Titu Livius'un İlk On Kitabı Üzerine-*, (Çev. Alev Tolga), Say Yayınları, İstanbul 2009, s. 226-227.

Roma Kilisesi'ne yakın olanların dinle bir alakası olmadığına görülmeye başlandığı dönemdir. Machiavelli'ye göre, o dönemin İtalya'sının dinden uzak ve karışık olmasının nedenlerinden biri, kilise kurumunun bozulmasıdır. Machiavelli, kilisedeki bu bozulmanın ve bölünmüşlüğü ancak bir Cumhuriyet ya da Hükümdar idaresiyle son bulacağını savunur. O dönemin İtalya'sında kilisede bu yetenekte kimse yoktur ayrıca kilise, kendi dışındaki güçlü birini, güvenliğini koruyamama korkusuyla içine almayacağı için; İtalya tek bir iktidar altında toplanamaz.⁴⁶ Dolayısıyla kilise, güçlü yöneticilerle birleşmeyi reddettiği için devletle ayrılık yaşar. Machiavelli için bu ayrılık dönemine son verecek olan ve iktidarı güçlendirecek olan ancak bir Hükümdardır.

Machiavelli siyasi iktidar kavramını, yapısal bir düzen içinde Hükümdarı diğer kişilere karşı üstün kılan eşitsiz bir güç ilişkisi olarak düşünen ilk tarihçidir. Machiavelli ile birlikte Ortaçağın hâkim olduğu tanrı odaklı toplum kavramı, değerini yitirmekte ve yerine dünyevi güç kavramı devreye girmektedir. Kilisenin dışlandığı dünyevi alanda söz sahibi yalnızca Hükümdardır. Hükümdarlıkla birlikte Ortaçağ boyunca Hıristiyan düşüncesinin her alanında belirleyici güç olan kilise; artık dünyevi alandan dışlanır. Bu adım aslında modern siyasi-hukuki kavramsallaşmanın oluşumunun temelidir. Bununla birlikte, yeni bir sosyal düzenleme mecburidir; çünkü hükümdar hem feodal güçlere hem de kiliseye karşı siyasi birliği sağlamak zorundadır. Birliğin sağlanması amacıyla kiliseden hükümdara geçiren bu radikal yenilik sayesinde, Machiavelli'den 63 yıl sonra Bodin'in getirdiği egemenlik kuramı sayesinde, devlet kavramını oluşturma imkânı da doğar.⁴⁷

Machiavelli, önceki siyasal erdem anlayışını çiğneyerek modern anlamdaki devletin temellerini atar. İlkçağ ve Ortaçağdaki siyasal erdem görüşüne göre, insanlar doğaları gereği ortak iyi ve adalet ile birbirlerine bağlıdırlar; ancak modern siyasal yaşamda insanlar rekabet halindedir ve bireysel çıkar peşinde koşarlar. Machiavelli'nin bu yeni erdem anlayışına göre; bir lider gücünü zeki ve iradeli bir biçimde kullanarak yeni bir devlet yaratabilir. Bu yüzden, devlet Aristoteles düşüncesinde olduğu gibi doğası gereği ortaya çıkmaz, yapay olarak inşa edilir; çünkü devlet yönetici iradenin

⁴⁶ Niccolò Machiavelli, *Hükümdar*, (Çev. Mehmet Özay), Metropol Yayınları, İstanbul 2006 s.74-76.

⁴⁷ Akal, s. 49-52.

ürünüdür; yönetici iktidarına bağlı olarak ele geçirilir ya da kaybedilir.⁴⁸ Yani siyasi eylemin amacı Machiavelli'ye göre siyasal iktidarı ele geçirmektir ve bu iktidar mücadelesinde amaçlar araçları haklı kılar.

Machiavelli siyasal alandaki düşüncelerini 'Hükümdar' adlı eserinde kaleme alır ve 'Hükümdar'ın konusu, Machiavelli'nin ifadesiyle 'devlet yönetme sanatıdır. Machiavelli 'Hükümdar' adlı eserinin geçmişte yazılmış eserlerden farklı olduğunu iddia eder. Hükümdarlık yönetimi üzerine geçmişte birçok inceleme yapılmış ve birçok eser yazılmış olmasına rağmen, bu eserlerin hepsi soyut düzlemde tartışıldığı için hiçbir kıymeti bulunmamaktadır. Machiavelli ise eserindeki olayları, kâğıt üzerinde değil; sarayda, meydanda veya savaş alanında adeta gerçekte olduğu gibi yansıttığını iddia eder.⁴⁹ Machiavelli ile dünyevi düzeni sağlamaya yönelik iktidar, o güne kadar yapılanlardan daha gerçekçidir.

Machiavelli siyasal iktidarı hükümdar-yönetilen ikilemine dayandırır. Bir yanda hükümdarın öte yanda halkın olduğu bu somut güç alanından soylular dışlanır. Tanrısal kaynaklı eski iktidar alanında, soylular ve halk arasında bir ikilem vardır: Yönetmek isteyen soylular ve soyluların yönetmesini istemeyen halk. Bu ikilemden çıkacak sonuç ya düzensizlik ya da hükümdarlıktır. Bir yanda soyluların diğer yanda halkın olduğu bu ikilem alanında, hükümdarın yapacağı; iktidarını hangisine dayandıracağına karar vermektir. Machiavelli'ye göre, hükümdarın iktidarını halka dayandırması daha mantıklıdır; çünkü soylulara dayalı bir iktidar birçok rakibi de beraberinde getirir. Oysa halka dayalı iktidarda hükümdar; birde halkın desteğini alırsa iktidarı tek ve mutlak olur. Ayrıca hükümdar, soylulardan sayıca fazla olan halk desteği sayesinde, kendisini soylulara karşı da koruyabilir. Bu nedenle Machiavelli, bir hükümdarın asla halkı karşısına almaması gerektiğini söyler.⁵⁰ Halk desteği ile yönetim, zengin ve soylu desteğinden daha güçlü kılınır ve Machiavelli düşüncesinde halk desteği oldukça önemlidir.

Hükümdar olmanın tek gerçek yolu, halkın sürekli desteğini ve rızasını almaktır. Halkın Hükümdardan bir tek isteği vardır; soyluların baskısından kurtulmak. Halkın

⁴⁸ Larry Arnhart, *Siyasi Düşünce Tarihi- Platon'dan Raws'a-*, (3. Baskı), (Çev. Ahmet Kemal Bayram), Adres Yayınları, Ankara 2008, s. 175.

⁴⁹ Ross King, *Machiavelli -İktidar Filozofu-*, (Çev. Volkan Atmaca), Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2001, s. 118.

⁵⁰ Machiavelli, *Söylevler*, s. 155.

düşmanı olan soylular aslında Hükümdarın da potansiyel düşmanlarıdır. Hükümdar halk ve soylu arasındaki eşitsiz güç dengesine son vererek, hem tanrısal hem de feodal değerlerden ayrı yeni bir siyasal iktidar kurmuş olur. Böylece sıradan bir kişi de hükümdar olabilir ve siyaset soyluların tekelinden kurtulabilir. Machiavelli soylulara dayanan bir hükümdarlığın bir ve mutlak olmadığı için zaten tam manasıyla bir iktidar olmayacağını, bunun düzensizlik ya da feodal düzenin devamı olacağını söyler.⁵¹ Machiavelli soydan geçme yerine başkalarının yardımı ve talihle ele geçirilmiş iktidara ayrı bir yer ayırır ve bu iktidarın nasıl sağlamlaştırılacağı üzerinde durur. Bunu yapmasındaki sebep o dönem İtalya’ında iktidar sahibi olan Medicilerin talih ve İspanyolların yardımıyla Fransa’ya geri dönmeleridir. Machiavelli’ye göre iyi bir Hükümdar, geleneksel ahlak kurallarına uymamalıdır; çünkü devleti korumak ve zafer kazanmak ancak bu şekilde mümkündür.⁵² Machiavelli, bir hükümdarın sahip olması gereken ahlaki nitelikleri şu şekilde sıralar: “... mümkünse iyilikten sapmamalıdır; fakat gerektiğinde de nasıl kötülük yapılacağını bilmelidir. ...kendisini gören ve duyan insanlar için hükümdar merhametli, dürüst, bütünleştirici, şefkatli ve dindar bir insan olarak gözükmelidir.”⁵³ Ayrıca “hükümdar vefasız, hafifmeşrep, korkak, zayıf kişilikli olursa küçümsenecektir. Hükümdar, vebadan kaçır gibi bundan kaçınmalıdır ve hareketlerinde azametli, cesaretli, tutarlı ve kararlı olmalıdır.”⁵⁴ Machiavelli’nin hükümdar için erdemsizliği önermesinin sebebi bellidir; çünkü ona göre erdemli bir hükümdar kendini mahveder. Hükümdar iktidarının devam etmesini istiyorsa erdemi de erdemliliği de kendi çıkarı için kullanılmalıdır. Ahlaklı bir hükümdar başarısızlığa mahkûmken, ahlak kurallarına uymayan bir hükümdar; herkesin gözünde masum ve onurludur. Merhametli, verdiği sözü tutan, erdemli bir hükümdar siyaset alanındaki birçok erdemsiz insan arasında yok olup gitmeye mahkûmdur. Dolayısıyla bir hükümdar cömert, dürüst ve merhamet sahibi olmak yerine öyleymiş gibi görünmelidir.⁵⁵ Çünkü iyi bir şey kötü hale gelebildiği gibi, kötü bir şeyde iyiye

⁵¹ Akal, s. 56.

⁵² King, s. 117-123.

⁵³ Machiavelli, *Hükümdar*, s. 96.

⁵⁴ Machiavelli, *Hükümdar*, s. 97.

⁵⁵ King, s. 122-123.

dönüşebilir. Dolayısıyla bir hükümdar birçok kötü arasında felakete uğrayabilir felakete uğramamak içinde iyi olmamayı da öğrenmelidir.⁵⁶

Hükümdarın sağlayacağı bu yeni siyasal birlik, yeni bir siyasal örgütlenmeyi de beraberinde getirir. Bu birliğin temeli ise iyi yasalar ve iyi bir ordudur. İyi bir ordunun varlığını daha ön planda tutan Machiavelli, iyi bir ordu olmadan iyi yasalarında mümkün olamayacağına inanır: “Hükümdar, güçlü ordulara sahip olmadan iyi kanunlara sahip olamaz. İyi kanunlar güçlü ordulardan sonra gelir.”⁵⁷ Öncelikle silah gücüne önem veren Machiavelli’ye göre, silahlı gücü oluşturacak askerler hükümdarın güvenliği açısından paralı ve yardımcı asker değil; halktan seçilerek silahlı güç haline dönüştürülecek olan askerler olmalıdır.⁵⁸ Askeri gücü yasaların önünde tutan Machiavelli, iktidarın yasalarında önemli olduğunu şu sözlerle dile getirir: “Prens yönetimleri de uzun sürer, cumhuriyetçi yönetimlerde. Ancak her ikisinin de yasalarla düzenlenmiş olması gerekir. Çünkü her istediğini yapabilen bir prens çılgındır; her istediğini yapabilen bir halk ise akılsızdır”⁵⁹

Machiavelli’nin bu iktidar düşüncesi ve Hükümdar tasviri uzun zaman sert ve katı tepkilere maruz kalır; hatta yasaklanır. Oysa Machiavelli; aslında hiçbir zaman anlamsız bir şiddet tavsiyecisi olmamıştır. Hükümdar için sert önlemler önermesinin tek nedeni; onun, iktidarını güvence altına almasını sağlayarak, halkını güven ortamında; barış ve birlik içinde yaşatmasını istemesidir.⁶⁰ Bu yüzden Machiavelli, sert önlemler alınmasını, ancak güven, barış ve huzuru sağlamada haklılaştırır.

1.3.1.4. Jean Bodin ve Egemenlik

İlkçağın merkezi kavramı şehir devleti, Ortaçağın Evrensel Hıristiyan İmparatorluğu ve modern siyasi düşüncenin merkezi kavramı ise milli devlettir. Machiavelli ile birlikte devlet kavramı literatüre girer; fakat onun düşüncesinde devlet, Hükümdarın şahsi iktidarında olduğu için kurumsal değil, daha çok hükümet anlamında

⁵⁶ Donald G. Tannen Baum – David Schultz, *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*, (Çev. Fatih Demirci), Adres Yayınları, Ankara 2006, s. 176-177.

⁵⁷ Machiavelli, *Hükümdar*, s. 72.

⁵⁸ Akal, s. 56-57.

⁵⁹ Machiavelli, *Söylevler*, s. 171.

⁶⁰ Arnhart, s. 172.

kullanılan bir devlettir.⁶¹ Machiavelli'nin devlet düşüncesi modern anlamdaki devlet kavramına adeta bir giriş niteliğindedir ancak eksiktir. Siyasi iktidar düşüncesi tanrısallıktan soyutlanmış olsa da dünyevi ve geçicidir; yani sürekliliği yoktur. Dolayısıyla Machiavelli'nin devletinde; sürekli, sonsuz ve ahlaki sözcükleri anlamsızlaşır. Siyasi güç kaynağını tanrıdan almamakla birlikte ona yeni bir kaynak bulma gerekliliği ortaya çıkar. Jean Bodin (1530 –1596), çağdaş siyasi iktidar düşüncesi egemenlik kavramı ile sürekliliği getirerek bu görevi üstlenir. Bodin'e göre, egemenliğin temel özelliği bölünmezlik ve sürekliliktir. Machiavelli'de bölünmezlik iki unsurdadır. Birincisi; gücün yalnızca hükümdarın elinde olarak mutlak olması, diğeri; güce hiçbir tanrısal ilke katılmamasıdır. Oysa Bodin'de bölünmezlik yalnızca birinci ilkeyi kapsar; güç yalnızca kralın elinde olmalıdır. Machiavelli, iktidar ilişkilerini Hükümdarın siyasi birliğine ve bedensel varlığına bağlar; oysa Bodin, niteliği süreklilik olan bir egemenlik anlayışı sayesinde, siyasi iktidarı, uygulamadan yasaya geçirerek, ona yeni bir dünyevilik unsuru kazandırır.⁶² Böylece, daha sonra laik modern devlet olarak adlandırılacak olan devletin temelleri atılmış olur. Diğer taraftan, egemenliğin bu yeni dışsal kaynağı ile birlikte yeni iktidar tipleri de ortaya çıkar: devlet veya kurumsallaşmış siyasi iktidar.

Machiavelli, Hükümdarın bir olan siyasi gücünü tanrısallıktan ayırmayı, onun somut olan bedensel varlığına bağlar. Oysa Bodin'de, varlığını soyutluktan alan ve böylece süreklilik kazanan egemenlik ile siyasi iktidar, hükümdarın bedensel varlığına bağlı kalmaktan kurtulur. Bölünmezlik, siyasi gücün pratik yönüne aittir ve dolayısıyla somuttur. Süreklilik ise ilkeye ilişkindir ve kavrama dışsal anlamını kazandırır; soyuttur, bu yüzden de egemenliği egemenlik yapan özelliştir. Böylece siyasi iktidarın kutsallığı tanrısallık dışında egemenliğin sürekliliğinden beslenir. Egemenlik sayesinde, devletin ortaya çıkmasını sağlayacak adım atılmıştır. “Devlet, egemenlik sayesinde varlık nedenini ve amacını kendinden bulan bir siyasi iktidar tipidir.”⁶³ Bodin, devleti hiçbir zaman maddi çıkarlar peşinde koşmakla sınırlamaz. Ona göre, devletin bir vücudu olduğu kadar ruhu da vardır ve her ne kadar vücut ön planda olsa da ruh onun için daha önemlidir. Ruhu ve vücudu olan bu devletin tanımı ise şöyledir: Devlet,

⁶¹ William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, (3. Baskı), (Çev. İsmet Özel), Şule Yayınları, İstanbul 2003, s. 190.

⁶² Akal, s. 65,72.

⁶³ Akal, s. 72.

ailelerin bir hükümetidir. Ailelerin, ortak amaç ve çıkar uğruna, ‘egemen bir yetke’ tarafından birleştirilmesi sonucu devlet meydana gelir. Fakat iyi düzenlenmiş bir devlet, ancak egemen bir iktidar tanımlamasıyla mümkün olur.⁶⁴ Devleti diğer toplumsal gruplardan ayıran temel özellik, egemenlik düşüncesidir. Böylece toplumsal, ahlaki ve dinsel bağıntılar devletin dışında bırakılarak, devletin tanımı; yalnızca egemen ve onun uyruğu ile yapılmış olur.

Bodin egemenliği şu şekilde tanımlar: yurttaşlar ve uyruklar üstünde yasayla kısıtlanmamış en üstün iktidar. Bu üstün iktidarın en temel özelliği sürekliliktir. Ayrıca verili değildir, devredilemez, yasa tarafından sınırlanamaz; çünkü yasanın kaynağı da egemendir. Ülkenin yasası egemenin buyruğudur ve egemen devletin meşru başkanıdır. Egemenin koymuş olduğu yasalar, ahlaki yasalarında üstündedir; egemen isterse ahlaki yasaları değiştirebilir; ancak ahlaki yasalar, egemenin koyduğu yasaları değiştiremez. Bu bağlamda Bodin devlet ve hükümet ayrımı da yapar. Devlet, egemen iktidara sahip olmak, hükümet; bu iktidarı uygulayan organdır. Egemenliğin tek bir elde toplanması krallık, egemenliğin meclis elinde olması aristokrasi, egemenliğin halkın elinde olması ise demokrasidir.⁶⁵ Görüldüğü üzere Bodin düşüncesinde devlet şekilleri yoktur. Devlet, bir ve mutlak; ancak hükümet şekilleri vardır ve bunlarda egemenliği uygulayan güce göre değişkenlik gösterir

1.3.1.5. Thomas Hobbes ve Leviathan

Bodin’in klasik siyasal düşünce tarihine kazandırdığı egemenlik kavramı, Thomas Hobbes (1588-1679) düşüncesindeki sosyal sözleşme kuramıyla birlikte daha da gelişir. Bodin düşüncesindeki egemenlik, tanrıdan tam anlamıyla soyutlanmadığı için eksik ve kusurlu bir güçtür. Sosyal sözleşme kuramıyla birlikte egemen güç; tanrı yerine toplumla bağlantılı hale gelir. İktidarın varlığı artık yönetenlerin rızasına dayanır; böylece Hobbes’la birlikte ulus kavramı doğar. Temelini sosyal sözleşmeden alan egemen güç, sözleşenlerin güçlerinin toplamı olduğu için egemenlik ulusa geçer. Ulus, devletten önce ya da devletten ayrı düşünülemez, o, devletle vardır, devletin kurulmasının sonucudur. Ulus ve yöneten ilişkisi sayesinde modern anlamdaki sivil

⁶⁴ George Sabine, *Siyasi Düşünce Tarihi II -Yeniçağ-*, (Çev. Alp Öktem), Türkiye Siyasi İlimler Yayınları, Ankara 1969, s. 79-81.

⁶⁵ Sabine, s. 82-83.

toplum kavramı da yavaş yavaş ortaya çıkar.⁶⁶ Bu bağlamda Hobbes, temsille belirlenmiş bir egemen vasıtasıyla, çağdaş demokrasi düşüncesini gündeme getirmiş ilk düşünürdür denilebilir.

Sosyal sözleşmenin Hobbes ile birlikte uğradığı değişimi anlamak için ‘Üniversitas’ kavramını incelemek gerekir. Bu kavram genel olarak Hıristiyanlığın Ortaçağ’da oluşturduğu bir kavramdır. Bu sözcük tanrı tarafından yaratılan evreni niteler; ancak sonraları sözcüğün anlamı değişerek, sosyal toplulukları ifade etmeye başlar: Kendine özgü bir hukuki statüye sahip her türlü topluluk. Üniversitas, soyut bir kavramdır ve dönemin düşünürleri tarafından bir bedene sahip olmayan şey olarak tanımlanır. Kavram aslında laik-hukuk sürecin temeli niteliğindedir. Hobbes bu soyut gerçekliği devlet ya da Leviathan olarak düşünür. ‘Üniversitas’ kavramı bu soyut halinden somuta dönüşerek devleti ve sivil toplumu mümkün kılar. Hobbes, ulus-devlet ikilemiyle birlikte tanrıyı devletten her ne kadar soyutlamış olsa da onun devletinde din vardır. Burada, dinin temsili olan kilise kurumu, Ortaçağdaki gibi devletin yanında bir otorite olarak bulunmaz. Kilisenin otorite sahibi olması demek egemenliğin bölünmesi ve tehlikeye girmesi demektir. Bunun yanı sıra kilisenin otoriteye sahip olması durumu, devletin parçalanması tehdidini de bünyesinde barındırır; çünkü kilise ile devlet her an çatışmaya girebilir.⁶⁷ Din gerekli olmasına karşın kilise, egemenliğin tek elde toplanmasını, bu nedenle de egemenliğin mutlaklığını ve bölünmezliğini tehdit ettiği için Hobbes’a göre devletten soyutlanması gereken bir kurumdur.

Hobbes, kilise ve devleti birbirinden ayırdıktan sonra egemenliğin kaynağı olarak devleti işaret eder. Egemenlik, Bodin’deki gibi yasa yapma gücüdür; fakat bu sefer varlığını direk sözleşenlerin yani halkın yaptığı sosyal sözleşmeye borçludur. Egemenin görevi Bodin’de olduğu gibi, yasayı ve hakkı korumaktır, fakat egemenin gücü sınırsız değildir. Onu sınırlayan özdeşleştirildiği Devletin çıkarlarıdır; ancak devletin iyiliği söz konusu olduğunda gücü yine sınırsız olur.⁶⁸ Hobbes’a göre, devleti anlamak onu oluşturan insanı anlamakla mümkündür. İnsanın doğal özelliklerinden en baskını şüphesiz güç elde etme arzudur ve bu arzu ancak ölümle sona erer. Bunun nedeni, insanın sahip olduğu güç ve imkânları ancak daha fazlasını elde ederek güvence altına

⁶⁶ Akal, s. 77-99.

⁶⁷ Akal, s. 80-81, 104.

⁶⁸ Akal, s. 97-99.

alma düşüncesidir. Çünkü dünyadaki mutluluk ancak insanın arzularını sürekli tatmin etmesiyle mümkündür. İnsanın eylemlerinin hedefi ise bu tatmini elde etmekten ziyade onu güvende tutmaktır; bu da ancak güce sahip olmakla gerçekleşir. İsteklerinin tatmin edilmesi ve güvende tutulması, savaşı ve düşmanlığı zorunlu kılar. Düşmanlıktan ve savaştan kurtuluşsa ancak doğa durumundan sivil duruma geçmekle mümkündür. Hobbes sözleşmesini, doğa durumundan yola çıkarak oluşturur; fakat onun doğa durumu Aristoteles'ten farklıdır. Hobbes, insanın doğası gereği sosyal olduğu Aristoteles düşüncesine karşı çıkar ve insanın ancak yasa sonucu sosyalleşebileceğini savunur.⁶⁹ Hobbes'un doğa durumuna vurgu yapmasındaki amaç, doğa durumundaki düzensizliğinden kurtuluşunun tek yolu olarak devleti göstermek istemesidir. Çünkü ortak bir yasa veya otorite olmaksızın doğa durumu devam eder.

Hobbes düşüncesinde devlet ve insan yapaydır. İnsanın doğuştan olan tek yeteneği konuşmadır. Akıl tabi olarak verili değildir; sonradan oluşturulur. İnsanın gerek bireysel gerekse toplumsal hayattaki yeri konuşma sayesinde oluşur. Dolayısıyla Hobbes'un insanı doğal değil daha çok bir kurmacadır. Yapaylığa doğru olan bu ilerleyiş doğal hayattan sivil hayata geçiş niteliğindedir. Hobbes'un doğa durumunda herkes eşittir ve her istediğini yapma hakkına sahiptir. Tek belirleyici unsur güçtür ve o da herkese eşit olarak dağıtılmıştır. Çünkü insanlar, aynı güce sahip oldukları için eşit; istediklerini yapabildikleri içinde özgürdür. Hobbes'un üzerinde durduğu nokta ise doğa durumunda gücün herkeste eşit olduğudur. Bir insan ne kadar güçsüz gözükmüşse gözüksün ya bir kurnazlık yaparak ya da diğer insanlarla birleşerek en güçlü olanı öldürme imkânına sahiptir; insanlar doğuştan eşittir. Çünkü bedensel bakımdan en üstünü başkalarıyla birleşerek öldürebilir. Bu eşitlik aynı zamanda insanların amaçlarına ulaşmada fırsat eşitliğini doğurur. İki kişi aynı şeyi arzu ederse bu, düşmanlık ve birbirlerini yok etmeye kadar varır. Bu yüzden bu fırsat eşitliği beraberinde güvensizliği de getirir. Güvensizlik ise savaşı doğurur. Sonuç olarak, insan doğasında üç temel kavga sebebi; rekabet, güvensizlik, şan ve şereftir.⁷⁰ Hobbes'a göre bütün bu olumsuzluklar iktidar güdüsünden ve iktidar elde etme isteğinden kaynaklıdır. Hobbes'un üstünde durduğu eşit güç dağılımı daha çok fiziksel güce işaret etse de aslında iktidar kavramıdır.

⁶⁹ Neşet Tokü, *Siyaset Felsefesine Giriş*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005, s. 185.

⁷⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan -Veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği Biçimi ve Kudret-i*, (Çev. Semih Lim), İstanbul 1993, s. 93-94.

Hobbes'un iktidar düşüncesini doğa durumundan yola çıkarak açıklar. Doğa durumunun iki dayanağı vardır; ilki herkesin ölebilme imkânının olması, diğeri ise bu durumun insanları sözleşme yapmaya zorlamasıdır. Çünkü sözleşme en güçlü'nün en zayıfı öldürme imkânından kaynaklanır. Doğa durumundan sivil hale geçişte bu sebeptedir. Doğa durumunda herkes eşittir; oysa sivil halde eşitlik söz konusu değildir ve insanlara anlaşmaya iten en büyük sebepte bu eşitsizlikten kaynaklanan ölüm korkusudur. Ölüm korkusundan sonra en belirleyici unsur güç yani iktidar tutkusudur. İktidar tutkusu insanlar arasında savaşa sebep olurken; ölüm korkusu, barışa sebep olur. Siyasi düzenin istikrarlı olması da ancak bu iki unsurun uzlaşmasıyla mümkündür.⁷¹ Hobbes'un iktidar düşüncesinin dayanağı olan doğal durumda, herkes kendi hayatını kurtarmak adına savaş halinde olduğu için herkesin her şeye hakkı vardır. İnsanlar hayatta kalmak için barışa ihtiyaç duyar ve onu sağlayacak her türlü yolu dener. Aslında insan, bütün yolları kullanarak kendini korumaya çalışır. Bir insan hem kendini hem de barışı korumayı istiyorsa başkalarını da düşünerek hareket etmeli ve kendi özgürlüğünü kısıtlayacak şeyleri başkalarına yapmamalıdır.⁷² Nitekim Hobbes için kişi başkalarının özgürlüğünü kısıtlamadığı ölçüde özgürdür. Zira insan her istediğini yaparsa bütün insanlık düzensizliğin ve savaşın hâkim olduğu durumda kalır. Hobbes, tam bu noktada sözleşme ve Devleti devreye sokar.

İnsanları birbirlerinden ve kendilerinden koruyacak, huzur ve mutluluğu sağlayacak tek şey genel bir güç; iktidarın tek elde toplanmasıdır. "İnsanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler ve savaş herkesin herkese karşı savaştır. Devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş içindedir."⁷³ Bu; ancak bütün güçlerin tek bir kişide ya da herkesin iradesi ile seçilecek ve bütün iradeleri temsil edecek tek bir güç ile mümkündür. "İnsanları yabancı saldırılardan ve zararlardan koruyan devleti genel bir güç kurmanın tek yolu güçlerin hepsinin bir kişide ya da çoklukta toplanması-bu yapıldığında tek bir kişilik halindeki bu birleşme Devlet olur. İşte o zaman Ejderhanın veya daha saygılı konuşursak ölümsüz Tanrının altında barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz o ölümlü Tanrının doğuşu böyle olur."⁷⁴ Devletteki her bir kişinin gücünü

⁷¹ Akal, s. 94-95.

⁷² Wolff-Rosen, s. 86-87.

⁷³ Hobbes, s. 94.

⁷⁴ Hobbes, s. 130.

elinde bulunduran yönetici ise devletin özüdür: “Devletin özü; büyük bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle yaptıkları ahitlerle, her birinin huzur ve sükûnu ve ortak savunmaları için, içlerinden birinin, onun uygun bulacağı şekilde hepsinin birden gücünü ve imkânlarını kullanabilmeleridir. Bu kişiliği taşıyana EGEMEN denir ve onun dışında herkes onun UYRUĞU’dur.”⁷⁵ Hobbes, sözleşmeden yola çıkarak yaptığı egemen ve uyruk tanımlamalarından sonra, bir arada yaşayan insanların barışını ve korunmasını sağlayan doğa yasalarını açıklar. Temel doğa yasası; doğal olarak herkesin her şeye hakkı olduğudur. Hobbes’a göre bu yasa iki unsuru içinde barındırır: Her şeye hakkı olan insanın, temel doğa yasası barışı aramak, doğal hakkı ise kendini korumaktır. İkinci doğa yasası, başkalarının sana yapmasını istemediğin şeyi sende başkalarına yapma. Diğer yasaları genel olarak adalet, minnettarlık, karşılıklı uyum ve nezaket, af gibi konularla ilgilidir.⁷⁶

Ortak yasaya uyulması ve devamlılığı ancak onun ihlali durumunda ortaya çıkacak kötülüklerden korkulmasından kaynaklanır. İnsanları sözleşmeye uymaya ikna edecek ve uymamalarında da cezalandıracak asıl korku kaynağı ise devlettir. Devlet Hobbes’ta insanlar tarafından sözleşme ile oluşturulan suni bir kurumdur. Var oluş sebebi açısından insandan daha büyük bir kudrete sahiptir; çünkü devlet insanı korumak ve savunmak için vardır.⁷⁷ Devlet ile barışı özdeşleştiren Hobbes, devletin amacı olarak güvenliği gösterir ve güvenliğin korunması hususunda da savaşı meşru görür. Devlet bireylerin güvenliğini hukukla sağlayamaz; bu yüzden kılıç gücü olmadığı sürece yasalar sözlerden ibaret olup, insanı güvence altına almaya yetmez. Hobbes, açıkça en iyi yönetim biçiminin hangisi olduğunu söylemez; çünkü önemli olan yönetimin türü değil, varlığıdır. Toplumun rızasına ve sözleşmeye dayandığı için en kötü sistem bile systemsizlikten daha iyidir. Yinede Hobbes egemenliği temel alarak üç farklı yönetim biçimi olduğunu söyler. Tek kişinin egemenliği Monarşi, halkın egemenliği Demokrasi veya Halk Devleti, bir grubun egemenliği ise Aristokrasidir. Diğer bütün yönetim biçimleri bunların sapmalarıdır; çünkü egemenlik ya bir kişide ya bir grupta ya da herkeste olur.⁷⁸ Hobbes, yönetim biçiminde olduğu gibi yönetici konusunda da belli bir öneri de bulunmaz. Bazı insanların yönetime doğuştan yatkın olduğu inancını, Hobbes,

⁷⁵ Hobbes, s. 130.

⁷⁶ Hobbes, s. 97-115.

⁷⁷ Toki, s. 187-193.

⁷⁸ Hobbes, s. 133-139.

bütün insanların doğuştan eşit olduğunu söyleyerek reddeder. Buradaki eşitlik, insanın üstün bir vasfı manasında değildir. Daha öncede söylediğimiz gibi onun bu eşitlik düşüncesinin dayanağı; en zayıf ve en aptal insanın bile doğru şartları elde ettiğinde en güçlünün elinden gücünü ve hayatını alabilmesidir; yani fırsat eşitliğidir.⁷⁹ Dolayısıyla Hobbes, insanı rasyonel bir birey olarak ele alır denilebilir. Hobbes'un modern dönem filozofu olmasının temel sebebi, onun bu insan anlayışıdır. Böylece insanlar artık bireysel değil, toplumsal rolleriyle bütünleşir.

1.3.1.6. Jean Jacques Rousseau ve Toplum Sözleşmesi

Jean Jacques Rousseau (1712-1778), felsefesinin en büyük girişimlerinden birisi, o döneme kadar sahip olmaya dayalı; niteliksel iktidar temsilinin kırılarak, ilişkisel iktidar kavramının ortaya çıkarılmasıdır. İktidar, artık bir şeyin niteliği değil, ilişkisidir; bağıntıdır, orandır.⁸⁰ Rousseau'nun ilişki olarak ele aldığı iktidar, kaynağını toplum sözleşmesinden alır ve sırtını genel iradeye yaslar. Dolayısıyla Rousseau'nun iktidar kavramına bakış açısını anlamak için, kendi oluşturduğu toplum sözleşmesine ve genel irade kuramına bakmak faydalı olacaktır.

Rousseau'nun toplum sözleşmesinin odak noktası, Hobbes'ta olduğu gibi egemenlik kavramıdır. İkisini ayıran nokta ise insan anlayışlarıdır. Daha öncede değindiğimiz gibi Hobbes'a göre, insan doğuştan kötüdür; dolayısıyla kaos ve kargaşa içindedir. Bu durumu sonlandıracak olan ise sözleşme ile gelen toplumsallaşmadır. Rousseau'ya göre ise insan, yaradılıştan iyi ve eşittir; özel mülkiyet ve toplum koşulları onu sonradan kötü olmaya iter. İnsan, doğal halinden uzaklaşıp uygarlaştıkça dönüşüm geçirir, fakat bu dönüşüm Hobbes'ta ki gibi olumlu manada değil, olumsuz manadadır. Doğal insan teknolojinin de etkisiyle; güçlü, uygar, bencil, korkak, pragmatist ve gösteriş meraklısı insana dönüşür.⁸¹ Dolayısıyla bu modernite karşıtı tavrıyla bugün aydınlanma filozofu olarak ele aldığımız Rousseau; aslında döneminin aydınlanma karşıtı düşünürüdür. Bu bağlamda Rousseau felsefesinin ana teması: tanrının her şeyi iyi

⁷⁹ David Thomson, *Siyasi Düşünce Tarihi*, (3. Baskı), (Çev. Ali Yaşar Aydoğan ve Diğerleri), Şule Yayınları, İstanbul 2000, s. 66-77.

⁸⁰ Sercan Çalıcı, "Rousseau'da Güç, Doğa ve Metafizik", *Özne Dergisi –Rousseau-*, Sayı: 17, (Güz 2012), s. 75.

⁸¹ Seval Yenilmez Akagündüz, "Uygarlığa Yüz Çeviren Düşünür: Jean Jacques Rousseau", *Özne Dergisi*, 17, (Güz 2012), s. 119.

ve güzel yaratmasına rağmen, insanın zamanla onu yozlaştırmasıdır. Kötülük insan eylemlerinin amacı olmasının yanında insanın yarattığı kurumlarında sonucudur.⁸² Bu yüzden Rousseau için medeniyet, “insanın kendi ortaya çıkardığı kötülöklere çare bulabilmek için yaptığı ümitsiz bir yarışdır.”⁸³

Rousseau, sözleşme yokken insanların, başka iradelere tabi olmadıkları için doğal özgürlük ve doğal eşitlik içinde olduklarını söyler. Sözleşmeyle birlikte doğal özgürlük yerine ahlaki özgürlük, doğal eşitlik yerine hukuki eşitlik geçerli olur. Doğal özgürlük; aslında ahlaki özgürlük için terk edilir; çünkü ahlaki özgürlük ancak yurttaşların yasama hakkına sahip olmalarıyla mümkündür. Bu çerçeveden bakıldığında sözleşme, özgürlüğü ortadan kaldırmak için değil; insanları kanun önünde eşit kılmak için yapılmıştır ki zaten, toplum ve devlet varlığını doğa durumundan değil; yalnızca sözleşmeden alır. Bu yüzden, toplumsal sözleşmeyle kurulan devlette, yönetime sadakat tanrıya sadakatle eşdeğerdir. Sözleşmeyle birlikte herkes, varlık ve iradesini genel iradenin emrine vererek, genel iradenin ayrılmaz bir parçası olur. Genel irade, özünde olduğu kadar uygulamada da genel olmalıdır. Çünkü irade, kişisel veya özel bir konuya yönelirse; hak duygusundan uzaklaşır ve doğruluğunu yitirir.⁸⁴ Sözleşme ile insanlar, bütün güçlerini genel iradenin gücüne, yönetimine bırakır ve sözleşmenin her bir üyesi bütünü bölünmez parçası olarak kabul edilir. Sözleşme sonucunda, herkesin kişisel varlığı kaybolur; ortak ve tüzel bir irade oluşur. Burada iradeyi genel ve tüzel hale getiren ise oyların sayısı değil; oyları birleştiren ortak çıkardır. Genel iradenin uygulanması ise egemenliktir. Egemenlik halkoyuyla yürütölür ve kayıtsız şartsız halkındır; hiçbir kuruma veya kişiye devredilemez ve bölünemez. Egemen yalnızca egemenliğı temsil eden tüzel bir kişiliktir ve genel iradeye göre hareket eder.⁸⁵ Devlet, iradeyi değil iktidarı temsil eder ve irade tarafından sınırlandırılır. Diğer taraftan irade, devletin gücüne, ortak yararına hizmet eder; karşılıklı iyilikle idare edilir. Ortak yarardan kasıt herkesin özgür ve eşit olmasıdır. Özgürlük, insanın kendisi için koymuş olduğu yasaya uymasıdır. Eşitlik, güç ve zenginlik olarak eşit olmak değil, bu gücün hiçbir zorbalığa kaçmaması ve ancak mevki ve yasalar gerektirdikçe kullanılmasıdır.

⁸² Toku, s. 267-269.

⁸³ Ebenstein, s. 249.

⁸⁴ Toku, s. 270-284.

⁸⁵ Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, (Çev. Ali Alper), Oda Yayınları, İstanbul 2008, s. 18, s. 27-33.

Ayrıca eşitliğin olması içinde maddi bakımından, hiçbir yurttaş ne başkasını satın alacak kadar zengin, ne de kendini satmak zorunda kalacak kadar yoksul olmamalıdır.⁸⁶

Öte yandan Rousseau, toplum sözleşmesinde özgürlük ve eşitliği her türlü hukuk sisteminin temel ilkesi olarak ilan eder. Özgür olmayan; herhangi bir yere bağlı olan insan, genel iradeden; dolayısıyla bütünden uzaklaşır. Eşitlik olmadan özgürlük söz konusu değildir; dolayısıyla bu iki ilke, birbirinden ayrı ve tek başına düşünülemez. Sözleşmeyle birlikte özgürlük ve eşitlik koruma altına alınır. Yurttaşlar arasında herkes aynı şartlar altında aynı sözü verir ve herkes aynı haktan faydalanır. Toplumsal düzen, bu uzlaşma üzerine kurulur. Uzlaşmanın devamlılığı ise yasal güce; yani sözleşmenin ilkelerine boyun eğmekle mümkündür. Rousseau için yönetim biçiminin pek bir önemi yoktur, önemli olan iktidarın yasalara dayanmasıdır; çünkü ona göre, genel iradeyi güvence altına alan yasalarla yönetilen her devlet Cumhuriyettir.⁸⁷ Sözleşmenin amacı sözleşmeyi yapanların korunmasıdır. Bunun sonucu olarak yurttaş, devletin bekası için gerektiğinde canından vazgeçmelidir. Rousseau, oluşturduğu sosyal sözleşme kuramıyla Fransız Devriminin temelini atar. Devrimi ve siyasal başkaldırığı hiçbir zaman tasvip etmese de Rousseau'nun düşünceleri, ölümünden yaklaşık on sene sonra meydana gelen devrimin fikri temelini oluşturur. Devrimciler, onun düşüncelerinin kılavuzluğunda hareket eder; siyasi programları ve demokrasi özlemleri Rousseau kaynaklıdır.⁸⁸ Rousseau her ne kadar, oluşturduğu sözleşme ile bugün birçok düşünür tarafından demokrasiye bağlı görünse de Russell, onun sözleşmesini Totaliter devleti haklı çıkarmak için oluşturduğunu düşünür.⁸⁹

1.3.2. Modern Dönemde Siyasal İktidar Kuramları

Modern dönemde iktidar kavramının uğradığı değişimi anlamak için, devlet kavramına daha detaylı bakmak gerekir. Devlet kavramı iki anlamlıdır: Devlet bazen yönetim veya iktidar aygıtı olarak, bazen de bu yönetim veya iktidara maruz kalan tüm toplumsal sistem ile birlikte anılır.⁹⁰ Klasik dönemde egemenlik iki türlü elde edilir: zor

⁸⁶ Toku, s. 289.

⁸⁷ Rousseau, s. 8-11, s. 39, s. 52.

⁸⁸ Toku, s. 273. s. 285.

⁸⁹ Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi- İlkçağ-Ortaçağ-Yeniçağ*, (3. Baskı), (Çev. Muammer Sencer), Say Yayınları, İstanbul 1983, s. 681.

⁹⁰ Anthony Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, (Çev. Cumhur Atay), Devlin Yayınları, İstanbul 2005, s. 28.

kullanarak ve sözleşme ile. Egemenliğin sahibi devlet, tarihsel olarak kendinden önce gelen siyasi kurumlar gibi meşru şiddet sıfatıyla korunur. Devletin varlığı yönetilenlerin, yönetenlerin otoritesine boyun eğmesiyle mümkündür ki bu durumda iktidar kaynağı cebirdir.

Siyasal iktidar tipi olarak devlet, ilk kez Bodin'in egemenlik kavramı sayesinde yasa ile uygulama arasındaki iktidar ilişkisini dünyevi alanda kurar. Ortaçağdan Yeniçağa geçişte tam bu noktayı işaret eder. Ortaçağda kaynağı dünyevi olmayan yasa, Yeniçağda kaynağını dünyevi olandan alır ve yasa yapıcı olarak da monarkı gösterir. Bunun en önemli örneği Machiavelli'nin Hükümdarıdır. Monark hem yasa yapar hem de yasayı uygular. Böylece kral-devlet ortaya çıkar. Bu devlette Kral, devletle birdir; yani yasa ve uygulama bir aradadır. Kral-devlette, kral ön planda olduğu için ulus onun gölgesindedir; çünkü toplum sadece yönetilen olarak vardır. Kral, bir ölümlü olarak geçici olsa da devlet; ülkesi, ulusu ve diğer kurumlarıyla kalıcıdır. Bu kalıcılığı Bodin egemenlik kavramıyla sağlarken, Hobbes, sözleşme ile garanti altına alır.

Kral-devlet aslında, modern devletin ortaya çıkışının ilk adımıdır. Bu devlet anlayışı yerini zamanla meşruiyetini kendisinden değil ulustan alan modern devlet anlayışına bırakır; artık yasayı yapan ulus, uygulayan ise devlettir. Yani kral-devletten ulus-devlete geçilir. Ulus-devlet; aslında kral-devletteki eksikliklerin giderildiği yapıdır. Kral-devlette egemenlik, toplumdaki kaynağını alır; fakat toplumdaki ayrı bir şey gibi düşünülüp kralda bedenleşir ki; bu da ölümlü olan kralı aşırı güçlü yapar. Fakat ulus-devlet yasayı ve uygulamayı soyutlaştırarak, yasa kuruculuğu kraldan ulusa geçirir, kral ise onun uygulayıcısı olarak kabul edilir.⁹¹ Meşruluk kavramı, bugünkü manasıyla ulus-devlet sürecinde ortaya çıkar. Egemenlik kavramıyla birleştirilip, yüceltilir. Ulus-devletle birlikte artık siyasi olan toplumsal olandan ayrılır. Ulus-devlet bir anlamda, bir dönem yekpare olan toplumun parçalanmasına karşı işlevsel bir tepkidir. Zamanla ümitsiz, tanrısız ve doğal olmayan bir hal alan dünya için devlet artık bir gerekliliktir.⁹² Görüldüğü üzere geçmişte, yüksek bir rütbe ve üstünlük anlamında kullanılan egemenlik, insandan ziyade tanrı'ya verilen bir sıfattır; ancak yenedünyada egemenlik artık insanların eline geçer.

⁹¹ Bulut, s. 25-27.

⁹² *Bilim ve iktidar*, s. 359-360.

Öte yandan Endüstri devrimiyle birlikte iktidarın meşruluk temeli geleneksel ve demokratik çizgisinden uzaklaşarak rasyonelliğe doğru kayar. Endüstrileşme, fabrikalaşma ile mümkün olur; fabrika sistemi ise teknoloji demektir. Fabrika sistemi kuralları ve yönetmelikleriyle gerçek bir sistemdir. Bu da teknoloji sisteminin iki yapısı olduğunu gösterir: uygulama ve pratik. Endüstri devrimiyle birlikte geleneksel rutinden bir kopuş yaşanır ve iktidarın toplumsal dağılımında farklılık oluşmaya başlar.⁹³ Yenidünya ile iktidar kaynakları da farklılaşır. İktidarın kaynağı üç tanedir; cebir, psikoloji ve iktisat. Klasik dönemde iktidarın en önemli kaynağı cebirdir; Hobbes'ta da bunu görmek mümkündür.⁹⁴ Endüstri devrimiyle birlikte iktidarın iktisadi kaynağı daha çok gündeme gelir. İktidarın iktisadi kaynağını sistemli bir bütün halinde ortaya koyan ilk isim Karl Marx'tır.

1.3.2.1. Karl Marx

Modern dönem anlayışı, 18.yüzyılın sanayi ve siyasi devrimleriyle şekillenir. Bilimsel ilerleme ve teknoloji modern dönemin akılcı inşasının temelidir. Karl Marx (1818-1883), içinde yaşadığı dönemin akılcı ve bilimsel gücüne inanır, bu dönemin radikal bir değişim sürecine işaret ettiğini göz ardı etmez; ancak o, yeni dönemin egemen iktidarı olan burjuva iktidarını kabullenemez. Marx, burjuvazinin rasyonalitesine inanır; onun bilimsel ve akli temelden ürettiği bilgiyi, insanları mutlu etmek için aracı olarak kullandığını bilir.⁹⁵ Bu noktada denilebilir ki Marx, rasyonellekle temellendirilen bu yeni insan anlayışını benimser. Dolayısıyla Marx'ın eleştirisi, bilgiyi kendi lehine kullanarak, insanlar arasında mutluluğu eşitsiz olarak paylaştıran kapitalizme karşıdır.

Marx felsefesi, endüstriyel kapitalizm ve 18.yüzyıl siyasal hareketlerinin toplum üzerindeki etkisinin ürünüdür. Bu yüzden oldukça geniş bir düşünce alanı içerir. Lenin'in deyişiyle Marx, klasik Alman felsefesi, klasik İngiliz ekonomi politikası ve Fransız devrimci öğretileriyle birleşmiş; Fransız Sosyalizmini sürdüren ve tamamlayan

⁹³ Mayor- Forti, s. 41-49.

⁹⁴ Norman P. Barry, *Modern Siyaset Teorisi*, (Çev. Mustafa Erdoğan- Yusuf Şahin), Liberte Yayınları, Ankara 2004, s. 113.

⁹⁵ Fulya Özkaya Karaismailoğlu, *Sosyal Teoride İktidar Tartışmaları; Marx, Nietzsche, Weber, Foucault*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2006, s. 16-17.

bir dahidir.⁹⁶ Marx, felsefe, ekonomi ve siyaset alanında birçok düşünürden etkilenir. Bunlardan bazıları; Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Ludwig Andreas Feuerbach, Adam Smith, James Mill'dir. Marx'ın iktidar düşüncesini anlamak için onun diyalektik materyalizm, emek, yabancılaşma, toplumsal sınıf, sınıf mücadelesi ve devlet kavramlarına bakmak faydalı olur. Marx felsefesinin en çarpıcı noktalarından olan diyalektik materyalizm, kaynağını Hegel düşüncesinden alır. Marx, Hegel'in diyalektik anlayışını tersine çevirerek; düşünce dünyasındaki değişimlerin, madde dünyasından kaynaklandığı diyalektik materyalizm anlayışına dönüştürür. Diyalektik materyalizm düşüncesini, topluma uygulamak için de tarihsel materyalizm kavramını ortaya atar. Tarihsel materyalizmin kaynağı emek dönüşümüdür. Marx'a göre, insanlık tarihi tamamen sınıf çatışmasının ürünüdür ve tarihsel ilerleme iki kademelidir; üretici güçlerin gelişmesi, insanların kendi yaşam koşullarını anlama ve denetleme güçlerinin artması. Bunlar gerçekleşirken bir yandan insanların maddi dünya üzerindeki egemenlikleri olgunlaşır, diğer yandan, sosyalizm gerçekleşir. Bu evrimci tarih anlayışına göre her toplum, ondan önceki toplumdaki bilimsel ve teknolojik olarak ileridir. Marx, Aydınlanmayı bu ilerlemenin dışında bırakır. Nedeni ise, akıl ve bilim çağı olarak kabul edilen Aydınlanmada bilim ve akıl burjuva sınıfının hizmetindedir. Marx düşüncesinde sınıf çatışmasının ön planda olması bu sebeptir.⁹⁷ Aynı zamanda tarih, doğanın gittikçe daha fazla insan emeği tarafından dönüştürüldüğü ve insanların kendi yarattığı ürünler tarafından gittikçe daha fazla şekillendirildiği diyalektik gelişme sürecidir. Kapitalist toplumda doğa, büyük oranda dönüştürülür: insanlar, fabrikalar ve şehirler tarafından kuşatılır. Ancak bu, kapitalist ve proletarya ile insanlar ve emeklerinin ürünleri arasında keskin bir ayrımı da başlatır.⁹⁸ Dolayısıyla İnsanlar artık ürünlerinin efendileri değil, tam tersine ürünler insanları kendileri için çalışmaya zorlayan efendilerdir.

Marx, Hegel'in felsefe ve dini, toplumu ve kültürü belirleyen ana unsurlar olarak görmesinin aksine, üretim ilişkileri ve ekonominin, toplumu ve kültürü belirlediğini savunur. Sanat, felsefe ve din; toplumu ekonomik yapının gereksinimlerine göre

⁹⁶ V. J. Lenin, *Marx, Engels, Marksizm*, (2. Baskı), (Çev. Vahap Perdoğdu), Sol Yayınları, Ankara 1990, s. 16.

⁹⁷ Karaismailoğlu, s. 17-19.

⁹⁸ Gunnar Skinbekk-Nils Gilije, *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, (Çev. Emrah Akbaş-Şule Mutlu), Esit Yayınları, İstanbul 2001, s. 414-417.

düzenlemek için ortaya çıkan üst yapılardır. Üst yapıyı belirleyen güç ise toplumsal üretim teknikleri; maddi ve ekonomik faktörlerdir.⁹⁹ Marx'a göre, toplumları oluşturan, değiştiren, tarihe dinamiğini veren şey, bu üretim tekniklerinin değişmesidir. Öyleyse toplumsal yaşamın gerçek temeli, üretim ilişkilerinin şekillendirdiği ekonomik altyapıdır. Hukuki, felsefi ve siyasal üstyapı bu temel üzerinde yükselir ve şekillenir.¹⁰⁰ Dolayısıyla Marx'a göre, toplumsal ve siyasal yapı hatta düşünsel yapıda dâhil olmak üzere insanın olduğu bütün alanlar ekonomi üzerine kurulur. Bu yüzden Marx insan anlayışını yine ekonomiden ilham alarak oluşturur.

İnsanın doğa içinde ayrıcalıklı bir yere sahip olması Marx'a göre, onun çalışan bir varlık yani 'homo faber' olmasından kaynaklıdır. Dolayısıyla insanı insan yapan işi ve çalışmasıdır. İnsan çalışarak doğayı kendi ihtiyaçlarına uygun hale sokar ve ona hâkim olur. İnsanlar, maddi değerler üretirken doğa ve diğer insanlar ile iletişim haline geçerler. Üretim güçleri doğa ile ilişkide belirleyici unsurdur ve bu güçler aynı zamanda iş araçlarıdır. İnsanlar üretirken yalnızca doğa ile değil diğer insanlarla da ilişki içinde bulunurlar. İnsan, üretim ilişkileri sayesinde doğa ve toplum ile ilişki kurar; yani insani olan bütün ilişkilerin temeli iştir.¹⁰¹ İnsanı üretim ilişkileri çerçevesinde ele alan Marx'a göre, insanı hayvandan ayıran özellikler; amaçlılık, üretim, alet kullanma, alet yapma, bilinçlilik, konuşma ve işbirliğidir. Dolayısıyla Marx'ın öznesi bilinçlidir; kendi amaç ve araçlarının ayrımını yapan rasyonel bir öznedir. Marx, insanı kendi öz bilincine göre sosyal bir varlık olarak ilk kez tanımlayan Aristoteles düşüncesini paylaşır. Ancak Marx'a göre, insanı şekillendiren ve sosyalleştiren emektir. Marx emek kavramını, insanın bilinçliliği ve konuşmasının bir sonucu olarak ele alır. Dolayısıyla emeği, maddi üretimle sınırlamaz; varoluşun ve toplumsal yapının belirleyici gücü olarak görür. Bu yüzden yabancılaşma Marx'a göre emek kavramındadır ve onun yabancılaşma eleştirisi adeta bir iktidar eleştirisidir. Yabancılaşma kişinin veya toplumun; kendi etkinliğinin sonuçlarına, ürünlerine, topluma, doğaya ve kendi özgün kapasitesine yabancı duruma gelerek, bütünselliğini kaybetmesi, eylemlerinin zaman ve mekândan ayrılarak, amaçlarından bilinçsiz hale gelmesidir.¹⁰² Marx'a göre insan, insani bütünlük içinde

⁹⁹ Karaismailoğlu, s. 19-21.

¹⁰⁰ Nur Betül Çelik, *İdeolojinin Soykütüğü I – Marx ve İdeoloji-*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2005, s. 141.

¹⁰¹ Ayferi Göze, *Liberal Marxist Faşist ve Sosyal Devlet Sistemleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 59-61.

¹⁰² Karaismailoğlu, s. 20-21.

gerçekleştirilmesi gereken ve hayatını devam ettirmesini sağlayan sağlık ve mutluluk potansiyelleri gerçekleştirilmediği zaman yabancılaşır.¹⁰³ Özel mülkiyet ve kar amaçlı sistem insanı yabancılaştırır ve insanın yabancılaştığı yer, kapitalist düzendir. İşçi bu düzende önce emeğine, yoğun işbölümünden dolayı üretim ilişkilerine, daha da önemlisi emeğinin ürününe yabancılaşır.

Kapitalist toplum düzeni, daha öncede söylediğimiz gibi insanların büyük çoğunluğunun yabancılaştığı bir düzendir. Kapitalist düzen hâkim olduğu sürece yabancılaşma ortadan kaldırılamaz, dolayısıyla yabancılaşmış insanların bu düzende özgürleşmeleri ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri pek mümkün değildir. Bu yüzden insanlar ancak kapitalizm yıkıldığında özgürlüklerine kavuşabilirler. Kapitalizmin yıkılması bir devrim, yani şiddet yoluyla mümkündür. Çünkü iktidarı elinde bulunduranlar, bir başkaldırı durumunda bunu hemen bastırır, bu yüzden proletaryanın devrimden başka bir yolla egemen olabilmesi mümkün değildir. Kapitalizmden sosyalizme geçişin barış yoluyla gerçekleşemeyeceğinin başka bir nedeni ise Marx'ın devlet algısıdır. Marx'a göre devlet, toplumun ekonomik zenginliğini kontrol eden, egemen sınıf tarafından kullanılan bir araç ya da aygıttır. Devletin bütün öğeleri ve birimleri iktidar sınıfın egemenliğini sürdürebilmesi için düzenlenir. Polisler, mahkemeler, hatta hükümetler bile yönetici sınıfı korumak içindir.¹⁰⁴ Bütün bu anlatılanlar açısından Marx'a göre devlet, iktidarı elinde tutan sınıfın, iktidarını sürdürmesi için diğer toplumsal sınıflar üzerindeki baskı aygıtıdır.

Tam bu noktada Louis Althusser'in devlet iktidarı ve devlet aygıtı ayrımına bakmak faydalı olur. Althusser, Marx'ın devlet tanımına katılır; ancak devlet iktidarı ve devlet aygıtını birbirinden ayırır. Marxçı devlet sisteminde devletin yalnızca polis, ordu, mahkeme, hükümet gibi baskı kullanan aygıtları gösterilir. Althusser, baskı alanının dışında sadece kamusal alanda değil özel alanda da devlet aygıtlarının olduğunu söyler.¹⁰⁵ Marx'ın sisteminde baskıcı aygıt olarak ele alınan devlet iktidarı ile devlet aygıtlarını birbirinden ayırmak zorunlu hale gelir; ancak bu ayırım tam manasıyla yeterli değildir. Althusser, devletin baskı aygıtının yanında bulunan ve onunda karıştırılmaması gereken bir gerçeklikten de bahseder ve bu gerçeğe Devletin İdeolojik Aygıtları der.

¹⁰³ R. G. Peffer, *Marksizm, Ahlak ve Toplumsal Adalet*, (Çev. Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001, s. 62.

¹⁰⁴ Cevizci, s. 1133.

¹⁰⁵ Sinan Özbek, *İdeoloji Kuramları*, Notos Kitap Yayınları, İstanbul 2001, s. 147.

Devletin ideolojik aygıtları devletin baskı aygıtıyla bir değildir. Bunlar Marx'ın baskıcı devletin aygıtları olarak ele aldığı hükümet, idare, ordu, polis, mahkemeler, Hapishanelerdir. Devletin ideolojik aygıtlarına gelince Althusser onları şöyle tarif eder: “Devletin ideolojik aygıtları dediğimizde, gözlemcinin karşısına, birbirinden ayrı ve özelleşmiş kurumlar biçiminde dolaysız olarak çıkan belirli sayıda gerçekliği belirtiyoruz.”¹⁰⁶ Özel alandaki bu aygıtlar; dinsel, öğrenimsel, aile, hukuki, siyasal, sendikal, haberleşme, kültürelidir. Devletin ideolojik aygıtı ile devletin baskı aygıtı arasındaki en önemli ayırım, baskı aygıtının zor kullanarak ideolojik aygıtların ise ideoloji kullanarak işlemesidir. Ancak Althusser baskı aygıtının öncelikle zor kullanarak işlemesinin yanında ikinci planda ideolojiyi kullandığını da ekler. Aynı şekilde ideoloji aygıtlarının da çok hafif bir biçimde veya simgesel hatta gizli bile olsa baskı kullandıklarını da belirtir.¹⁰⁷

Bu bağlamda devleti baskı aygıtı olarak gören Marx'a göre, devletin yürütme gücü, burjuvazinin ortak işlerini yürüten bir kuruldur. Burjuvazi, yönetimi ele geçirir ve orada feodal, ataerkil ve kırsal ilişkilere son verir. İnsanı doğaya yani doğal efendisine bağlı kılan feodal bağlar burjuvazi ile kesilip atılır. Böylece doğaya, topluma ve kendine yabancılaşan insanla, diğer insanlar arasındaki ilişki, çıkar ve nakit ödeme ilişkisi haline gelir. Burjuvazinin egemenliğin ve varlığının temeli; sermaye oluşumu ve büyümesidir. Sermayenin koşulu ise ücretli emektir. Komünistlerin tek amacı, emeği burjuvazinin egemenliğinden kurtarmaktır. Böylece insanın insan tarafından sömürülmesi ve bu sömürünün sonucu olan toplumsal karşıtlık ortadan kalkar. Bunun sonucu olarak, uluslararasıdaki düşmanlıkta son bulur. Dolayısıyla Marx için siyasal iktidar, bir sınıfın başka bir sınıfı sömürmek için kullandığı örgütlü güçtür.¹⁰⁸ Aynı zamanda Marx'a göre devlet de dâhil olmak üzere bütün iktidar biçimleri sınıfsal egemenliğin bir sonucu olduğundan; bütün siyasi mücadeleler çeşitli sınıflar arasındaki sınıf savaşından başka bir şey değildir.

Sınıf mücadeleleri toplumun iktisadi düzenlemeleri sonucu ortaya çıkar. Marx tam olarak ifade etmese de sınıf kavramını üretim araçlarına göre tanımlar; üretim araçlarına

¹⁰⁶ Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik aygıtları*, (2. Baskı), (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul 2006, s. 63.

¹⁰⁷ Althusser, s. 60-65.

¹⁰⁸ Karl Marx - Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, (10. Baskı), (Çev. Celat Üster-Nur Deriş), Can Yayınları, İstanbul 2012, s. 52-76.

sahip olanlar ve olmayanlar. Kapitalist iktidarda egemen sınıf olan burjuva sınıfı üretim araçlarına, sermayeye sahip sınıftır. Her toplumda diğerlerinin emeğini sömüren yönetici bir grup her zaman vardır. Marx'ın burada bahsettiği sömür, emeğin sömürülmesidir. Emeğin sömürülmesi ise şu şekilde gerçekleşir: “İşçi daha çok zenginlik ürettikçe ve üretimi güç ve yaygınlık kazandıkça, daha da fakirleşmektedir. İşçi daha fazla mal ürettikçe, kendisi daha da ucuz bir mal haline gelmektedir.”¹⁰⁹ Her sistem sömürdüğü gruplar sayesinde kendi yok oluşunu da hazırlar; çünkü sömürülen yönetici olmak için sömürene son verir. Bu yüzden toplumsal ve ekonomik sorunlar; aslında sınıfların nesnel çıkarlarına bağlıdır. Kapitalizmde sınıfsız bir toplumla son bulacak olan devrimin koşullarını bizzat yaratır. İktisadi gücün yoğunlaşması ancak küçük bir grubun işine yarar, geride kalan büyük çoğunluk er ya da geç bu duruma isyan eder ve üretim araçlarının insanlar arasında paylaşılacağı düzenlemelere gidilmesi kaçınılmaz olur. Buradan da anlaşılacağı üzere Marx kapitalizmde zaten sosyalizme dönüşümünü içinde barındırdığını belirtir.¹¹⁰ Marx iktidarı eleştirmekle kalmaz, işçi sınıfının iktidar olduğu bir sistem kurgular. Kapitalizmin sınıf ayrımına dayalı sisteminde mümkün olmayan eşitlik ve özgürlük, ancak Marx'ın sınıfsız, sosyal sisteminde gerçekleşir. Fransız devrimcileri tarafından önem verilen politik vatandaşlık hakları da tek başına geniş özgürlükleri garanti edemez. Diğer yandan, üretim araçlarına sahip olanların, olmayanları emek harcamaya zorlamasından doğan eşitsizlik, evrensel oy verme hakkından daha önemlidir. Marx düşüncesinde devlet, baskın sınıfın çıkarlarını ön planda tuttuğu için genel çıkarları temsil eden nötr bir güç değildir.¹¹¹ Marx düşüncesinde devlet, her ne kadar gereksiz görülüp diyalektiğin son aşamasına; yani sınıfsız toplum aşamasına ulaşıldığında dağıtılacak dahi olsa, diyalektik sürecin ilerlemesinde birer gereklilik olarak vardır. “Zorunlu örgütlenmesi olan devlet, toplumun gelişmesinin belirli bir aşamasında, toplumun uzlaşmaz sınıflara bölündüğü ve görünüşte toplumun üzerinde duran ve belli ölçüde toplumdan ayrı olan bir otorite olmaksızın toplumun var olamayacağı zaman ortaya çıkmıştır.”¹¹²

¹⁰⁹ Malcolm Water, *Modern Sosyoloji Kuramları*, (Çev. Zafer Cirhinlioğlu ve Diğerleri), Gündoğan Yayınları, İstanbul 2008, s. 484.

¹¹⁰ Arnhart, s. 396.

¹¹¹ John A. Hall - G. John İkenberry, *Devlet*, (Çev. Yeşeren Olgu Alibeygil-Murat Şipal), Doruk Yayınları, Ankara 2000, s. 19.

¹¹² Lenin, s. 40.

Öte yanda üretim ilişkisi temelli Marx felsefesi ve komünizmi birçok düşünür tarafından benimsenmesine ve hatta bazı ülkelerde yönetim biçimi olarak uygulamasına rağmen Russell tarafından eleştirilir: “Marx her şeyin sınıf savaşından doğduğunu, pekte buna kani olamayarak umar. Böylece uygulamada iktidar politikasına ve üstün ırk olmasa da üstün sınıf öğretisine kapılmıştır.”¹¹³

1.3.2.2. Friedrich Nietzsche ve Güç İstenci

Friedrich Nietzsche (1844 –1900) düşüncesinin temelinde güç istenci vardır ve bu yalnızca güce değil, güce duyulan tutkuya da işaret eder. Nietzsche tutku ile istenilen gücü insan eylemlerinin merkezine yerleştirir. Onun iktidar kavramı gücü isteme fiilinden türer. İnsanın en korkunç ve en esaslı talebi varlığının temel niteliği olan gücü istemdir. Nietzsche’ye göre hakikat diye bir şey yoktur, birey kendi hakikatine sahiptir ve onun gerçeği de kendine güç sağlayandır; kişiden bağımsız, nesnel bir hakikat olamaz. Bu nedenle Nietzsche, modern dönemin akla ve bilime duyduğu mutlak inancı bir sorun olarak görür. Modern dönemde her şey gibi bilgide egemen iktidarın güç aracı haline gelirken diğer taraftan en önemli iktidar odaklarından biri olan kilise, otoritesini kaybeder. Dinsel ve ahlaki değerler aşınarak, Batı kültüründe tanrı kavramı ile yeri doldurulamayacak bir boşluk oluşur. Nietzsche’nin yapmaya çalıştığı, bireye kendi yaşamını kurması ve kendi değerlerini bulmasını sağlamak için insan denen kültürel varlığı yıkarak yeniden inşasının gerçekleştirmektir. İnsanın kendini aşması ise güç sahibi olmakla ve toplum içindeki ve kendi içindeki iktidar ilişkilerinin farkına varmakla mümkündür.¹¹⁴ Bu nedenle Nietzsche’nin iktidar kavramını ele alışı ve güç istencine yaklaşımı olumlu yöndedir denilebilir.

Nietzsche için güç, potansiyel olarak var olur; kuvvet veya dayanıklılık gibi sabit ve değiştirilemez değildir. Kendini alt eden veya kendine boyun eğdiren istemin başarısıdır.¹¹⁵ Sonuçlar ve araçlar, neden ve etki, özne ve nesne, hareket etmek ve acı çekmek, kendi içinde şey ve görünüş; yani bütün bir dünya bu güç istencinin sonucudur. Dünyayı güç istenci olarak gören Nietzsche hayatı; “Ortak bir beslenme tarzıyla

¹¹³ Russell, s. 777.

¹¹⁴ Karaismailoğlu, s. 31. 36-37.

¹¹⁵ Keith Ansell - Pearson, *Kusursuz Nihilist-Politik Bir Düşünür Olarak Nietzsche’ye Giriş-*, (Çev. Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, s. 71.

birbirine bağlanmış güçlerin çeşitliliği”¹¹⁶ olarak tanımlar. Azami güç duygusu için çaba gösterilen özel bir durum olan hayat; aslında daha fazla güç için çaba göstermektir. İnsanın organik fonksiyonları ise temel olarak güç istencinin yan ürünleridir. Güç istenci, beslenme, mal-mülk, alet yapma, itaat eden ve efendi istençlerinde uzmanlaşır ve güçlü olan istenç güçsüzü yönlendirir. Nietzsche, güç istencinin özgürlük, adalet ve sevgi olmak üzere üç ayrı şekilde görüldüğünü söyler. Özgürlük istenci, ezilenler ve köleler arasında görünür ve bu istencin hedefi sadece özgür kalmaktır. Adalet istencinde, aşırı güç istencine sahip insanların kendini adalet istencine göre, yani hükmeden türün sahip olduğu aynı haklar ölçüsünde sınırlar. Sevgi istenci; insan sevgisi, halk, ilke, gerçek, tanrı sevgisi olarak; sempati olarak kendini feda etme şeklindedir. Sevgi istencinin sahipleri; en güçlüler, en zenginler, en bağımsız ve en cesurlar arasından aşırı güçlenme ile halkı beraberinde taşıyan, hizmetine alan insanı yönlendirebilecek büyük bir güç miktarına sahip olup, kendini içgüdüsel olarak bu gruba dâhil eden, kahraman, peygamber ve kurtarıcılarıdır.¹¹⁷ Nietzsche'nin güç istemi sürekli ve kalıcıdır; çünkü hayat Nietzsche'ye göre sahip çıkma, yararlanma, yabancı ve daha zayıf olana boyun eğdirme, baskı altına alma ve sömürü süreçleri olarak tanımlanır. Sürekli devam eden bu süreçte güç sonuçtan ziyade etkinliği ifade eder. Güç istencinin en yaygın sebebi olan kendini koruma isteğini Nietzsche kendini alt etme yasası olarak düşünür; yani insan sürekli kendini alt ederek üstünlüğe ulaşır. Gücün yaratıcı enerjisinin yanı sıra kaynaklarına da üstün bireyler kullanılmalıdır. Böylece Nietzsche bizi, sabit veya mutlak ahlaki yargının ötesinde düşünmeye davet eder. Her şeyin bir birlik ve zorunluluk olduğunun farkına varılmalıdır. Ahlak genel bir yaşam fikri değil, kısıtlayıcı bir yaşam fikridir. Bunun aşılmasıyla da insan, kendi üstünde ve ötesinde düşünerek güç istencini yaratıcı şekilde kullanmakla olur.¹¹⁸ Ahlakın kısıtlamasından kurtulmak ve güç istencini yaratıcı olarak kullanmak ise her insanın değil; yalnızca üstinsanın yapabileceği bir iştir.

Üstinsan bu yönüyle, iktidarı talep eden, gücü isteyen ve yaratan insanların en asilidir. Nietzsche'ye göre üstinsan yeryüzünün anlamıdır ve insan, üstinsan ve yeryüzü

¹¹⁶ Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, (Çev. Nilüfer Epçeli), Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 441.

¹¹⁷ Nietzsche, s. 390, 441, 485-486.

¹¹⁸ Ansell, s. 73-75.

arasında gerilmiş ipten ibarettir.¹¹⁹ Bu bağlamda Nietzsche'nin üstinsanı, rasyonalizm ve bilimin vaatlerinden ve geleneksel ahlak kurumlarından, aynı zamanda üretim ilişkilerinden sıyrılan, kendi duruşunun farkında yeni bir özne tasarımıdır.

Üstinsan ve diğerleri; yani sürü insanı vardır ve tanrılar üstinsanın eksik olduğu yerlerde yaratılır.¹²⁰ Tarihe bakıldığında, her dönemde sınır tanımaz üstünlüğe ulaşabilen bir politik kahraman figürü mevcuttur. Eski Yunan düşüncesinde yasa koyucu, Polis'in yaşamını yok olmaktan kurtaran ve taze bir temelde yeniden inşa eden politik bir figürdür. Machiavelli'de bu figür, insanüstü cesaret ve beceri ile donatılmış bir hükümdardır. Rousseau'da yasa koyucu, bir halk için yasayı icat eden kişidir ve görevi yasalastırmaktan ziyade yurttaş topluluğunu var edecek koşulları sağlamaktır. Nietzsche'de ise bu figür Zerdüş'tür.

Tanrının ölümüyle birlikte insanlar ahlaki düşünce için yeni bir metafizik temel yaratma çabasına girer ve Zerdüş modern insanın içinde bulunduğu bu arayışı aşmaları için yeni bir yasalastırma biçimine duyulan bu ihtiyacı gösterir. Zerdüş, şimdiye dek kutsal iyi, dokunulmaz ve ilahi diye adlandırılan her şeyle safça ve içinden geldiği gibi oynayan tipin idealidir. Bu tip, Nietzsche için ahlakın kendini alt etmesinin temsilidir. Nietzsche'nin bu tip için Zerdüş'ü seçmesinin nedeni; iyi ve kötünün çatışmasını ilk kez evrenin işleyişine yerleştiren ve ahlaki metafiziğe dönüştüren İranlı peygamber Zerdüş olduğu içindir. Çünkü ahlaki alt edecek olan, onu yaratan Zerdüş'ten başkası değildir.¹²¹ Zerdüş'ün önemi tanrının ölümünden sonra yeryüzünün anlamı olmasında ve üstinsanı öğretmesindedir.

Öte yandan Nietzsche, modern düşüncenin temeli olan özgürlüğü ve eşitliği savunmamakla birlikte köleliği de gerekli görür. Bu düşüncesi yine özgürlük istencini ele alış biçiminden kaynaklıdır: "İnsan özgürlüğü güç sahibi olmadığı sürece ister. Güce bir kez sahip oldu mu, daha fazla güç ister; bunu yapamıyorsa hala bunu yapamayacak kadar zayıfsa, 'adalet' yani eşit güç ister."¹²² Güçlü ve dayanıklı bir politik disiplin ve hiyerarşiden mahrum bir toplumda, devletle olan ilişki sadece bireysel çıkarın tatmin edilmesini isteyen bencil bireylerin elinde olacağı için, toplumun bütün etik ve hukuksal

¹¹⁹ Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, (Çev. Turan Oflazoğlu), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2001, s. 6-8.

¹²⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 556.

¹²¹ Ansell, s. 134-137.

¹²² Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 492.

temeli çökecektir. İnsan varoluşu itibariyle politik bir hayvan olabilir ancak devlet olmaksızın birey politik bir hayvan olarak eğitilemez. Bu noktada Hobbes'la benzerlik gösterir. Devletin kökeni şiddet içerir ve kanlıdır; çünkü ilk hakkı vermek iktidarın doğasında vardır. Nietzsche, ilk hakla birlikte aslında bütün hakların şiddet içerdiğini savunur. Şiddete dayanan doğumuna rağmen, bireyleri hakiki gösterebilende devlettir. Antik Yunan'da insanlar, politika sahibi olduğu ve kendilerini özgürce devletin disiplinine bıraktıkları için politik insanlardır ve Nietzsche'ye göre, tarihteki tek politik olanlar onlardır. Modern devlet felsefesi, Fransız rasyonalizmi ve Fransız Devrimi'nden filizlenen liberal, iyimser bir dünya görüşünden kaynaklıdır. Bu modern politikanın amacı ise devleti savaştan kurtarmak ve ekonomik amaçlara ulaştırmak için devleti rasyonel bir temelde kurmaktır. Ancak Nietzsche'ye göre bu durum devleti para eğilimine saptırır. Savaş ise devleti liberal iyimserlikten ve para eğiliminden kurtarmanın tek yoldur. Çünkü devletin paradan ve bireysel çıkarları korumadan daha üstün ve yüksek amacı vardır.¹²³ Nietzsche tamda bu noktada modern politikayı eleştirir, çünkü modern politika birey ve devlet ilişkisini bireylerin korku ve güvensizliğinden alan asıl temelini ise rasyonel kişisel çıkar olduğu bir ilişkiye indirger. "Devlet, ahlaksızlığı organize etmiştir, içeride: polis, ceza kanunu, sınıflar, ticaret, aile olarak: dışarıda; güç istenci, savaş istenci, yarış istenci, intikam istenci olarak." Devlet bunları sürü ile çelişen karakteristikleri destekleyerek yapar.¹²⁴ Bu bağlamda Nietzsche'nin savunduğu devlet anlayışı; bireyin toplumsal bütündeki işlevini yerine getiren ve bu ölçüde, değerli sayılan etik temelli Platoncu devlet anlayışdır denilebilir. Nietzsche'nin Platondan farkı ise dahi insanın Platon için bilgi sahibi insan olması, Nietzsche için ise sanatçı tarafından temsil edilmesidir; çünkü sanatçı veya şairin yaptığı, hakiki dünya yaratmaktır.

Öte yandan Nietzsche, devlet eleştirisinin yanı sıra modern demokrasiyi de eleştirir. Modern dönemin belirleyici olayı, dinsel bir temelin devlet katına inişidir. Kültürel yaşamda din önemini kaybettiği için bireyin topluma olan etik sorumlulukları bencilce duyguların politik sorumlulukların önüne geçmesiyle aşmış olur. Dolayısıyla modern demokrasi bireyin değil, özel kişilerin eline geçeceği için aslında devletin çöküşü ve ölümüdür. Nietzsche, modern demokrasinin tarihsel biçimde devletin

¹²³ Ansell, s. 102-105.

¹²⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 457.

bozulmasını yansıttığı düşüncesinde ısrarlıdır. Nietzsche, zenginlik ve güç kutuplaşması ile modern dönemin en tehlikeli ideolojileri olarak gördüğü; milliyetçilik ve sosyalizmi rafa kaldırabilecek bir demokrasinin gerçekleşeceği konusunda argümanlar ileri sürer. Demokrasinin amacı mümkün olduğunca çok bağımsızlık yaratmak ve temin etmek olmalıdır. Bu bağımsızlığın en başında gelenler düşünce, yaşam tarzı ve çalışma bağımsızlıklarıdır. Bunları önünde üç engel vardır ve önce bunlar ortadan kaldırılmalıdır. Bu engeller; siyasi partiler, zengin ve fakir sınıflardır. Nietzsche çalışarak kazanılacak ölçülü zenginliğe karşı çıkmaz, o, kolayca ve hak edilmeden kazanılan zenginliği engelleyecek bir toplum yapısını savunur.¹²⁵

1.3.2.3. Michel Foucault

Modernite ile birlikte öznenin yeniden tanımlanması iktidar olgusuna yeni nitelikler kazandırır. Michel Foucault'un (1926-1984) amacı; modern çağda öznenin nasıl şekillendiğini belirlemek ve yeni bir özne inşası yapmaktır. Ancak öznenin belirlenmesi ve şekillenmesinde iktidar olgusunun ana unsur olduğunu fark etmesi ile çalışmaları iktidar kavramı üzerine yoğunlaşır.¹²⁶ İktidar kavramı Foucault'a kadar özünde olumsuz etkisi olan, ya hükmeden ya da bastıran güç olarak kabul edilir. Foucault, iktidar anlayışlarını modern öncesi ve modern sonrası dönem olarak ayırmanın daha anlamlı olacağını söyler. Çünkü moderniteyle birlikte, öznenin yeniden tanımlanması iktidar olgusuna yeni nitelikler kazandırır.¹²⁷ Dolayısıyla Foucault'un amacı, kendinden önceki negatif iktidar anlayışına son vermek ve iktidarın toplumsal ilişkileri belirleme yönüne dikkat çekerek, onu pozitif bir kavram olarak kabul ettirmektir.

Foucault, Marx'ın ekonomi temelli iktidar anlayışını benimsemez, aksine reddeder. İktidar anlayışında temele, ekonomiyi değil güç ilişkilerini alır. Foucault'a göre bu ilişkiler büyük iktidarın; devletin temsili değildir: "Bu iktidar ilişkileri, daha ziyade, büyük iktidarın köklerini saldırgan hareketli ve somut topraktır, onun işlev

¹²⁵ Ansell, s. 116-122.

¹²⁶ Michel Foucault, *Özne ve iktidar*, (2. Baskı), (Çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005, s. 55-57.

¹²⁷ Michel Foucault, "Özne ve İktidar", *Defter Dergisi*, (Çev. K. Par), 34, Yaz 1998, s. 155.

görebilmesini mümkün kılan koşullardır”¹²⁸ Bu güç ilişkileri devlet aygıtlarının bireyler üzerine uyguladığı ilişkilerdir ve hemen her alanda vardır. Bu, insan ilişkilerinde, bireyler arasında, aile bünyesinde, eğitim ilişkisinde, siyasi yapıda vb. etkili olabilecek bütün bir iktidar ilişkisi ağının var olduğu anlamına gelir.¹²⁹ Bu küçük iktidarlar devlet tarafından yönetilir ve devletin tabanında bu iktidar ilişkileri varsa devlet iyi işler. Dolayısıyla alışılan iktidar kavramı neredeyse temelden değişikliğe uğrar, çünkü Machiavelli ile gelen iktidar anlayışında yöneten ile yönetilen ayrımında devlet ile hükümdar ayrı olarak kabul edilir ve iktidar devlet ile hükümdar arasındaki ilişkide aranır.

Modern anlamda iktidar ilişkisi, bir konum ya da mülkiyet değildir; eylemin diğer eylemler üzerindeki etkisidir. Foucault iktidar ilişkisini incelerken içsel bir rasyonaliteyle değil, stratejilerin karşıtlığı çerçevesinde incelemesini yapar.¹³⁰ “Aslında iktidar ilişkileri güç ilişkilerdir, her zaman tersine dönüşebilen çatışmalardır.”¹³¹ Dolayısıyla iktidar, üretici bir güçtür. Foucault’un üretici iktidar kavramına göre; “dışlanma, hapis, gözetim, nesnelleştirme pratikleri ve teknolojileri yoluyla ortaya çıkmış olan arkeoloji, etnoloji, folklor, antropoloji, psikiyatri ve sosyoloji gibi disiplinler, yeni iktidar tekniklerinin geliştirilmesine ve çoğaltılmasına katkıda bulunmuştur.¹³² Bu yüzden bu disiplinler varlıklarını iktidar araçları olmalarına borçludurlar denilebilir.

Foucault’un olumlu ve dinamik iktidar anlayışında iktidar; dirençli ilişkiler içinde vardır. Bu ilişkiler sürekli yeni bilgi alanları ve yaşam biçimleri üretir. Bu yüzden iktidar, a priori; yani verili bir kavram değildir; tarih içinde oluşan ve değişen bir kavramdır. Foucault, alışılan olumsuz iktidar kavramının sınırlayan ve yasaklayan tarafının aksine; üreten ve düzenleyen tarafına dikkat çeker. İktidar kavramının bu pozitif dönüşümünde öne çıkan taraflarından biride söylemi ön plana çıkarmasıdır. Çünkü iktidarın en temel dayanağı hakikat yaratma gücüdür. İktidar, hakikatin dayandığı normları belirler ve onları etkiler dolayısıyla hakikat; uyulması gereken

¹²⁸ Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, (3. Baskı), (Çev. Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s. 110-111.

¹²⁹ Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 224.

¹³⁰ Meltem Ahıska, “Türkiye’de İktidar ve Gerçeklik”, *Defter Dergisi*, Sayı: 33, (Bahar 1998), s. 21-22.

¹³¹ Foucault, *İktidarın Gözü*, s. 176-177.

¹³² Mehmet Karataş, “İktidar İlişkileri Açısından Bilim ve Sosyoloji”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), (Haziran 2002), s. 159-160.

kurallar bütünüdür.¹³³ Böylece hakikat, Nietzsche düşüncesindeki gibi iktidar ilişkilerinin sonucu olarak ele alınır ve Foucault, yine Nietzsche gibi nesnel ve tarafsız bir hakikati benimsemez.

Bu bağlamda hakikati belirleyen özne ile iktidar arasındaki ilişkileri yasal ve hukuki alanda incelemek doğru fakat eksik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım bireyi, doğal hakların, ilkel iktidarların öznesi olarak ele alır ve ideal devletin oluşumunu bu bağlamda inceler. Ancak Foucault'a göre doğru olan özneyi, iktidar öğelerini belirleyen olması nedeniyle iktidar ilişkisinin kendisinden yola çıkarak incelemektir. Başka bir deyişle; “soyut öznelerle boyun eğmeleri için kendilerindeki ya da iktidarlarındaki ne gibi şeylerden vazgeçebileceklerini sormak yerine, boyun eğme ilişkilerinin özneleri nasıl ürettiğini sormak daha doğrudur.”¹³⁴ Özneyi şekillendiren iktidar ilişkileri, çok daha özel ilişkilerdir. Bu ilişkilerin karakteristik özelliği, insanın başka insanların davranışlarını az çok belirleyebilmesidir. Bu yüzden potansiyel bir reddetme ya da başkaldırma olmadan iktidardan söz edilemez. Her ne kadar devlet çoğu zaman, belirli bir grubun çıkarını koruyan bir iktidar olarak anlaşılıyorsa da devlet iktidarı hem bireyselleştirici hem de bütünleştiricidir. “Yasaların, kurumların, ideolojilerin iktidarından söz ediyorsak, iktidar yapıları ya da mekanizmalarından söz ediyorsak, bunu yalnızca belli kişilerin başkaları üzerinde iktidar uyguladığını varsaydığımız ölçüde yaparız. Burada iktidar terimi taraflar arasındaki ilişkilere gönderme yapmaktadır.”¹³⁵ Bunun yanı sıra, iktidarın işleyişini sadece taraflar arasındaki bir ilişki olarak ele almak yanlıştır; çünkü bu, aynı zamanda başkalarının başkaları üzerindeki eylem kipidir. Bu yüzden global anlamda; yoğunlaşmış ve dağılmış bir biçimde iktidar diye bir şey yoktur. İktidar, birilerinin başkalarına uyguladığı şeydir. İktidar, toplumun kalıcı kurumları arasında dağılmış biçimde olsa bile; yalnızca ilişkide vardır. İktidar ilişkileri önceden var olan ya da durmadan yenilenen bir rızanın ürünü olabilir; ancak kendi doğası gereği, bir uzlaşmanın ya da fikir birliği dışavurumu değildir. İktidar ilişkisi aracısız olarak başkaları üzerinde değil; başkalarının eylemleri üzerinde yaptırım etkisi olan bir eylem kipidir. İktidar ilişkisi bu yönüyle bir şiddet ilişkisi değildir. Şiddet

¹³³ Efe Baştürk, “Michel Foucault'da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 14, (Güz 2012), s. 66.

¹³⁴ Michel Foucault, *Ders Özetleri-1970-1982*, (3. Baskı), (Çev. Selahattin Hilav), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993, s. 93.

¹³⁵ Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 70.

ilişkisi, bir beden üzerine uygulanır öte yandan şiddet ilişkisi, zorlar, işkence uygular, tahrip eder ya da bütün imkânlarla kapıyı kapatır. İktidar ilişkisi; gerçek manada bir iktidar ilişkisi olacaksa, vazgeçilmez önem taşıyan iki unsuru temelinde barındırır. Bunlardan birincisi, üzerinde iktidar uygulananın sonuna kadar bir eylem öznesi olarak tanınması ve öyle kalmasıdır. Diğer unsur, bir iktidar ilişkisiyle karşılaşıldığında, iki tarafın yani iktidarı uygulayanın ve üzerinde iktidar uygulananın birbirlerine tepki, sonuç ve muhtemel buluşlar alanını açabilmeleridir. İktidar şiddetle birlikte yer alabilir ancak iktidar, iki rakip arasında bir çatışma ya da biriyle öteki arasında bağ kurulmasından çok bir yönetim sorunudur. Yönetmek, başkalarının olası eylem alanını yapılandırmaktır. İktidar ilişkisi içinde yönetimle olduğu için kaçınılmaz olarak özgürlük unsuru da bu ilişkiye dâhil olur.¹³⁶ Dolayısıyla Foucault'a göre iktidar, sadece özgür özneler üzerinde ve onlar özgür oldukları sürece uygulanır. Özgürlük; aslında iktidarını uygulamasının koşuludur.

Foucault iktidarı Marx gibi devlet nosyonunda algılamaz ve iktidarın sadece baskı uygulamaktan, engel çıkarmak, cezalandırmaktan ibaret olmadığına dikkat çekmek ister. İktidarın, arzuyu yaratarak, zevki kışkırtarak, bilgiyi üreterek daha derinlere işlediğini göstermek ister. İktidarın tek işlevi, dışlamak, bastırmak ya da cezalandırmak olsaydı, bu etkileri ortadan kaldırmak ya da bu iktidarı yıkmak için bilinçlendirmek yeterli olurdu. İktidar bedeni çalıştırır, davranışa nüfuz eder, arzu ve zevkle iç içe girer.¹³⁷ Foucault'un iktidarın bu yönlerine dikkat çekmesindeki amaç, o güne kadar hep baskı kavramı altında incelenen iktidar kavramının artık inceleme tarzını değiştirmektir.

Bu bağlamda Foucault'un iktidar incelemelerinde bilgi önemli bir yere sahiptir: burada "bilginin uygulaması, üretimi ve birikimi iktidar mekanizmalarından ayrı düşünülemez; analiz edilmesi gereken karmaşık ilişkiler söz konusudur."¹³⁸ İktidarın çoğu işlevi bilgi yoluyla yürütülür. Buradaki bilgi, teknoloji gibi bütün özel alanları kapsayan geniş bir bilgidir: "Bilgi sözcüğünü, özellikle bir bilgiden farklı alanda kullanıyorum. İlki, öznenin, bildiği şey, daha doğrusu bilmek için gösterdiği çaba aracılığıyla değişime uğradığı süreçtir; öznenin değişimi, nesnenin kuruluşuna olanak

¹³⁶ Foucault, s. 55-75.

¹³⁷ Foucault, *İktidarın Gözü*, s. 49.

¹³⁸ Michel Foucault, *Marx'tan Sonra Michel Foucault, -Söyleşi: Duccio Trombadori-*, (Çev. Gökhan Aksoy), Chiviyazıları Yayınları, İstanbul 2004, s.168.

veren şeydir.”¹³⁹ Bilimin iktidarla olan ilişkisi bilimin doğasından kaynaklı bir ilişki değil, harici faktörlerle bağlantılı bir ilişkidir. Bilgi sosyal alanlarının tümünü kapsadığı için güç elde etmede de büyük ayrıcalığa sahiptir. Bilgi, iktidar elde etmede ve iktidarın meşrutiyyetini sağlamada ön plana çıkan faktörlerden biri haline gelir. Bu bağlamda bilgi-iktidar ilişkilerinde farklı değerlendirmeler ortaya çıkar. Nietzsche geleneğinin peşinden gidenlere göre bilgi ilişkisinin merkezinde iktidar vardır; çünkü insan hâkim olmak için bilir. Oysa Aristoteles insanın haz almak için bildiğini savunur. Foucault ise “ bilgi-iktidar ilişkisini karşıtlık düzenin dışında; birbirinden ayrı olmayan temel ilişki formları olarak şöyle tanımlamaktadır: “...hiçbir iktidar, bilginin üretimi, tahsisi, dağıtımı ya da alı konması olmaksızın, tatbik edilemez. Bu düzeyde bir tarafta bilgi, diğer tarafta toplum, bir tarafta bilim diğer tarafta devlet yoktur, yalnızca temel bilgi-iktidar formları vardır.”¹⁴⁰ Bu da bize bilgi ile iktidar arasındaki ilişkinin sürekli ve karşılıklı olduğunu gösterir ve iki tarafta birbirine ilham verirken diğer yandan birbirlerini besler.

¹³⁹ Foucault, *Marx'tan Sonra Michel Foucault*, s.27.

¹⁴⁰ Karataş, s.158-159.

İKİNCİ BÖLÜM

BERTRAND RUSSELL VE İKTİDAR

2.1. BERTRAND RUSSELL KİMDİR?

2.1.1. Bertrand Russell'ın Hayatı ve Kişiliği

Lord William Arthur Bertrand Russell 18 Mayıs 1872'de Monmouthshire'da, Trelleck yakınında Ravenscroft'ta doğar. Bertrand Russell'in dedesi Lord John Russell'dir. John Russell 6. Bedford Dükünün oğludur. Kraliçe Victoria döneminde iki kez başbakanlık yapar. Bertrand Russell'ın babası, John Russell'ın Minto kontunun kızıyla olan, ikinci evliliğinden doğar. Kısa süre (1867-1868), parlamento üyeliği yapan Russell'ın babası Lord Vikont Amberley, daha sonra Lord Stanley'in kızı; yani Russell'ın annesiyle evlenir ve biri kız, ikisi erkek üç çocuğu olur. Bertrand, iki yaşındayken annesi ve kardeşleri difteri hastalığına yakalanır; annesi ve kız kardeşi bu hastalıktan kurtulamaz. Babası Lord Amberley'de bu ölümlerden 18 ay sonra hayatını kaybeder. Russell ve ağabeyinin velayeti, dedesi John Russell'a verilir ve ağabeyi Frank ile Richmond'daki Penbroke Lodge'a gönderilir. John Russell, torunlarının yanına yerleştirilmelerinden kısa bir süre sonra ölür; çocukların bakımını eşi üstlenir. Dindar bir Püriten olan Russell'ın büyükannesi, dindar ve ahlaklı bir birey olmalarını umarak çocukların eğitimine özen gösterir. Russell, büyükannesinin dindar ve ağırbaşlı kişiliği nedeniyle, sessiz ve tutucu geçen çocukluk yıllarından daha sonra şöyle bahseder: "Evimizin genel havası tam bir püriten dindarlığı ve ağırbaşlılığı hâkimdi. Her sabah 8 dua saatiydi, bütün aile bir araya gelip dua ederdik. Evde sekiz hizmetçimiz olduğu halde pişen yemekler son derece basitti. Üstelik bu kadarı bile çocuklar için çok sayılırdı. Örneğin yemekte hem elma tatlısı hem sütlaç varsa ben yalnız sütlaç yiyebilirdim. Yılın her mevsiminde soğuk duş alır her sabah daha şömüne yanmadan yarım saat kadar piyano çalışırdı. Büyükannem akşam olmadan koltuğuna oturup şöyle bir dinlenmeyi akşam olmadan aklından bile geçirmezdi. Alkollü içkilere tütüne hiçbir zaman iyi gözle bakılmazdı evimizde; ama geleneğe uymak kaygısıyla konuklara biraz şarap ikram edilirdi. Sağlık, mutluluk ve düşünsel özgürlük pahasına da olsa yalnızca

erdeme değer verilirdi bu çevrede.”¹⁴¹ Russell çekingen, utangaç ve içine kapanık bir çocuktur. Matematik, büyükannesi tarafından ahlaki niteliği olmaması sebebiyle her ne kadar yasaklanmış olsa da onun matematiğe olan ilgisi küçük yaşlarda başlar ve matematik adeta onun her şeyi olur. Onu hayata bağlayan matematikten şöyle bahseder: “Ergenlik çağında yaşamaktan nefret ediyor ve sürekli olarak kendimi öldürmenin eşiğinde bulunuyordum; kendimi öldürmedimse biraz daha fazla matematik öğrenmek istediğim içindir.”¹⁴² Okumayı seven bir çocuk olan düşünür, zamanının çoğunu dedesinin kitaplığında, onun eski kitaplarını okuyarak geçirir. O kadar çok okur ki 16 yaşında neredeyse görme yetisini yitirecek kadar ciddi bir rahatsızlık geçirir. Din sorunlarıyla ilgilenmeye başlaması da bu tarihlere rastlar. Serbest düşünceli vasisi, onunla bu konular hakkında konuşur, birlikte derin sohbetlere girerler; fakat kısa bir süre sonra, onun inancını bozacağı endişesiyle işine son verilir. Bu olaydan sonra Russell, beklenildiği gibi din hakkında düşünmeyi bırakmaz; aksine daha çok düşünür ve bir süre sonra özgür istenç, ölümsüzlük gibi konulardan şüphelenmeye başlar. Genel karakterine sinmiş şüpheciliği aslında çocukluk döneminden beri vardır. O da tıpkı annesi ve babası gibi J.S.Mill okur. Okumalarını bitirdiğinde onun deneyle kanıtlanan şeylerin doğru olduğu düşüncesini benimser. Mill’de benimsemediği tek şey matematiksel düşüncenin de deney temelli olduğu iddiasıdır.¹⁴³ Bu onu matematiği daha da derinlemesine incelemeye yöneltir.

Russell, 1890’da Cambridge’deki Trinity College’e girer ve Alfred Whitead ile tanışır. Trinity College’e giriş sınavını denetleyen Whitead, onun yetenekli bir genç olduğunu hemen fark eder ve Cambridge’de dostluklar kurmasına yardımcı olur. Düşünür, üniversitenin özgür havasını gördükten sonra çocukluk ve gençlik döneminin ne kadar baskı altında geçtiğini fark eder: “On sekiz yaşında Cambridge’ye gittiğim zaman birden kendimi daha doğal gelen bir dille konuşan insanlar arasında bulmuştum. Bu beni çok sevindirmişti. Onlara düşüncelerimi açıkladığım zaman bana ne deli gözüyle bakıyorlar, nede bir suç işlemişim gibi benden yüz çeviriyorlardı. Zararlı bir törel kaygının düşünel canlılığı söndürdüğü dar görüşlü bir çevrede geçirmiştik çocukluğumu. Şimdi kendimi aklın ve mantıklı düşüncenin değerlendirildiği bir

¹⁴¹ Bertrand Russell, *Denemeler*, (Çev. Türkan Araz), Ataç Kitabevi Yayınları, İstanbul 1965, s. 7.

¹⁴² Bertrand Rusell, *Mutluluk Yolu*, (Çev. Nurettin Özyürek), Varlık Yayınları, İstanbul 1976, s. 9.

¹⁴³ Herbert Gottschalk, *Bertrand Russell Yaşamı*, (Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu), Alaz Yayınları, İstanbul 1984, s.12-18.

ortamda bulmak bana sınırsız bir kıvanç veriyordu.”¹⁴⁴ İyi bir üniversite dönemi geçirir ve iyi dostluklar kurar. Zamanının çoğunu matematiğe ayırır; ancak zamanla matematik çalışmalarının ona doyum sağlamadığını görür ve felsefeye yönelir. Cambridge’deki üçüncü yılının sonunda matematik kitaplarını satar ve zamanının çoğunu felsefeye ayırır. Önceleri yoğun bir biçimde Hegel felsefesiyle uğraşır. O dönemde Hegel ve İmmanuel Kant düşüncesinin John Locke, David Hume ve George Berkeley düşüncesinden çok üstün olduğuna inanır. 1894’de üniversiteden ayrılır, Alys Pearsall’a âşık olması da bu döneme rastlar. Russell, Alys ile evlenmek ister zira evlilik isteği büyükannesi tarafından hoş karşılanmaz; hatta büyükannesi evlilik düşüncesinden vazgeçmesi için Russell’ı İngiliz Elçiliği Ataşesi olarak Paris’e göndertir. Artık önünde iki seçenek vardır; hayatına ya bürokrat olarak devam edecek ya da çok sevdiği felsefeye dönecektir. Seçimini yapar ve 1894’te bu görevi bırakır, Alys ile evlenmek için İngiltere’ye geri döner. Diploması ve politikayı her ne kadar mesleki olarak bırakmış olsa da bu alandaki çalışmaları devam eder. Evliliğinden kısa bir süre sonra Alman sosyalist hareketini incelemek için Berlin’e gider. Bu dönemde Russell, Marx’ın Kapitalini büyük bir emekle baştan sona okur ve inceler; ayrıca Komünist Manifesto’yu da okur. Londra’ya döndüğünde Almanya’daki tecrübelerini, düzenlediği bir dizi konferansla, yeni kurulan Londra Ekonomi Okulu öğrencileriyle ve Fabian Topluluğu üyeleriyle paylaşır.¹⁴⁵ Düşünür, sosyalizmin her türüne duygusal bir yakınlık içindedir ve yoksulluğun kötülükleri karşısında sosyalizm adına savaş veren herkesin yanındadır.

1895’te Trinity’de öğretim üyesi olur ve geometrinin temel ilkeleri üzerine bir eser yazar. Bu çalışması Ward ve Whitehead tarafından çok beğenilir. 1898 yılında Hegel’i yeniden okur ve onun matematik üzerine söylediklerinin saçma olduğu sonucuna varır. 1910’da, Whitehead ile son on yıldır üzerinde çalıştığı, 3 ciltlik Principia Mathematica basıma hazırdır. Russell bu eseri yazdığı sıralarda bilimsel dergilerde özellikle Mind felsefe dergisinde yazarlık ve eleştirmenlik çalışmaları devam eder. Yazar-çizerliğinin yanı sıra, politikada da etkinlik gösterir. 1907 yılında Wimbledon’da Kadın Hakları Topluluğu Ulusal Birliğinin desteğiyle, parlamento adayı olur; ancak yenilgiye uğrar. Principia Mathematica’yı bitirdiği 1910 yılında tekrar aday olur, bu sefer de hakkında çıkan dinsiz iddiası nedeniyle seçimi kaybeder. Düşünür, birey

¹⁴⁴ Russell, *Denemeler*, s. 8.

¹⁴⁵ Gottschalk, s. 18-26.

özgürlüğü ve toplum yararı için atıldığı politikada siyasal görüşleri her ne kadar felsefe anlayışından beslenmese de yetersiz kaldığı felsefe sorunlarını, davranışlarıyla çözüme düşüncesindedir. Russell, bireysel ve deneysel bir tavra sahip olduğundan, politikayla ilgili düşünceleri de çok değişkendir ve kesinliğine inanmadığı için siyasal alanda herhangi bir kuram kullanmaz.¹⁴⁶ Bu yönleri onu diğer politikacılardan üstün kılar; çünkü o, körü körüne hiçbir tutum takınmaz. Tarafsız olarak sorunları ele almak adına önce durumu derinlemesine inceler sonra karar verir. Bunun yanı sıra Russell'da hiçbir zaman değişmeyen bir diğer şey özgürlüğe olan inancıdır.

1910 Cambridge'de matematik ilkeleri ve mantık okutur. Russell'ın, Ludwig Josef Johann Wittgenstein ile tanışması bu döneme rastlar. 1. Dünya Savaşı başlamadan önce dersler vermek için Birleşmiş Milletlere gider. Savaş patlak verdiğinde, onun üzerinde hayati bir etki bırakır: “Yaşamımı kesin olarak iki bölüme ayırabilirim: Birinci Dünya Savaşından önceki ve sonraki dönemler bunlar. Bu savaş bana çok şey öğretti, saplandığım bir takım önyargılardan kurtulmamı, insanlığın önemli sorunlarına yeni bir açıdan bakmamı sağladı.”¹⁴⁷ Russell, insanların savaştan dolayı duyduğu mutluluğu hayretle karşılar: “O gün ve daha sonraki günlerde beni şaşkınlığa düşüren bir gerçekle karşılaştım. Halk savaşı istiyordu, savaşa giriyoruz diye mutluydu neredeyse. Oysa ben, birçok barışçılar gibi tarih boyunca insanlığın zorba ve çıkarıcı yönetimlerin baskısı ile savaşa sürüklendiklerine inanmak saflığında bulunmuştum. Almanya'nın yenilmesini bir emekli albay kadar istekle bekliyordum. Boşuna da olsa savaşa karşı olduğumu belirtmenin benim için bir görev olduğuna inanıyordum”¹⁴⁸ İnsanların savaş istekleri karşısında şaşkına dönen düşünür, bu savaşla birlikte derinden sarsılır ve düşünce hayatında büyük bir değişim dönemine girer. İnsanın özündeki rasyonellik ve sağduyuya olan inancının bir yanılgı olduğunu kabul etmek zorunda kalır; çünkü sağlıklı görünen insanların bile kendileri gibi insanları en kısa yoldan yok edebilmek için coşkuyla kurdukları tasarımlara tanık olmuştur.

Russell, en başından beri savaşa karşıdır ve savaş karşıtı konuşmalarını her yerde yapar. Bu tutumu, vatanını sevmeyen bir İngiliz olarak suçlanmasına neden olur. Bu suçlama elbette doğru değildir; çünkü o ülkesine sevgi ile bağlıdır. Diğer taraftan,

¹⁴⁶ Gottschalk, s. 18-42.

¹⁴⁷ Russell, *Denemeler*, s. 28.

¹⁴⁸ Russell, s. 29.

savaşın kötü olduğu doğrusu, onun ülkesine olan sevgisinden daha üstündür ve o, bu düşüncesinden hayat boyu asla geri adım atmaz. Russell, suçlamalardan ceza almaz; ancak Trinity'deki işine son verilir. Savaş karşısında düştüğü o büyük dehşet, düşünceleriyle ömür boyu insanlık için çalışmayı, onlara mutluluğa giden yolda kılavuzluk etmeyi kendine amaç edinmesine neden olur. Stanley Unwin, onun bu amacını gerçekleştirmesindeki en büyük yardımcısıdır. Unwin, dünya basın çevresiyle olan yakın ilişkileri sayesinde Russell'ın yazılarını hem basar hem de dünyaya yayar zira Almanya'daki en tanınmış İngiliz düşünür olması da bu sayededir. Cambridge'den atıldıktan sonra maddi sıkıntılar yaşar, ülke genelinde konferanslar vererek geçimini sağlamaya başlar. Bu konferanslardaki devlet adamlarına hakaret içeren konuşmaları yüzünden, 1918'de yeniden sanık koltuğuna oturur. Mahkeme bu defa onu suçlu bulur ve 6 ay hapis cezasına çarptırılır, Brixton Prison'a kapatılır. Beklentisinin aksine hapis hayatı rahat geçer; hatta ağabeyi Frank ve bazı dostları sayesinde okuma yazma çalışmalarına izin verilir. 1919'da yayınlanan matematiksel felsefeyi de burada yazar. Hapisten çıktıktan sonra, Rus Devrimi haberleri duyulmaya başladığında, devrimin yanında yer aldığını açıklar. İşçi Partisi Elçi Kurulu, 1920'de Sovyet Rusya'ya gitmek için yola çıktığında Russell'da Devrimi yerinde incelemek için onlara katılır. Stalin ve Troçki ile tanışır. Rusya'daki yoksulluk ve yıkım karşısında dehşete kapılarak, büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Sevinç, güzellik, özgürlük gibi insana ait güzel olan ne varsa adeta bu ülkeyi terk etmiş gibidir.¹⁴⁹ Düşünür, bu yolculuktaki izlenimlerini daha sonra Bolşevizm adlı kitabında anlatır. Rusya seyahati sonrası yaptığı bu eleştiriler onu sosyalist çevreden uzaklaştırır; ancak barış uğruna verdiği savaşta, bu onun ilk yalnız kalışı değildir ve son da olmayacaktır. "1920'de Rusya'ya gidişim hayatımda bir dönüm noktası oldu. Orada kaldığım süre boyunca gittikçe artan ve sonunda dayanılmaz bir saplantı halini alan bir korku uyanmıştı içimde. Rusya bana acımasız, ikiyüzlü gardiyanların yönettiği uçsuz bucaksız bir zindan gibi göründü. Arkadaşlarımla bu adamları özgürlük kahramanları gibi el üstünde tutmaları, kurdukları rejimi bir cennet saymaları beni şaşkına çevirmişti. Bu muydu cennet? Ya ben çıldırmıştım, ya da onlar."¹⁵⁰

¹⁴⁹ Gottschalk, s. 46-65.

¹⁵⁰ Russell, *Denemeler*, s. 11.

Düşünürümüzün tüm bu kuşku ve endişeleri aslında onun kişilik yapısından kaynaklıdır. Kişiliğinde birbiriyle çatışan iki öz nitelik vardır; bir yanı doğrudan başka bir şeyle ilgilenmeyen soğukkanlı nesnel bir adam, diğer yanı; toplumun mutluluğu için üzerindeki sorumluluğun bilincini derinden taşıyan, insan sever ve sağduyulu bir adam. Sovyet Rusya'da olanların bilincine varamayan kör insanlar ve diktatörlük onu derinden sarsar. Önceden, toplumda değerli bir şey olacaksa onu ancak bir insanın yapabileceği düşüncesindedir; ancak bu olanlar ona gösterir ki toplumun mutluluğu için sorumluluk ve dürüstlükte gereklidir. Dünyayı değiştirecek bir adam elbette politikaya girmelidir; ancak bir siyasi partiye bağlılık insanı dogmatizme götürmekte ve zamanla insanın, doğrunun nesnel araştırmasındaki tarafsızlığını kaybettirmektedir.¹⁵¹ Bunun en güzel örneği; Bolşevik sistemdir ve bu yüzden düşünce adamının siyasi bir partiden bağımsız olması gerektiğini düşünür.

Öte yandan Russell, Rusya seyahatinden kısa bir süre sonra Pekin Üniversitesinin daveti üzerine Çin'e gider. Bu yolculuk sırasında daha sonra ikinci eşi olacak Miss Dora Black ile tanışır. O dönem Çin'de, hükümetin geri planda oluşundan kaynaklı serbest bir ortam vardır. Sistemik bir din yoktur ve bu nedenle insanların, saygı ve incelik dolu gelenekleri serbestçe uygulanır. Çin'deki bu özgür ortam, özgürlük hassasiyeti olan Russell tarafından oldukça sevilir. Diğer taraftan çok sevdiği Çin'in çökmekte olduğunu da farkındadır. Onun ileri görüşlülüğü, Japon sömürü tehdidini önceden fark eder; çünkü halk çok yoksuldur ve hızla artan nüfus üretim sıkıntısını tetikler. Bu bozuk ekonomik sistem devleti, militarist ve sosyalist önlemlere yöneltecektir. Bunun yanı sıra bozuk ekonomik sistem Bolşevizm içinde çok uygun bir ortam yaratmaktadır. Russell Çin ile iyi ilişkiler kurar. Pekin Üniversitesi onun düşüncelerini yaymak için Bertrand Russell Journal'ı yayınlar. Çin seyahati esnasında ciddi bir hastalık dönemi de atlatır. Hastalık haberleri kısa sürede dünyaya yayılır; hatta bazı gazeteler Russell'in öldüğü üzerine haberler yayınlar. Daha sonra hastalık döneminden şöyle bahseder: "hasta yatağında ölümden uzaklaştığımı anlamakla memnun oldum. Aslında her şeyi küçümseyen ve hayata değer vermeyen bir tabiatım vardı. Sonra bunun ne kadar yanlış olduğunu anlıyordum. Hayat şimdi bana tatlı hayallerin olduğu bir yerdi."¹⁵² Yaklaşık bir yıl kaldığı Çin'den 1921'de döner. Çin, onun üzerinde birçok etki bırakır, daha sonra

¹⁵¹ Gottschalk, s. 65-66.

¹⁵² Bertrand Russell, *Anılar*, (Çev. İlhan Akçay), Deniz Yayınları, İstanbul 1970, s. 17.

bunların birinden şöyle bahseder: “Çin bana, Doğu’nun yakın bir duygudaşlıkla onu inceleyen Avrupalılara verdiği bir şey öğretti: Uzun süreler boyunca düşünmeyi ve halin kötülüğüne bakarak tam umutsuzluğa kapılmamayı.”¹⁵³ Aynı yıl uzun bir süre ayrı yaşadığı eşinden boşanarak, Miss Dora Black ile evlenir. Bu evlilikten iki çocuğu olur John (1921) ve Kate (1923).¹⁵⁴

Russell, politika hayatında aktif rol almaya karar verir ve 1922-1923 genel seçimlerinde İşçi Partisinden aday olmayı kabul eder; ancak daha sonra kararını değiştirerek 1924’te ismini adaylar arasından çıkarttırır. Bu tarihten sonra geçimini kitaplarından ve Birleşmiş Milletler’de verdiği konferanslardan sağlar. Birleşmiş Milletler hakkında da yazılar kaleme almaya başlar. Ona göre, Birleşmiş Milletler’in ekonomik üstünlüğü sonucunda Amerika, gelecekte çok güçlenecek ve dünyanın en büyük egemen güçlerinden biri olacaktır. Düşünürümüze göre bu gelecek hiç iyi bir gelecek değildir; çünkü paranın üstün gücü onu korkutur. Politik alandaki bu yazı ve konferanslarının dışında doğa bilimleri alanında da yazar; ayrıca evlilik ve çocukların etkisiyle, eğitim alanında da eşiyile birlikte çalışmalar yapar ve kitaplar yayınlar. 1935 yılında ikinci evliliğini de bitirir ve yaklaşık bir yıl sonra Patricia Helen Spence ile üçüncü evliliğini yapar. 1937 yılında ikinci oğlu Conrad dünyaya gelir. 2. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle birlikte, tekrar politik konular ele alan yazılar yayınlamaya başlar. Onun bu ilgisinin nedeni şüphesiz savaşa duyduğu nefrettir. Hitler’in Almanya’sı ve günden güne gelişen asker gücü onu daha da endişelendirir. Düşünüre göre, Hitler ve onun Nasyonel Sosyalist anlayışı dünya için büyük bir tehdittir ve olası bir Almanya-Rusya savaşında İngiltere tarafsız kalmalıdır. Savaş başlarında davet üzerine, gittiği Amerika’da neredeyse savaş sonuna kadar kalır. Chicago ve California Üniversitelerinde felsefe ve mantık dersleri verir. Colledge of New York City’e öğretmen olarak atanması, Albert Einstein, Whitead ve John Dewey’in desteklerine rağmen; hem İngiliz oluşu hem de Katoliklerin ona karşı düşmanlığı sebebiyle iptal edilir. Bu zorlu ve sıkıntılı süreçten sonra, 1944’te İngiltere’ye döner ve Cambridge’de yeniden dersler vermeye başlar. Bu tarihten sonra Russell’a karşı İngiltere’nin tepkisi değişir. Bu tavır değişikliğinin nedeni şüphesiz; devletin önemli görevlerinde olan adamların ihaneti ve devlete hizmet edecek bilgili, dürüst, güvenilir insana olan

¹⁵³ Mete Tuncay, *Bertrand Russell’dan Seçmeler*, Varlık Yayınları, İstanbul 1982, s. 33.

¹⁵⁴ Gottschalk, s. 66-69.

ihtiyaçtır. 1948'te İngiltere dış işleri birliği elçisi olarak savaşın önlenmesi konulu konferanslar vermek üzere Avrupa turuna çıkar. Aynı yıl Norveç'te bir uçak kazası geçirir; ancak bu kazadan sağlıklı bir şekilde kurtulur. 1949'da ülkesine iyi hizmet ettiği için Liyakat Nişanı ile resmen onurlandırılır. Bu nişanın Russell'a verilmesi İngiltere için olağanüstü bir olaydır; çünkü Kral ilk kez, ülkenin verebileceği en büyük sivil nişanı, ülkenin yasalarına karşı gelmekten hapse giren ve İngiliz Kilisesine düşmanlığı herkesçe bilinen birine vermiş olur. Ertesi yıl, insanlık ve düşünce özgürlüğüne yaptığı hizmetten dolayı Nobel Edebiyat ödülünü alır. Aynı yıl; 1950'de konferans daveti üzerine Avustralya'ya gider. 1952'de üçüncü eşinden boşanır ve Edith Finch ile evlenir. Düşünür ilerlemiş yaşına rağmen, bilimsel, felsefi ve siyasi konularda yazmaya ve konuşmaya devam eder. Eleştirileri genellikle Sovyetler Birliği ve Birleşmiş Milletler üzerinedir. Bunun yanı sıra; dergilerde, öykü ve hikâye denemeleri yazmaya başlar; fakat politik konulardan hiç kopamaz. Ancak Russell, yaşadığı dünyanın, bütünüyle iyiden çok kötü olduğu bilincine varır ve dünyada adalet bulunmadığına kesinlikle inanır. Bu düşüncesine rağmen dünya barışı için çalışmayı hiçbir zaman bırakmaz. 1954'te Hidrojen Bombası tehdidinde karşı imza toplamaya başlar. Russell, artık bütün zamanını bu iş için harcar; hatta Roma'da düzenlenecek olan Dünya Hükümeti Kongresine dahi gider. 1955'te önemli bir basın konferansı düzenler, 1957'de Unesco Kalinga ödülünü, 1958'de Danish Sonning Prize ödülünü alır. 1961'de halkı, nükleer silahlanmaya karşı oturma gösterisi ve polise karşı kışkırtma suçundan 7 gün hapis yatar.¹⁵⁵

Russell, 1964 yılında Peace Foundatin'ı kurar. 1967'de Jean Paul Sartre'nin de üyesi olduğu International War Crimes Tribunal'ı kurar. Bu sıralarda sağlık sorunları daha da artar ve 2 Şubat 1970'de; 97 yaşında hayatını kaybeder. Russell, cesedinin yakılmasını ve küllerinin savrulmasını vasiyet eder; ayrıca hiçbir şekilde cenaze töreni yapılmasını da istemez. Vasiyeti üzerine, halka ve basına kapalı olarak, tabut sergilenmeden; müzik, çiçek ve tören olmadan 6 Şubat 1970'de Colwyn Bay Krematoryumuna verilir.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Gottschalk, s. 69-109.

¹⁵⁶ Bayram Dalkılıç, *Yirminci Yüzyılda Bir Ateist Bertrand Russell*, Kendözü Yayınları, Konya 2000, s. 41-42.

2.1.2. Bertrand Russell'ın Eserleri

- “Alman Sosyal Demokrasisi (1896)
- Geometrinin Temelleri Üstüne Bir Deneme (1897)
- Leibniz'in Felsefesinin Eleştirili Bir Biçimde İncelenmesi (1900)
- Matematiğin İlkeleri I-II-III (1910-1912-1973)
- Felsefe Soruları (1912)
- Bergson'un Felsefesi (1914)
- Savaş, Korkunun Kaynağı (1915)
- Toplumsal Yeniden Kuruculuğun İlkeleri (1916)
- Dış Dünya Üzerine Bilgimiz (1914)
- Felsefede İlimi Metot (1914)
- İtilaf Devletlerinin Politikası (1916)
- Siyasal İdealler (1917)
- (Önerilen) Özgürlük Yolları: Sosyaliz Anarşizm ve Sendikalizm (1918)
- Matematiksel Felsefeye Giriş (1919)
- Bolşevizmin Kuramı ve Uygulaması (1920)
- Zihnin Çözümlemesi(1921)
- Çin Sorunu (1922)
- Özgür Düşünce ve Resmi Propaganda (1922)
- Dora Russell'la Birlikte (1923)
- Atomların Alfabesi (1923)
- Bolşeviklik ve Batı (1924)
- Mitolojide Uçan Adam (1924)
- Nasıl Özgür ve Mutlu Olmalı (1924)
- Mantıksal Atomculuk (1924)

- Rölativitenin Alfabetisi (1925)
- Neye İnanıyorum (1925)
- Eğitim ve İyi Hayat (1926)
- Neden Hıristiyan Değilim (1927)
- Maddenin Çözümlemesi (1927)
- Bertrand Russell'ın Seçme Makaleleri (1927)
- Felsefenin Bir Özeti (1927)
- Kuşkucu Denemeler (1928)
- Evlilik ve Ahlak (1929)
- Mutluluğun Ele Geçirilmesi (1930)
- Din Uygarlığa Yararlı Katkılarda Bulunmuş mudur (1930)
- Bilimden Beklediğimiz (1931)
- Eğitim ve Toplum Düzeni (1932)
- Özgürlük ve Örgütlenme (1934)
- Aylaklığa Övgü (1935)
- Din ile Bilim (1935)
- Barışa Giden Yol Hangisi (1936)
- Gerekircik ve Fizik (1936)
- The Amberley Papers (Russell'in anne ve babasının mektup ve anılarını derlemesi) (1937)
- İktidar -Yeni Bir Toplumsal Çözümleme- (1938)
- Anlam ve Doğruluk Üstüne Bir Araştırma (1940)
- Batı Felsefesi Tarihi (1945)
- İnsan Bilgisi: Kapsamı ve Sınırları (1948)
- Yetke ve Birey (1949)

- Tutulmayan Denemeler (1950)
- Bilimin Toplumsal İşlevi (1951)
- Değişen Bir Dünya için Yeni Umutlar (1952)
- Şeytan Banliyöde -ve Başka Hikâyeler (1953)
- Ünlü Kimselerin Karabasanları ve Başka Hikâyeler (1954)
- Ahlakta ve Siyasette İnsan Toplumu (1954)
- Mantık ve Bilgi (1956)
- Neden Hıristiyan Değilim ve Din ve Dinle ilgili Konular Üstüne Başka Denemeler (1957)
- Tarihi Anlamak ve Başka Denemeler (1957)
- Şüphe Etmek İradesi (1958)
- Sağduyu ve Atom Savaşı (1959)
- Felsefede Gelişimim (1959)
- Batının Bilgeliği (1959)
- Dünya Görüşüm (1960)
- İnsanlığın Geleceği (1962)
- Olgu ve Hayat (1962)
- Vietnam'da Savaş Suçları (1962)
- Silahsız Zafer (1963)
- Vietnam'da Savaş ve Zulüm (1963)
- Bertrand Russell'in Otobiyografisi (1969)¹⁵⁷

¹⁵⁷ Tuncay, s. 300-308.

2.1.3. Bertrand Russell'ın Felsefe Anlayışı

Russell, felsefeden tek tek bilimler üzerine bilgi vermeyi yani bilimleri inceleyen özel bir bilimi anlar. Bu yüzden felsefe onun için teorik bir uğraştır diyebiliriz. “Felsefe henüz tam bilgi sahibi olamadığımız konularda spekülasyon yapmak demektir.”¹⁵⁸ Felsefe, ussal varsayımda bulunmadır ve doğruyu aramada yol göstericidir. İyi bir filozof, iyi bir felsefe yapmak istiyorsa öncelikle, ailesi ve çevresi tarafından ona dayatılan bütün inançlardan kurtulmalıdır; çünkü yanlış inançlar iyi amaçları anlamakta başarısızlığa neden olur. Bunun yanı sıra, bir filozof hem aklını hem duygularını izlemelidir. Aklını izlemede mantık ve matematik faydalıdır ve bunlar filozoflar için sadece zihinsel eğitimlerdir. Bunlar filozofa, dünyayı nasıl incelemeleri gerektiği konusunda yardımcı olurlar; ancak bu dünya hakkında gerçek bilgi vermezler. “ Onlar tabiat kitabının alfabeleridir, fakat kitabın kendisi değildir.”¹⁵⁹

Düşünür, bir filozof için zorunlu olan bilginin bilimin bilgisi olduğunu söyler. Bunun birçok sebebi vardır; öncelikle batıl inançlar bilim sayesinde terk edilir; böylece kaynağını dinden ve boş inançtan alan bilgilerin yanlışlığını ortaya konulur. Diğer yandan bilim, kendimizi anlamamızı ve olduğumuz gibi görünmemizi sağlar. Bilim deneysel doğruyu öğreterek sonuçları ve yöntemleri açısından filozof için oldukça faydalıdır. Felsefe tarihsel olarak bilim ve din arasındadır. Eski Yunanlılar için felsefe bir yaşam tarzı olmasına rağmen aslında bilginin elde edilmesiyle ilgili bir yöntemdir. Filozoflardan bazıları felsefenin dinsel bazıları bilimsel yönünü vurgular, Russell tam bir filozofun hem dindar hem bilimsel olması gerektiğini söyler. Burada vurgulamak istediği filozofun tarafsız ve genel düşünmesi gerektiğidir. Filozof genel düşünmelidir; çünkü onun ilgilendiği sorunlar geneldir. Tarafsız bir tarzda düşünmelidir; çünkü o bunun doğruya götüren tek yol olduğunu bilmelidir. Amaçları geniş ve tüm insanlıkla ilgili olmalı, diğer dinler ve çağlardan olan insanları kolayca hayal edebilmeli ve toplumsal konularda duyarlı olmalıdır.¹⁶⁰ Genel olarak iyi bir filozof, zihinsel sorunlarda bilimsel, pratik sorunlarda adaletli olmalı ve empati kurabilmelidir.

¹⁵⁸ Bertrand Russell, *Dünya Görüşüm*, (Çev. Cenap Yılmaz), Bilgi Yayınları, Ankara 1970, s. 7.

¹⁵⁹ Bertrand Russell, *Felsefe Yapma Sanatı -ve Diğer Makaleler-*, (Çev. Halil Kayıkçı), Gugukkuşu Yayınları, Ankara 2012, s. 15.

¹⁶⁰ Russell, *Felsefe Yapma Sanatı -ve Diğer Makaleler-*, s. 9-35.

Russell, dünya ile ilgili konularda, doğrunun ancak bilimsel olabileceğini söyleyerek; metafiziğe kapıları kapatan pozitivist bir anlayışa sahip olduğunu gösterir. Felsefe kendine illa bir yol arkadaşı edinecekse bu bilim olmalıdır. O, ‘Dünya Görüşüm’ eserinde felsefenin evreni anlama çabasının, onu, bilimin uşağı haline getirdiğini de söyler. Kendine bir isim vermek gerekirse, o kendine mantık atomcusu der.¹⁶¹ Russell’ın felsefî düşüncesindeki en büyük dönüm noktası; 15 yaşında, o güne kadar savunduğu idealist metafizik anlayışlarından sıyrılmasıdır. “Ben on beş yaşlarında bir gençken, bütün inançlarımı sorgulamaya ve eğer gelenek ve kendi ön yargılarım dışında başka temellere sahip değilseler onlardan kurtulmaya karar verdim.”¹⁶² Başlarda felsefeye tanrı, ruh, ölümsüzlük ve özgür irade gibi konulardaki şüpheleri nedeniyle ilgi gösterir. Ancak onun deyimiyle bir devrim niteliğinde olan, Hegelci idealizmi terk etmesiyle birlikte bilimsel çoğulculuğa geçer. Düşünürün eski felsefesi için ilişkileri savunur: hiçbir önermenin tek başına doğru olmadığını söyler. Her doğru birbirine bağlıdır ve bu da doğrunun bir olduğu sonucuna götürür. Russell, böylece her idealizmin savunduğu ilkenin, çoğulcuk karşısında yıkıldığını söyler. Yeni felsefesindeki çoğulculuk anlayışına göre, her tek önerme ayrı ayrı doğrulanabilir ve doğruluk bakımından önermeler arasında bütünlük düşünülemez.¹⁶³ Böylece onun eski felsefesinde metafizikle kavramaya çalıştığı dünya, yeni felsefesinde artık deneye dayanır.

İnsanı felsefeye yönelten sebeplere gelince bunlar; dünyayı tanıma isteği ve duyguların aldaticılığıdır. Duyguların aldaticılığı meselesi ise tanrının varlığı meselesine dayanır. Yunanlılar Olympos Tanrıları’nın varlığından şüphe ettiklerinde, yaşamlarındaki bu boşluğu doldurmak için felsefeye başvururlar. İnsanı felsefeye yönelten bu etkenler daha sonra felsefenin iki ayrı konu alanını oluşturur. Bunu yanı sıra, insanlar günlük hayatta bilgi olarak kabul ettikleri birçok şeyin bilgi olmadığını görerek, evreni istedikleri biçime sokan basit inançların ötesinde çok daha sağlam ve derin bir felsefî gerçek bulunduğunu belirtmek isterler. Russell’ın felsefeye yönelme amacı bu etkenlerdir; ancak o iki sebep daha olduğunu vurgular. “Benim felsefeye yönelmemde bütün bu saydığım geleneksel etkenlerin payı olmuştu. Ama bunlar arasında ikisinin etkisi daha belirliydi. İlk ve en devamlı etken kesin olarak doğruluğuna

¹⁶¹ Russell, *Dünya Görüşüm*, s. 9-10.

¹⁶² Russell, *Felsefe Yapma Sanatı*, s. 25.

¹⁶³ Nermi Uygur, “Bertrand Russell’in Felsefedeki Gelişimi”, *Felsefe Arkivi*, Sayı: 13, (1962), s. 106-108.

inanılabilecek nitelikte bir bilgiye ulaşma amacıydı. İkinci önemli etkense içimdeki dinsel özlemleri gidermek çabasıydı.”¹⁶⁴ Düşünür, başlarda bu isteklerini matematikte karşılayarak felsefeyi geri plana atar. Ancak matematiğe karşı duymaya başladığı nefret bu defa onu geri dönüşü olmayan bir felsefe yoluna sokar. Bu nefretin nedeni; “matematik üzerine aşırı derecede kafa yormuş olmam ve sınavlarda başarı sağlama yeteneklerimi geliştirmek için harcadığım çabalar. Bu çabalarım sonunda matematiğin kurnazlık oyunları ve aldatmacalardan meydana gelmiş bir çapraz bulmaca olduğu kanısı uyandı bende”¹⁶⁵ Russell, matematiği bilgideki kesinliği ve tanıtlama eylemini seviyor olmasından dolayı sever. Kesinliği yalnızca matematikte değil René Descartes gibi kendi varlığında da aradığını söyler. Felsefeye karşı ilgisini arttıran ve bütün hayatı boyunca da etkili olan en önemli özelliği şüpheciliğidir. Cambridge’deki üniversite yıllarında, Hegel dersleri ve okumaları sonucu Hegel düşüncesini benimser. “Ben bu felsefede bir süre için aradığım dinginliği bulmuştum... Hegel felsefesi bana hem güzel hem de geçerli bir felsefe olarak görmüştü.”¹⁶⁶ Russell’ın Hegelci olmasındaki en etkili isim, o dönem çok yakın arkadaşı ve ateşli bir Hegel savunucusu olan McTaggart’tır. O, Hegel hayranı arkadaşının etkisinden Hegel’in kendisini okuyunca sıyrılır. Çünkü okumaları sonucu bu felsefenin anlamsız bir karışıklık; ayrıca kelime oyunlarından meydana gelen bir söz kalabalığı olduğunu düşünerek Hegel felsefesine olan inancını kaybeder. Daha sonra bir müddet Platoncu anlayışı benimser. Onu bu anlayışa iten sebep; matematiğin kesinliğinin, gerçek dünya olan idealar dünyasında olduğu savıdır. Daha sonra, bu inancı da terk eder ve Hegel felsefesinden sonra Kant felsefesine de yüz çevirir; ancak bir taraftan Alman felsefecilerinden uzaklaşırken diğer taraftan; Alman matematikçilerine yaklaşır. O dönem yazdığı kitaplar matematikte çığır açan George Cantor, Russell üzerinde büyük bir etki bırakır. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde Russell’ı etkileyen bir diğer isim olarak Gottlob Frege dikkat çeker. Cambridge’de olduğu sıralar kendisinden ders almaya gelen Ludwig Wittgenstein ile tanışır ve birlikte felsefe ve matematik alanında sohbetler ettikleri geniş zaman geçirirler. Russell, mantık ve matematik alanındaki çalışmalarını daha sonra Whitehead ile sürdürmeye devam eder. Bu iki düşünür birlikte birçok çalışma yapar; bunların en önemlisi matematik ilkeleri üzerine olanıdır. 1. Dünya Savaşı ile düşüncelerini siyaset alanına

¹⁶⁴ Russell, *Denemeler*, s.16-17.

¹⁶⁵ Russell, s.18.

¹⁶⁶ Russell, s.19-20.

çevirir; doğa bilimleri üzerinde de çalışmaya devam eder; fakat öncelik sırası artık siyaset alanıdır.¹⁶⁷ Düşünür, matematik çalışmalarını bir kenara bırakmasını sağlayan sebebi şu şekilde açıklar: “Matematik ve mantık dünyası kendi sınırları içerisinde güzel bir dünyadır, ama bu dünyada imgelemedir yalnız. Matematik insan düşüncesinin yarattığı bir güzellik ülkesinde müzikle, şiirle bir arada yaşmalıdır. Bu dünyanın tozu çamuru içerisinde değil”¹⁶⁸

Russell, ona felsefenin kapılarını açan ve kişiliğinin bir parçası haline gelen şüpheciliğini, ılımlı bir şüphecilik olarak nitelendirir. Felsefi bir yöntem olarak kullandığı şüpheciliği sistemli bir şüpheciliştir: “Benim savunduğum kuşkuculuk şundan ibarettir: (1) uzmanlar bir görüşte hemfikir ise, bunun tersinin doğru olduğundan emin olunamaz. (2) uzmanların hemfikir olmadığı bir görüş uzman olmayanlarca kesin doğru olarak kabul edilemez. (3) bütün uzmanlar, doğru olması için yeterli neden bulmadığını kabul ediyorlarsa, sıradan bir kimsenin karar vermekte çekingen davranması akıllıca olur.”¹⁶⁹ Şüpheciliği onun rasyonel tarafını gösterir. Rasyonellik onun için her zaman ön plandadır; “kendimi hep bir rasyonalist olarak düşünürüm ve bana göre bir rasyonalist, insanların rasyonel olmasını isteyen kişidir.”¹⁷⁰ Tıpkı şüpheciliği gibi rasyonelliği de yöntemseldir: “Rasyonelliğin kuramsal yanı, gerçek olgulara ilişkin kanılarımızı özlemlere, önyargılara, geleneklere değil, kanıtlara dayandırmaktan ibarettir. Rasyonel bir kimse, konuya bağlı olarak, bir hukukçudan ya da bir bilimciden farksızdır.”¹⁷¹ Kanılarımızın rasyonelliği ise şöyle olur; rasyonel kişi kesin olmayan durumlarda olasılığı en kuvvetli olan görüşe ağırlık verir ve olasılığı olan diğer görüşlere de sonradan kesinliği ortaya çıkacağını düşünerek aklında tutar. İrrasyonellik, davranışta insanın duygularına kapılıp o anda şiddetli olan arzusuna yenik düşerek uzun vadede kendisine zararlı olan şeyi yapmasıdır. Russell’a göre; “eğitim, basın, politika, din şuanda irrasyonellelikle el eledir. Çare, gerçekleştirilmesi çok zor olan sosyal ve siyasal değişimlerde değil; bireylerin komşuları ve dünya ile olan ilişkilerine daha akıllıca ve dengeli bir bakış açısı getirme çabalarında yatmaktadır. Dünyamızın çekmekte olduğu sıkıntıların çözümünü günden güne yaygınlaşmakta olan

¹⁶⁷ Russell, s. 16-42.

¹⁶⁸ Russell, s. 40-41.

¹⁶⁹ Bertrand Russell, *Sorgulayan Denemeler*, (6. Baskı), (Çev Nermin Arık), Tübitak Yayınları, Ankara 1996, s. 3.

¹⁷⁰ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, s. 43.

¹⁷¹ Russell, s. 47.

rasyonalizmle aramamız gerekir.”¹⁷² Rasyonalizmin öneminin farkına varan ve rasyonel olduğunu söylemesine rağmen tam anlamıyla rasyonalizme uygun davranan çok az kişi vardır; bu yüzden o, rasyonalistin nasıl olması gerektiğini de tarif eder. Bir kimsenin rasyonel olması demek, aklının eylemlerine egemen olması demektir. Bu bağlamda düşünüldüğünde felsefecinin görevi; “...dünyayı değiştirmek değil onu anlamaktır.”¹⁷³ Ancak bunu yapan filozof oldukça azdır; çünkü başta Marx olmak üzere çoğu düşünür dünyayı anlamayı değil onu değiştirmeyi kendine amaç edinir.

Russell’a göre içinde yaşadığı çağ, sağduyudan yoksun olduğu için, felsefenin ve filozofların uyarılarına ihtiyacı vardır. İyi bir filozofun beslendiği kaynaklar; akıl ve duygu aynı zamanda felsefenin değer alanlarıdır. Düşünce açısından evreni bir bütün olarak kavramamız sağlayan felsefe, duygu açısından da insan yaşamının amaçlarını değerlendirmede bize yardımcı olur. Bu açıdan felsefenin ilk görevi; insanın düşüncelerinin sınırlarını geliştirmektir. Doğa bilimleri bu görevi yerine getirir ancak; dünyanın gelişmişlik aşamasına ulaşması her şeyden önce felsefeye özgü genel bir kavrayışla mümkündür. Felsefenin diğer bir görevi; insan aklının yanılmaya çok yakın olduğunu, gerçek diye inanılan bir şeyin aslında şüpheli bir gerçekliğin olduğunu kavratmaktır. Ancak felsefe, bu konuda pek başarılı değildir. Burada bahsedilen şüpheli durumlar; toplumsal açıdan çok önemli olan dinsel inançlar ve toplumsal sistemlerdir. İnsanlar bu konuda başarılı olurlarsa, sahip oldukları geleneksel sistemleri ve dinsel inançları nesnel bir gözle inceleyebileceklerdir. Bu nesnellik ise yargılarımızı kanıtlara dayanarak vermekle; ayrıca yeterli kanıt bulamadığımız durumlarda da körü körüne inanmaktan vazgeçmekle mümkün olacaktır. Duygu alanında felsefeye düşen; duygularımızı düşünsel alana göre yaşatmayı öğretmektir. İnsan doğası gereği bencildir, bu bencilik ise onun ahlak alanını etkiler. Duygularımız ve ahlak anlayışımız konusunda yapılması gereken, yaşamsal önem taşıyan bedensel ihtiyaçlardan kaçmak yerine, onlara daha genel, kişisellikten bağımsız bir şeyler katabilmektir.¹⁷⁴ Bu bağlamda “yalnızca düşüncelerine değil, duygularına da felsefi bir yön verebilmiş olan kimse kendi açısından, kendi yaşantılarına iyiyi ve kötüyü ayırt edecek ki hem kendisi,

¹⁷² Russell, s. 53.

¹⁷³ Bertrand Russell, *Russell'dan Seçme Yazılar*, (Çev. Rabia Nilgün Aydoğan), Dost Yayınları, Ankara 2004, s. 107.

¹⁷⁴ Russell, *Denemeler*, s. 75-78.

hem de başkaları için iyiyi arayacak, izleyecek, kötüden kaçınacaktır.”¹⁷⁵ Aslında felsefe kişisel tavrımızdan bir şeyler eksiltmemeli, onu daha da genişletmeli; duyguları evrenselleştirmelidir.

Görüldüğü üzere Russell düşünce alanında büyük değişimler geçirir ancak bütün hayatı boyunca değişmeyen tek yanı mantıkçılığıdır. Daha öncede söylediğimiz gibi Russell, kendini mantıksal atomist olarak adlandırır. Mantıksal atomistin ne olduğunu şöyle açıklar: “Ele aldığımız herhangi bir konunun özüne varmak için, tutulacak yol çözümlenemez şeyler çıkar karşınıza. İşte, bunlar artık madde değildir. Bunlar, nesnelere meydana getiren ideadır (kalıplar) diyebiliriz.”¹⁷⁶ O, mantığı düşünme yoluyla sonuç çıkarma sanatı olarak tanımlar. Geleneksel Aristoteles mantığını günümüzde ihtiyaç duyulmadığı için gereksiz görür. Siyaset ve ekonomideki hataları akıl yürütme yöntemlerindeki yanlışlıklarda bulur. Siyaset ve ekonominin aksine bilimin büyük başarılar elde etmesi ise mantığa daha yatkın olmasından kaynaklıdır. Russell, insanın sosyal yaşamın diğer alanlarında da başarı elde etmek isteniyorsa; daha mantıklıca düşünmeyi öğrenmesi, önyargılarından ve tutkularından kurtulması gerektiğini belirtir.¹⁷⁷ Mantığın yanı sıra tarih bilimi de insana, ön yargılarından ve tutkularından kurtulacak genel bir düşünce alanı sağlar. Düşünüre göre tarih; insan için gerekli olan kültürün bir parçasıdır. Bu yüzden tarih bilgisi yalnızca tarihçilere özgü bir şey olmamalı; herkes tarih okumalıdır. O, tarih okumanın kendisine kazandırdıklarını şöyle açıklar: “Tarih okumak her şeyden önce yaşamıma, görüşlerime yeni bir derinlik ve açıklık getirdi. Bu, insanın kendisini çevresiyle ilintisiz, yetkin bir varlık gibi görmekten çıkıp uçsuz bucaksız bir ırmağın sularında bir damla olduğunu anlaması gibi bir şey.”¹⁷⁸ Tarih okumanın önemi: “Yaşadığı süre boyunca yalnız kendi zamanının, olaylarıyla ilgilenen bir adam dar görüşlüdür, anlayışı sınırlıdır, bu yüzden dilekleri umutları da yücelemez.”¹⁷⁹ Russell, tarih bilimi ile güçlendirdiği geniş fikirliliği ve genelliği ahlak biliminde de savunur. “gerçekte ahlak görüşleri pek öyle kişisel bir iş değildir.”¹⁸⁰

¹⁷⁵ Russell, s. 78.

¹⁷⁶ Bertrand Russell, *-Çağımızın Sorunları Üstüne- Düşünceler*, (Çev. S. Eyüboğlu-v. Günyol), Cem Yayınları, İstanbul 1972, s. 38.

¹⁷⁷ Russell, *Felsefe Yapma Sanatı*, s. 38, 66.

¹⁷⁸ Russell, *Denemeler*, s. 54.

¹⁷⁹ Russell, s. 54.

¹⁸⁰ Russell, *Dünya Görüşüm*, s. 45.

Ahlak yer ve zaman kavramlarının sınırlılığında soyutlanmalıdır. Bir ahlak yasası ancak hiçbir özel isim; belirli bir kişi, din, ülke ya da tarihsel bir dönem olmadığında geçerli olacaktır. Ahlak ilkeleri, insanların doğal istek ve dürtüleriyle uyumlu olmalı ve iyimser bir bakış açısına sahip olmalıdırlar.¹⁸¹ “Eğer umutlarınız, ülküleriniz yalnızca kendi benliğinize, ailenize, ulusunuza, sınıfınıza ya da inançlarınızı paylaşan gruplara sınırlanmışsa, bütün sevgileriniz, iyi duygularınız yanı başında bunlara karşıt bir takım nefretlere düşmanca duygulara kapılmış olduğunuzu göreceksiniz. İnsan duygularının bu iki yanlılığı zorbalık, acımasızlık, savaş gibi birçok kötü kaynak olmuştur. Eğer içinde yaşadığımız dünyayı bu kötülüklerden arındırmak gerekiyorsa, insanlar sevgi, iyi duygu, hoşgörü sınırlarını olduğundan çok geniş tutmayı öğrenmelidirler.”¹⁸² Öte yandan, dil felsefesi alanına da önemlidir; çünkü bilgi dilden öncede vardır; ancak varlıkların yapılarını yansıtmak ve başkalarına bildirmek için dilden daha faydalı bir araç yoktur.¹⁸³

Son olarak, düşünürümüzün felsefi düşüncelerini etkileyen isimlere genel olarak bakacak olursak: Üniversitedeki ilk yıllarında Hegel ve Kant ayrıca yer yer Platon’un etkilerini görülür. Hegel’in idealizmini terk etmesindeki etkili olan isim George Edward Moore’dur. Onun çokçu anlayışından etkilenir. Gottlob Frege ve Giuseppe Peano’nun matematik felsefesinden etkilenir. İvan Pavlov’un koşullu refleksler üzerine çalışmasını bilgi yönteminde etkilidir. William James’in zihni ve zihni olmayan varlıkları hep aynı, evren maddesinde olduğu konusundaki dayatışı, Russell’ı düalizmden kurtarır. Gottfried Leibniz’in matematik ve monad metafiziğinden etkilenir. Russell, Leibniz’in her bilen öznenin evreni kendi duruş açısından tasarladığı tezini, biraz değiştirip benimser. John Maynard Keynes’in düşünceleri, tanıtlanamayan çıkarım anlayışını düzenlemesine yardımcı olur. Keynes’e göre, deneysel çıkarımlarla elde edilen bilgiler; fizik objeleri, kendimiz, zihnimiz, başkaları bunlar varlıklarına mantık ilkeleriyle değil önceki durumların tanıklığıyla ulaştığımız şeylerdir. Russell, matematikçi ve mantıkçı Frank Plumpton Ramsey’e hayranlık duyar. Birlikte *Matematiğin İlkelerini* yazdığı Whitehead’dan pek etkilendiği söylenemez; hatta ilerleyen zamanlarda düşünce anlamında ayrılık bile yaşarlar. Ancak Russell, ondan Ockhamlı Usturası ilkesini öğrenir. Russell bu ilke sayesinde, var olan şeylerin sayısını keyfi olarak çoğaltan

¹⁸¹ Russell, *Denemeler*, s. 78-79.

¹⁸² Russell, s. 79.

¹⁸³ Uygur, s. 108-111.

Platoncu uykudan uyanır. Önceleri öğrencisi olan Wittgenstein'in onun üzerindeki etkisi, Tractatus isimli eseridir. Russell, Whitehead'ın mantık gerçeklerine totoloji gözüyle bakmasını, dil ile olaylar arasındaki bağı açıklayışını büyük bir başarı olarak görür.¹⁸⁴ Bütün bu isimler Russell'ın ne kadar geniş ve çeşitli bir fikir hayatı olduğunun en büyük kanıtıdır.

2.1.4. Bertrand Russell'ın Din Anlayışı

Russell, hayatının ilk dönemlerinde dünyadan ayrı, aşkın bir tanrı düşüncesine sahiptir ve tanrıya inanır. Ancak şüphe süreciyle birlikte, tanrı inancı sarsılır ve zamanla kaybolur. Tanrının yalnızca bir kavram olarak var olduğunu düşünür öyle ki tanrı özel bir isim değildir; bir tanımlamadır. O, 14 yaşına kadar tanrıya inanır ve inancının gereklerini yerine getirir; kilise'ye gidip dua eder ve evdeki dinsel programlara uyar. "Ergenlik çağımda, enikonu dindardım. Belki matematik dışında her şeyden çok dinle ilgilenmekteydim."¹⁸⁵ 14 yaşında ise serbest düşünce sahibi vasisinin etkisiyle; özgür irade, ölümsüzlük ve tanrı'nın varlığı gibi konularda düşünmeye başlar. Bu konular hakkında vasisi ile saatlerce konuşur ve tartışmalara girer. Ancak kısa zaman sonra bu serbest fikirli adamın, Russell'ın inancını değiştireceği nedeniyle kovulması üzerine, o bu konularla ilgili düşüncelerini kimseyle paylaşmaz ve bunları bir deftere yazar. 18 yaşına kadar olan tanrı inancını, ilk neden deliline dayandırır. "Hala Tanrı'ya inanıyordum; çünkü ilk neden kanıtı bana reddedilmez gibi görünüyordu."¹⁸⁶ 18 yaşına geldiğinde ise tanrı hakkındaki şüpheleri yerini, tanrıya inanmamak fikrine bırakır. Bu kararında etkili olan John Stuart Mill okumasıdır. "18 yaşıma kadar tanrıya inanıyordum, nihayet Mill'in otobiyografisinde şu sözleri okudum: Babam bana 'beni kim yarattı?' sorusunun cevaplandırılmayacağını öğretti; çünkü bu hemen ardından 'Tanrı'yı kim yarattı?' sorusunu akla getirir. O anda, ilk neden kanıtının geçerli olmadığına karar verdim."¹⁸⁷ Daha sonra dine inanmak için bir neden olup olmayacağını araştırır. Bu araştırmasını üç sorun üzerinden yapar: Tanrı, ölümsüzlük ve özgür insan iradesi. Bunların hepsini enine boyuna inceledikten sonra, hiçbirine inanmak

¹⁸⁴ Uygur, s. 112-114.

¹⁸⁵ Russell, *Düşünceler*, s. 42.

¹⁸⁶ Tuncay, s. 20.

¹⁸⁷ Tuncay, s. 21.

gerekmediği sonucuna varır.188 Matematikle ilgilenmeye başladığı dönemlerde tanrıyla ilgili konularda düşünmeyi bırakır. Matematikten sıkılıp felsefeyle ilgilenmeye başladığı dönemde benimsediği Hegelci görüş çerçevesinde tanrının varlığı problemi ile tekrar ilgilenmeye başlar. Metafizik çalışmaları döneminde daha çok mantıkla meşgul olur ve zamanının çoğunu mantık atomculuğu olarak adlandırdığı görüşünü desteklemeye ayırır. Ancak Russell'ın son dönemlerinde tanrının varlığı meselesiyle ciddi anlamda ilgilendiği görülür. Russell, tanrının varlığı konusunda da ortaya konmuş olan delilleri benimsemez; çünkü deliller, insanların inançlarını rasyonelleştirmek adına ortaya konulur; insanlar inanmak istedikleri için delillere başvurur, eğer inanmak istemeseler başvurmazlar.¹⁸⁹

Öte yandan düşünür dini, bireysel ve sosyal yönleri olan bilimden daha karmaşık bir fenomen olarak görür. Tarihi dinlerin üç ortak yönü vardır; kurum, öğretim ve bireysel kurallar. Bu yönlerin her biri önemli olmakla birlikte, dönem dönem her biri ayrı öneme sahiptir. Değişen ve gelişen dünya ile birlikte dinler zayıflar ancak tanrı ve ölümsüzlük kavramlarıyla sürekliliğini korur. Din sosyal düzenin zorunluluğundan kaynaklanır. “Dinden kaynaklanan töre ve ahlak kuralları gariptir; ama bu kuralları ortaya çıkaran şeyin yinede din olduğu kabul edilmelidir. Herhangi bir töre töresizlikten daha iyi ise, din olumlu yönde bir güç olmuştur denilebilir. Din; tutuculuğu, eski alışkanlıklara bağlılığı ve tanrı buyruğu haline getirilmesiyle, insanlar arasına hoş görümsüzlüğü ve kinleri yüceltip besleyerek büyük ölçüde zararlı olur.”¹⁹⁰ Dinin bu özellikleri sebebiyle evrensel anlamda mutluluk ancak bilimle sağlanır; bu yüzden din bu amacın önündeki en büyük engeldir.

İnsanların dini kabul etmelerindeki sebep akılsal değil tamamen duygusaldır. “Politika ve din konularındaki görüşler hemen hemen tümüyle aşırı duygusallık ile bağlantılı olan türdendir.”¹⁹¹ Dini doğuran duygu ise korkudur: doğadan korkma, diğer insanlardan korkma ve insanın kendi içindeki tutkudan korkması. Bu sebeple din, korkudan doğan bir hastalık ve insanlık için sonsuz bir sefalet kaynağıdır. Russell zalimliğin de korku kaynaklı olduğunu söyleyerek, tarih boyunca din ile zulmün birlikte ilerlediğini belirtir. Dinle birlikte var olan zulüm ve adaletsizliğin geçmişte birçok

¹⁸⁸ Russell, *Düşünceler*, s. 42.

¹⁸⁹ Gottschalk, s. 50-56.

¹⁹⁰ Russell, *Düşünceler*, s. 44.

¹⁹¹ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, s. 3.

kaynaktan beslenir, en son kaynağı ise iktisattır. Eskiden insanlar yaşam kavgası verirken bugün sanayi sayesinde dünyadaki bütün insanları geçindirecek malzeme sağlanabilir. Kilise savaşı, salgın hastalıkları ve açlığı göz ardı ederek daha önemsiz konulara yoğunlaşır ki; doğum kontrolü bunlardan biri hatta en önemlisidir. Çünkü kilise bu konu üzerinde takılmazsa dünya nüfusunu belirli bir orana sabitlenebilir ve savaş sebeplerinden birini de ortadan kaldırmış olur. Evrensel mutluluğu sağlayacak bilgi vardır ama din bunun önünde engeldir. Russell'a göre, din aynı zamanda eğitimin rasyonelliğinin ve savaş sebeplerini önlemenin önünde de bir engeldir. Din, ahlaki açıdan insanları günah ve ceza konusundaki eski öğretilerle cezalandırarak, bilimle ahlakın işbirliğini engelleyip, dünyanın altın çağını yaşamasına engel olur. Galileo, Darwin ve daha birçok bilim insanı, bilimsel faaliyet girişimleri nedeniyle kilise tarafından cezalandırılır.¹⁹² Zira kilise, yalnızca zihni faaliyetler bakımından değil, ahlaki bakımdan da zararlıdır. Ahlak kuralları insanların mutluluğu için değildir.

Korku kaynaklı olan din, insan icadıdır; çünkü genel bir görüş olarak, insanın olduğu yerde dinde vardır. İnsan kendi isteğinden ziyade, toplumsal baskı yüzünden dine inanır, bu da dinin toplumsal bir olgu olduğunun göstergesidir. İnsanın dine inanmasının farklı sebepleri vardır. İnsan öncelikle gücünün sınırlı olduğu durumlarda kendinden üstün, manevi bir güç arar ve bu onu, en son noktada tanrıya götürür. Böyle sınırlı güç sahibi olan insan, sınırsız güce sahip olan tanrı sayesinde isteklerine ulaşabileceğine inanır. Bu dünyada haksızlığa uğrayan insanoğlunun, adalete olan inançsızlığı ve öteki dünyada adalete kavuşacağı düşüncesi insanı dine yönelten diğer bir sebeptir. Din, aynı zamanda insanın kötü tarafını dizginlemede bir yardımcıdır ve bunu günah kavramından faydalanarak yapar. Bu yönüyle din insana iyi hayat sağlar. Ancak Russell, mutluluğun din ile değil özgürlükle gerçekleşeceğini söyler.¹⁹³ Aynı zamanda günah kavramı da mantıksal tutarsızlık içerir; günah tanrı istediği için vardır; öte yandan tanrı niçin kendi buyruğuna ters düşün bir şeyi istesin ki. Din günah vasıtasıyla kişinin güvenini yıkar ve onu otoriteye bağımlı hale getirir: "... günah eğitimi kontrol edenlerin beğenmediği şeydir."¹⁹⁴ Öte yandan günah kavramı tamamen

¹⁹² Bertrand Russell, *Neden Hıristiyan Değilim*, (2. Baskı), (Çev. Ender Gürol), Varlık Yayınları 1972, s. 23-57.

¹⁹³ Saadet Akıncıoğlu, *Bertrand Russell Düşüncesinde İnsanın Yeri ve Önemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 39-42.

¹⁹⁴ Russell, *Neden Hıristiyan Değilim*, s. 173.

kafa karıştırıcıdır. Russell, günahın normalde gereksiz acılara sebep olmak anlamında olması gerektiğini; ancak tamamen bunun zıttı olduğunu söyler. Maalesef bugün günah en basit örneği ötenazinin yasak olmasından da anlaşılacağı gibi, gereksiz acılardan kaçmak anlamındadır.¹⁹⁵ Böyle bir günah anlayışı; insanlara, daha iyi ve temiz bir yaşam sunmaktan ziyade mutsuzluğu ve aşağılık duygusunu aşılır. Mutsuz olan insan, çevresindekileri de mutsuz eder; ayrıca aşağılık duygusu nedeniyle de kendisinden üstün olanlara karşı kin besleyerek, haset etmeyi kolayca öğrenir.¹⁹⁶ Böylece düşünürü göre, dine iki türlü karşı çıkılabilir; zihinsel ve ahlaksal. Herhangi bir dini kabul ettirecek zihinsel bir kanıt yoktur, diğer taraftan din kuralları ahlaksal olarak bizden çok daha zalim olan eski zamanlara dayanır ve zalimliğini çağımızda da devam ettirmek ister.¹⁹⁷ Russell'ın din hakkındaki negatif görüşlerinin en temel kaynağı, Hıristiyanlık ve kilisedir. Kilise, bütün o dogmatik kurallar ve anlamsız yasaklamaların uygulayıcısıdır ve tarih boyunca da kutsal kitabın ve İsa'nın üstünde bir güç merkezidir: "İsa'nın, İncil'deki sözlerinin Hıristiyanların ahlakıyla pek ilgisi olmamıştır. Hıristiyanlıktaki en önemli şey, toplumsal ve tarihsel bakımdan İsa değil, Kilisedir."¹⁹⁸ Bu yönüyle Russell, Hıristiyan dinine olan nefretini ilan eder: "Kiliselere halinde teşkilatlanmış olan Hıristiyan dininin bugüne kadar dünyadaki ahlaksal ilerlemenin başlıca düşmanı olduğu gibi, halada olmakta devam ettiğini açıktan açığa ilan ediyorum."¹⁹⁹

Aynı zamanda düşünür dine, inanç kaynaklı olması yönüyle de karşı çıkar. Bütün inançlar zararlıdır; çünkü inanç, hakkında kanıt olmayan şeylere körü körüne bağlanmaktır. Kanıt olduğunda ise inanç ortadan kalkar, dolayısıyla kanıt değil duygular söz konusu olduğunda inanç devreye girer. Buna rağmen inanç, eylemlerimizde oldukça etkilidir. İnançların tek başına neden olduğu eylemler çok azdır. Ancak bu eylemler, hayatımızdaki en önemli ve en etkili eylemlerdir. Diğer eylemlerde etkili olan alışkanlıklardır. Dinsel eylemlerin yanı sıra politik eylemlerde inanç kaynaklıdır.²⁰⁰ Ancak Russell, inançların bu alanlara yönelmesinin yanlış olduğunu belirtir: "Hepimizin içinde mantıktan esinlenmeyen eylemlerde tüketilmesi gereken bir miktar enerji olduğuna inanıyorum: bu, çıkış yolunu, koşullara göre sanatta,

¹⁹⁵ Russell, *Russell'dan Seçme Yazılar*, s. 109.

¹⁹⁶ Russell, *Mutluluk yolu*, s. 60.

¹⁹⁷ Russell, *Neden Hıristiyan Değilim*, s. 36.

¹⁹⁸ Russell, s. 30.

¹⁹⁹ Russell, s. 25.

²⁰⁰ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, s. 9-16.

düzen ve rutin sanatsal dürtüyü köreltmış ve aşkı verimli, özgür ve yaratıcı olmak yerine bunalıma veya gizliliğe mahkûm etmiştir.”²⁰¹

Russell, en üstün inanç olan tanrının, varlığı ve yokluğu konularında ise yine inancın kendi yapısından dolayı; yani kanıtlara dayalı olmayışından dolayı Agnostik bir tutum içerisinde. Ona göre ‘Tanrı vardır’ önermesi doğrulanmadığı için anlamsızdır. Aynı sebepten dolayı diğer metafizik konularla da ilgilenmez; çünkü bunlarda herhangi bir sonuca varılamaz. Aslında Russell’ın Agnostisizmi seçmesinin nedeni, kesin kabullerin insanın bilimselliğini körelttiği düşüncesidir; çünkü Russell’a göre bilimsel kabullenmeden geçmeyen her düşünce zararlıdır.²⁰² Yine Russell, Agnostisizminin Ateizmle karıştırılmasından dolayı bu iki kavramı birbirinden ayırarak açıklar. Russell’a göre tanrı ve gelecekle ilgili konularda gerçeği bilmenin mümkün olmadığını düşünenlere Agnostik denir. Ateist, tanrı varlığı ya da yokluğu konularında bilgi sahibi olabileceğimizi savunur. Ateistlere göre tanrı yoktur. Agnostik ise bu konularda yargı vermez; çünkü tanrının varlığı ya da yokluğundan bahsetmek için yeterince delil yoktur. Russell her ne kadar bu iki kavramı birbirinden ayırsa da aslında birbirlerinden çok uzak olmadıklarını da belirtir. Bir agnostik tanrının varlığının mümkün olmayacağını savunan tarafa daha yakındır. Agnostisizmi savunan birisi dini otoritelerin hiçbirini kabul etmez. Ahlaksal açıdan neyin iyi neyin kötü olduğuna kendi karar verir. Ahlaki baskıya karşıdır ve ahlaki değerlendirmeler yapmaktan da kaçınır. Bu demek değildir ki Agnostik günah kavramını iyi olarak kabul eder. Günah kavramı yararlı bir kavram değildir; ancak Agnostik kafasına eseni de yapmaz. Agnostik kutsal kitaba, İsa’ya ve Triniteye de inanmaz; çünkü bunlara inanmak demek tanrının varlığını kabul etmek demektir. Dolayısıyla bir Agnostik aynı zamanda bir Hıristiyan olamaz.²⁰³ “Sizlere Hıristiyan değilim derken iki noktayı göz önünde tutmamız gerekiyor; Tanrı’ya ve ruhun ölümden sonra yaşadığına niçin inanmadığımdır; ikincisi de, her ne kadar İsa’yı büyük bir ahlakçı olarak kabul ediyorsam da, insanların niçin en iyisi ve bilgisi olmadığıdır.”²⁰⁴ Russell bedenden ayrı bir ruh kavramının mümkün olmayacağını savunur. Buna inanılmasının nedeni ölüm korkusudur. Çünkü insan ölümden

²⁰¹ Russell, s. 16.

²⁰² Taner Yıldırım, “Ateizm mi Agnostisizm mi? Bertrand Russell’in Tercihi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 11, (Bahar 2011), s. 46-50.

²⁰³ Dalkılıç, s. 118-120.

²⁰⁴ Russell, *Neden Hıristiyan Değilim*, s. 6-7.

korkmasaydı ölümsüzlük fikrine inanmazdı. Toplumsal korkularımız toplumsal hayatımız üzerinde çok etkilidir; ancak dini doğuran korku; tabiata karşı duyduğumuz korkudur. Bugün insan bilim sayesinde birçok şey üstünde kontrol sağlamaktadır ancak doğa olayları söz konusu olunca bu kontrol sınırlanır. İnsanın yeryüzü üstündeki iktidarı sınırlıdır; insan teknoloji sayesinde her ne kadar ölümü ertelese de buna çare bulamaz. İşte din tam bu noktada devreye girerek insana ebedi ölümsüzlüğü sunar. Oysa Russell'a göre ölümden sonra hayat yoktur. Bu ispat edilemese de, olanak dışı olduğunu görmek kolaydır. Kişinin ölümden sonra yaşaması demek hatıralarına ve alışkanlıklarına devam etmesi demektir. Oysa zihnin işi olan bu olayların beyin ölüp yok olduktan sonra gerçekleşmesi mümkün değildir. Ölüm korkusunun dışında, ölümden sonra hayat olduğuna inanılmasının bir diğer sebebi de, insanın mükemmelliğine duyduğu hayranlıktır. Teknolojiyi geliştiren ve günden güne daha da ilerleten insan zihni ölüp yok olamayacak kadar mükemmeldir.²⁰⁵

Russell'a göre tanrı kavramının doğuşu eski Doğu despotizmine dayanır ve özgür insana yakışmayacak bir kavramdır.²⁰⁶ Russell savaşla birlikte dünyanın içine girdiği durumu görerek insan ihtiyaçlarına, korkuya dayanan tanrı tasvirini Despotizme, zulme ve kötülüğe daha çok yaklaştırır: "İçinde yaşadığımız dünya, bir karışıklık ve tesadüfün sonucu olarak düşünülebilir ama bile bile yapılmış olduğu düşünülecek olursa, bunun bir Şeytanın işi olması daha muhtemeldir. Bense tesadüfü daha az acı verici ve daha muhtemel bir varsayım olarak kabul ediyorum."²⁰⁷ Son olarak denilebilir ki Russell, dini ortadan kaldıracak olan kişilerin felsefeciler olduğunu söyler. "Bir felsefecinin işi dünyayı anlamaktır ve insanlar toplumsal sorunlarını çözdükleri zaman dinde ortadan kalkacaktır."²⁰⁸

2.2. BERTRAND RUSSELL VE İKTİDAR

2.2.1. İktidar Tutkusu

Russell iktidar kavramını, daha önce üzerinde çalıştığı pozitif bilimlerden yola çıkarak oluşturur ve hareket noktası, fizik bilimindeki enerji kavramıdır. Russell, sosyal

²⁰⁵ Russell, s. 61-63,107-109.

²⁰⁶ Russell, s. 27.

²⁰⁷ Russell, s. 112.

²⁰⁸ Russell, *Russell'dan Seçme Yazılar*, s. 128.

bilimlerdeki iktidar kavramı ile enerji arasında bir benzerlik kurar ve ‘İktidar’ kitabını yazmasındaki amacı şu şekilde dile getirir: “Bu kitapta ben, fizikte nasıl enerji temel kavramsa, aynı şekilde sosyolojide de iktidar’ın temel kavram olduğunu kanıtlamaya çalışacağım.”²⁰⁹ Düşünür, insanın neredeyse bütün davranışlarının altında yatan sebebin; iktidar tutkusu olduğunu iddia eder. İktidar tutkusu, insanın tabiatı gereğidir ve bu yüzden Russell, iktidar kavramını anlatmaya bu temel güdüden başlar.

Russell, en genel anlamıyla iktidar tutkusunu, insan ya da insandan başka bir şey üzerinde etki yaratma isteği olarak tanımlar. Daha sonra amaç olarak arzulanan iktidar ile araç olarak arzulanan iktidarı birbirinden ayırır. Düşünür, iktidar tutkusunun iyi sonuç verebilmesi için başka bir amaçla sınırlandırılması gerekliliğine dikkat çeker. Bunun nedeni ise insanda kolay kolay dizginlenemeyen bu tutkunun doğru bir amaç üzerine yönlendirilmesidir; çünkü iktidar, bir amaca hizmet ettiğinde insanlar tarafından haklı görülür. Ancak bu da tek başına yeterli değildir; bunun yanı sıra iktidar tutkusunun yönlendiği amaçtan başkalarının amaçları da doyum sağlamalıdır; çünkü iktidar tutkusunun iyi sonuç verebilmesi; ancak başka insanların arzularıyla uyumlu olması halinde gerçekleşir. Diğer bir koşul ise amacı gerçekleştirmede kullanılan araçların, amaca gölge düşürecek zorbalık ve kaba güce dayanmamasıdır.²¹⁰ Görüldüğü üzere Russell’in iktidar anlayışı etki kavramı ile yakından ilişkilidir. Ayrıca Russell, kuvvetli bir tutku olan iktidar isteğinin sınırlandırılması zorunluluğuna da dikkat çeker. Bu bağlamda iktidar sahiplerinin amaçları, toplumsal işbirliğini bütün insan ırkı için desteklemeleri olmalıdır.

Russell, tam anlamıyla bir iktidar tanımı yapmaz. İktidar güdüsünden yola çıkarak açıklamaya çalıştığı iktidar kavramının iki temel noktası vardır; güç ve itaat etme. Russell, iktidar kavramını güç kavramı ile aynı olarak ele almaz; fakat insanları etkileme genelde onlar üzerinde güç elde etmekle mümkündür. Gücün tanımına baktığımız güç, üstünlük sağlamadır. Bu üstünlük maddi zenginlik, bilgi, statü ve fiziki güç gibi çeşitli araçlar yardımıyla gerçekleşir. Grup içerisinde bu üstünlüklere sahip olanlar, diğerleri üstünde kontrol ve yönlendirebilme yeteneği ile onları etkilerler. Dolayısıyla Russell’in iktidar kavramını oluştururken ön plana aldığı itaat-boyun eğme,

²⁰⁹ Bertrand Russell, *İktidar*, (4. Baskı), (Çev. Mete Ergin), Cem Yayınları, İstanbul 2002, s. 12.

²¹⁰ Russell, *İktidar*, s. 247-255.

aslında iktidarın meşru olması gerekliliğini gösterir. Çünkü iyi bir iktidar insanların arzularıyla paralel olmalıdır ve yönetilenlerin rızasını almalıdır.

İktidar kavramının temel dayanağı olan iktidar güdüsüne daha detaylı bakacak olursak; insanlarla hayvanlar arasındaki en büyük ayırım insanların doyurulamayan sınırsız istekleridir. Russell'a göre, temel ihtiyaçları doyurulmuş her insan hayal gücünün kölesi olmaya mahkûmdur. İnsan sürekli hayal eder ve hayallerinin gerçekleşme umudu az bile olsa onun peşinden koşar. İnsan mutlu olsa bile doyunluğa ulaşamaz, hep daha fazlasını ister. Her insan en üstün olmak, tanrı gibi olmak ister. Çoğu insan kendi iktidarının sınırlılığını kabul etmediği için, toplumsal anlaşmazlıklar, savaşlar ve yönetme hırsı meydana gelir. "İnsan kuvveti seven kavgacı bir hayvandır. Güçsüz kavgasız bir hayat ona yavan ve can sıkıcı gelir. Kavgalarla kuvvet sevgisinin birleşmesindedir ki tarih ve daha da özel olarak savaşlar ve imparatorluklar çıkar, yürür."²¹¹ Toplumsal kuralların gerekliliği tam bu noktada ortaya çıkar ve bireyi Anarşiye başvurmaması için dizginler.

Russell, insanın bütün bu olumsuzluklarının ardındaki iki sebebe dikkat çeker; iktidar tutkusu ve şan-şöhret kazanma isteği. Bunlardan en kuvvetli olanı şüphesiz iktidar tutkusudur. Cahil kişiler, bu isteklerini fiziksel yoldan elde etmeye çalışırlar. Böyle olunca da bu kişiler, zora ve zulme başvurarak gaddarca iktidar ve şan peşinde koşarlar. Oysa kültür ve bilim daha az zararsız yoldan iktidar sağlar ve sağladığı bu iktidar da hayranlık uyandırır. İnsanların gözünde sağlanan bu hayranlık, hak edilir yoldan elde edildiği için daha uzun sürelidir de. Düşünür, bu duruma örnek olarak Galileo'yu gösterir.²¹² Russell'a göre, insanlar bilim sayesinde zora başvurmadan iktidar arzularını ve şan kazanma isteklerini tatmin edebilir. Çünkü geçmişteki bilim insanlarının çoğu, herhangi bir hükümdardan daha fazlasını yaparak dünya üzerinde daha çok etki bıraktılar.

İktidar tutkusu ve şan kazanma isteği, genelde aynı şeyler olarak ele alınsa da Russell, bunları ayrı kavramlar olarak ele alır. Düşünür, bu ayrımın anlaşılması için bir örnekle açıklama yapar. "Başbakanın şanından çok iktidarı, Kralın ise iktidarından çok

²¹¹ Bertrand Russell, *Vietnam'da Savaş Suçları*, (Çev. Niyazi Atakoğlu), Bilgi Yayınları, Ankara 1967, s. 93.

²¹² Bertrand Russell, *Aylaklığa Övgü*, (2. Baskı), (Çev. Mete Ergin), Cem Yayınevi, İstanbul 2008, s. 33-34.

şanı vardır.”²¹³ Bu iki kavram aynı zamanda birbirleriyle yoğun ilişki içindedir. Birinin olduğu yerde ötekinin de bulunması kaçınılmazdır. Genellemenin yaptığımda insanların çoğu, iktidar elde etmek için şan kazanmak ister. Bu sebeple düşünür, iktisadi isteklerin temel güdü olduğunu savunan Marx ve onun yolundan giden iktisatçıların yanıldığını söyler. Mal-mülk- hırsı tek başına sınırlıdır ve insan, geçimini sağlayacak rahatlığa ulaştığında ortadan kalkar. Çoğu zaman insanlar, daha fazla parayı ve serveti daha rahat yaşamak için değil; şan ve iktidar elde etmek için isterler. Birey ya da toplum rahat yaşama koşullarına ulaştığında, ikisi de sadece iktidar peşinde koşar. Kimisi iktidar sahibi olmak için, kimisi de mevcut iktidarı arttırmak için servet sahibi olmak ister ki; her iki durumda da insanı harekete geçiren güdü iktisadi güdü değil; iktidar güdüsüdür.²¹⁴ Russell yine fizikteki enerji kavramından yola çıkarak iktidarı biçimlendirir: “Enerji nasıl çeşitli biçimler alıyorsa, iktidarında aynı şekilde, servet, silah gücü, sivil makamlar, düşünceye söz geçirme gibi biçimleri vardır.”²¹⁵ Bu iktidar biçimlerinin hiçbirisi diğerinden üstün değildir. Hatırlanacağı üzere geçmişte, askeri iktidar diğer iktidar biçimlerinden ayrı ve üstün bir yere sahiptir. Ancak endüstrileşmeyle birlikte iktisadi iktidar diğer iktidar biçimlerinin kaynağı olarak kabul edilir. Oysa Russell için, iktidar biçimlerinden birinin diğerine üstünlüğü söz konusu değildir; bunlar tamamen birbirlerine bağlıdır ve birlikte hareket ederler. Ayrıca düşünürümüzün, iktidarı enerji kavramı ile açıklaması, iktidarın sürekli olarak bir biçimden başka bir biçime geçtiğini gösterir; bu yüzden iktidar değişen ve dönüşen bir kavramdır.

İktidarın sosyal yaşamda biçim değiştiren dinamik bir kavram olmasının yanı sıra, bir diğer özelliği de nicel bir kavram olmasıdır. Çünkü iktidar “alınması düşünülen sonuçların ürünüdür.”²¹⁶ Bu tanımlama, iktidarın nicel yönüne vurgu yapar; yani iktidarın miktarı elde edilen sonuçlara bağlıdır. Aynı isteklere sahip iki kişiden biri diğerinin gerçekleştirmek istediği her şeyi gerçekleştirir ve bunun yanı sıra başka isteklerini de gerçekleştirirse, bu kişi diğerinden daha fazla iktidar elde eder. Ancak insanlar farklı şeylere ihtiyaç duyacağı için talepleri de farklı olabilir. Bu durumda da Russell, gerçekleştirmeyi düşündüklerimizin ne kadarını gerçekleştirirsek o oranda

²¹³ Russell, *İktidar*, s. 11.

²¹⁴ Russell, s. 11-13.

²¹⁵ Russell, s. 12.

²¹⁶ Russell, s. 33.

iktidar sahibi olabileceğimizi söyler: “... eğer A gerçekleştirmeyi düşündüklerinin çoğunu, B de gerçekleştirmeyi düşündüklerinin azını gerçekleştirmişse, A'nın iktidarı B'ninkinden daha fazladır.”²¹⁷

Diğer taraftan iktidar tutkusunun ortaya çıkışı, insanların açlık tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı dönemlere dayanır. Bu dönemlerde insan, açlığa ve kıtlığa maruz kalmamak için güçlü olmak ister.²¹⁸ Hâlbuki bütün insanlarda var olan ve bu yönüyle de toplumsal ilişkilere kaynaklık eden iktidar tutkusu, insanlarda eşit değildir ve rahatlık, zevk, onaylanma istekleri tarafından sınırlandırılır. Sıradan insanlar arasında yalnızca iktidarı en çok isteyenler iktidar sahibi olurlar. İktidar güdüsü genellikle enerji sahibi atılgan insanlarda, çekimser insanlara oranla daha fazladır. Atılgan insanlar iktidarı elde ederken diğerleri sadece ona uymakla yetinirler. Bu da toplumu, iktidarı isteme açısından ayırır. Bu iktidar isteme dürtüsü Russell'a göre iki biçimde ortaya çıkar: Açık olarak ve kapalı olarak.²¹⁹ Böylece Russell, iktidar elde etme isteğine göre sınıflandırma yapma yoluna gider. İktidar elde etme isteğini açıkça gösteren kişiler önderler, kapalı olduğu kişiler ise önderleri izleyenlerdir. Bu iki tipin dışında bir üçüncü tip daha vardır; çekingenler. Düşünürümüz, her insan tipine uygun bir iktidar güdüsü alanı olduğunu göstererek; aslında iktidarın evrenselliğine işaret eder denilebilir.

2.2.1.1. Önderler

İktidar güdüsünün açıkça ortaya çıktığı önderlerin, temel özellikleri; kuvvetli iktidar aşkları ve yetenekleridir. Fakat bu özellikler iktidar elde etme için tek başına yeterli değildir. Bunların yanı sıra, önderlerin en belirleyici özelliği, neredeyse sınırsız olan kendine güven duygusudur. Kendine güvenin dışında cesaret ve zor durumlarda önemli kararlar verebilme, yine önderlerin en temel özelliklerindedir.²²⁰ Russell, önderleri tarihsel bir süreç içinde inceler. Her önder, çağının ve içinde bulunduğu toplumsal yapının biçimine göre farklı özelliklere bürünür. Düşünür, çağların önderler üzerindeki etkilerini çeşitli örneklerle açıklar. Örneğin; kalıtsal monarşinin hâkim olduğu dönemde Kraliçe I.Elizabeth, kalıtsal yolla aldığı kendine güven duygusu sayesinde, halkıyla bütünleşmiş ve onları konuşmalarıyla derinden etkilemiş bir

²¹⁷ Russell, s. 33.

²¹⁸ Russell, *Düşünceler*, s. 76.

²¹⁹ Russell, *İktidar*, s. 14-16.

²²⁰ Russell, s. 20-21.

önderdir. Bu özelliklerinden dolayı ‘Good Queen Bess’ olarak anılır. Kalıtsal yolla elde edilen iktidarın yanı sıra, devrim ortamı da önemli önderlere kaynaklık eder. Oliver Cromwell, Napolyon Bonapart ve Vladimir Lenin bu önderlere örnektir.²²¹ Bu önderler, kargaşa ortamında ve zor şartlarda karar verme yetenekleri sayesinde halklarını ustaca yönetirler. Bu üç önderde kendine güvenmeleri, sınırsız cesaretleri ve zor şartlarda önemli karar alabilme yetenekleri sayesinde başarılı olur.

Bu üç liderin ortak özellikleri dışında, iktidar peşinde koşmalarını tetikleyen sebeplerin farklılığına göre birbirlerinden ayrılırlar. Cromwell ve Lenin’e cesaret veren şey inançlarıdır: “Cromwell de, Lenin de, bir çeşit derin dinsel inan sahibiydiler ve yüce bir amacın yerine getirilmesi için atanmış birer elçi olduklarına inanıyorlardı.” Bu iki lider de kendi iktidarlarının mutlak doğruluğuna inanır. Kişisel arzu ve isteklerine önem vermezken, kendilerini arka plana atarak inandıkları yüce amaca hizmet ederler. Bu yönüyle Hitler’de bu tip lider grubuna örnektir. Russell, 1920 yılında Moskova ziyareti sırasında görüştüğü Lenin’in sahip olduğu bu önderlik vasıflarından şöyle bahseder: “Lenin’i kim olduğunu bilmeden tanımış olsaydım hiçbir zaman önemli bir kişi olduğunu tahmin edemezdim. Bana inatçı fikrinden dönmeyen, sıkı sıkıya inançlarına bağlanan bir insan gibi göründü. Zannedersem gücü, mertliği, cesareti ve sarsılmayan inancından ileri gelmektedir.”²²²

Düşünürümüz, Napolyon’u bu iki liderden farklı bir tür olarak nitelendirir. Napolyon, bu iki lider gibi yüce bir amaç uğruna kendi kişisel arzularını hiçe saymaz. Napolyon kendi ün ve çıkarının peşinde koşan bir askerdir. Devrim, ona sadece kendi çıkarına hizmet ettiği için cazip gelir ve devrim sayesinde iktidar elde etme fırsatını ele geçirir. Napolyon duygularıyla değil zekâsı ile başarı elde eder. Russell’a göre Napolyon mükemmel kişisel özelliklere sahip değildir; ancak usta bir savaşçı ve kurnaz bir insandır. Her durumu kendi lehine çevirmesini iyi bilir ve ordusu sayesinde başarılı olur. Tarih, Napolyon gibi ün ve çıkar peşinde koşan birçok asker tipli önder örneğiyle doludur ve Mussolini bu tip önderlerin diğer bir örneğidir.²²³ Görüldüğü üzere, kişisel çıkar bir liderin olumsuz yönüdür. Russell için, Lenin ve Hitler’de olduğu gibi önderin bir dogmanın peşinden gitmesi bile kişisel çıkardan daha üst bir noktadadır. Bu

²²¹ Russell, *İktidar*, s. 20-21.

²²² Bertrand Russell, *Bolşevizm*, (Çev. N. Sel), Habora Yayınları, İstanbul 1967, s. 43.

²²³ Russell, *İktidar*, s. 21-22.

bağlamda düşünürümüzün bakış açısına göre, Machiavelli düşüncesinde olduğu gibi Hükümdarın çıkarı söz konusu olduğunda her türlü uygulama meşru değildir. Diğer taraftan Machiavelli, hükümdarın her türlü kurnazlığı ve ahlaksızlığı; ancak iktidar tehlikeye girdiğinde, yönetilenlerin huzur ve refahı için kullanabileceğini söyler. Ancak Russell'a göre, elinde bu kadar çok iktidar olan bir lider, eninde sonunda halkı göz ardı ederek kendi çıkarı peşinde koşar ve iktidarını kötüye kullanır.

Öte yandan önder bu niteliklerinin dışında, toplumun kendinden korkmasını da sağlamaz; ancak bir önder için korkulan olmak tek başına yeterli değildir. Sıradan bir toplumda korku itaat için yeterli olabilir; ancak Anarşi ortamının hâkim olduğu bir toplumda önce yetki sağlanmalı; sonra korku salınacak duruma gelmelidir. Bu yetki de ancak üstün özelliklere sahip önderler; yani kendine güvenen, cesaretli ve önemli kararlar alabilme yeteneğine sahip olan önderler tarafından sağlanabilir. Tüm bu nitelikler bir öndere başarı sağlar; ancak önder, iktidarından da zevk almalıdır. Burada ki zevk kalabalıkların verdiği coşkidir. Bu nedenle de önder ona başarıyı kolaylaştıracak cinsten kalabalıklar arar. Eğer önder iyi bir hatip ise bu kalabalık üzerinde rahatça söz geçirebilir hale gelir ve onların desteğini alır.²²⁴ Russell için, hatiplik yeteneği bir önderde olmazsa olmaz bir nitelik değildir. Ancak liderin toplum üzerinde etki bırakarak itaati sağlaması ve toplumla arasında duygusal bir bağ kurması adına bu önemli bir getiridir. İyi bir hatip olan önder, eğitimi de iktidarı altına alırsa iktidarı altındaki kalabalığı istediği gibi şekillendirir.

Teknik ilerlemeyle birlikte çok tehlikeli bir iktidar sağlama aracı ortaya çıkar: Makine egemenliği. Eski çağların hatip tipli önderlerinin yerini, çağımızda iktidarı makineye dayanan önderler alır. Düşünüme göre, bu önder tipinin en bariz örneği Mussolini'dir ve makineye dayanan iktidarlar büyük tehlikelere yol açar. Makine üzerinde iktidar sağlayanlar, zamanla insanları; sadece yasaya itaat eden ruhsuz birer makine olarak görür. Bunun neticesinde, insaniyetsizlikten mahrum Despotluklar ortaya çıkabilir. Russell, insanların madde üzerindeki bu iktidarlarından yola çıkarak teknolojik bir iktidarın da mümkün olabileceğini söyler; çünkü teknik ilerlemeler günümüzde demokrasiyi besleyebilir de yok edebilir de.²²⁵ Bu mekanik süreç, yeni bir düşünüş tarzı yaratma yolunda ilerlemektedir: "Eli altında sınırsız mekanik güç

²²⁴ Russell, s. 23, 27-28.

²²⁵ Russell, s. 28-30.

bulunduran insan, eğer kontrol edilmezse kendini bir tanrı-Hıristiyanların Sevgi tanrısı değil, putperestlerin Tor'u, Vulkan'ı- gibi hissettirir."²²⁶ Düşünür, teknoloji ve korku sayesinde iktidarı ele geçirenlerin, iktidarlarını Tiranlığa kadar götürmelerinden kaygılanır. "Eskiden insanlar büyülü güçler elde etmek için ruhlarını Şeytana satarmış. Bugün insanlar bu güçleri bilim yoluyla elde ediyor ve birer şeytan haline gelmek zorunda görüyorlar kendilerini. Kudret zararsız hale getirilmedikçe ve şu ya da bu fanatik zorbalar grubunun değil yalnız beyazının, sarısı karasıyla, Faşisti, Komünisti, Demokratiyle bütün insanlığın hizmetine verilmedikçe, dünya için bir umut yoktur; zira teknoloji şunu kaçınılmaz hale getirmiştir: Ya bütün insanlar yaşayacak, ya bütün insanlar ölecek."²²⁷ Düşünürümüzün, bilimsel ilerlemenin sonuçlarından duyduğu kaygı burada da görülür. Bilim kötüye kullanıldığında ve milliyetçilik duygusu işin içine girdiğinde büyük bir savaş ve zorbalık kaçınılmazdır. Russell, bu kaygılarını daha sonra değinilecek olan Dünya Devleti idealine kadar götürür.

2.2.1.2. Önderleri İzleyenler

Bu tip insanların, iktidar elde etme isteği daha kapalı biçimdedir. Mensubu oldukları gruba başarıyı getirecek olan önderlik vasıflarını, kendilerinde bulamadıkları için; yetenekli ve cesur bir önder arar, onun ardına takılırlar. İktidar tutkuları, bu yolla tatmin edilmiş olur. Önderle kendilerini özdeşleştiren bu insanlar, önderleri zafer kazandıkça grupları aracılığıyla iktidar elde etmiş olurlar. Bu grubu oluşturan unsurların başında, toplumdaki iktidar eşitsizliği gelir. Günümüzde, örgütlenmenin her alanda giderek zorunlu hale gelmesiyle, iktidar eşitsizliği toplumda bir sorun yaratmaz. Çünkü bütün örgütlenmelerde bir yönetici kuruluşa ihtiyaç vardır. Yönetici kuruluş, kararları alırken diğerleri de uygulamakla yükümlüdür. Russell, bu iktidar eşitsizliğinin tıpkı iktidar güdüsü gibi yine insan doğasından kaynaklandığını savunur. Kimi insanın karakterinde 'kumanda etme' eğilimi varken kimininkinde 'boyun eğme' eğilimi vardır; kumanda etme eğilimi baskın olanlar yönetirken; diğerleri onlara uymayı tercih ederler.²²⁸ Dolayısıyla bu tipin temel özelliği olan itaat etme, iktidar elde etme isteğinden kaynaklıdır.

²²⁶ Russell, s. 31.

²²⁷ Russell, s. 32.

²²⁸ Russell, s. 16-17.

İnsanlar, kendilerinde diğer insanları yönetecek yetenek olmadığını düşündükleri için bir önderin arkasına takılırlar. Çünkü insanlar ancak yetenekli olduklarını düşündükleri zaman iktidar sahibi olmak isterler. Yetenek eksikliğinin yanı sıra, insanları boyun eğmeye yönelten asıl sebep korkudur. Russell, bunu şu şekilde dile getirir: “Boyun eğdiğimiz önder insanda olsa, tanrı da bütün boyun eğişlerin kökü korkuya dayanır.”²²⁹ Korkunun yanı sıra, bazı insanlarda bilinçsiz bir biçimde boyun eğmeler. Siyasetin kendilerine zor geleceği sebebiyle en iyisinin bir önderin peşine takılmak olduğunu düşünürler ve “bunu tıpkı köpeklerin sahiplerine bağlanması gibi, içgüdüsel bir yoldan, bilinçsiz olarak yaparlar.”²³⁰ Buradaki çekingenlik duygusu, iktidar aşkını sınırladığı gibi kişinin kendi kendini yönetme duygusunu da sınırlar. Ancak insan, sahip olduğu sorumluluk duygusu sebebiyle çekingenliğini azaltarak iktidar aşkını güçlendirebilir.

2.2.1.3. Çekilenler

Çekilenler, kuvvetli iktidar tutkusuna sahip olmalarının yanında, temel özellikleri boyun eğmeyi kabul etmemeleridir. Bu nedenle bu tipin en önemli özelliği, boyun eğmeye karşı çıkan cesaretleridir. Bunlar, toplumla pek iç içe bulunmayan, sosyal olmayan; hatta toplumdan soyutlanmış tiplerdir. Bunların toplumdan ayrı olmalarının nedeni özgürlüklerine olan düşkünlükleridir. Toplumdan uzaklaşıp özgürlükleri adına kendilerine sığınak ararlar. Özgürlük isteklerinin tatminini; ya kendilerini bir yere kapatıp düşünmede ya da belli yerlerde, belli insan gruplarının yanında bulurlar. Bu sığınaklar kimi zaman fiziksel kimi zaman da ruhsal olabilir. Ruhsal sığınma genellikle azizlerde ve bilginlerde görülür. Çekilenler iktidar duygusundan yoksun değildir; onları diğerlerinden ayıran fark iktidara ulaşma yollarındaki farklılıktır. Bu insanlar, tarikat kurar, sanat alanında yeni akım başlatır; hatta yeni dini inanış biçimleri ortaya koyarlar. Bunlar, hem boyun eğme isteği olan, hem de topluma başkaldırma potansiyelini içinde barındıran insanlara hitap ederler. Russell, bu tipe örnek olarak Tolstoy ve ona inananları gösterir. Ayrıca bu insanlar, genelde suç işlemeye ve şiddete yönelirler. Bu tip insanların arasında kuvvetli bir örgütlenme vardır. Başlarında bir önder olmasa bile herkes aynı öneme sahip; bir bütünün parçası olarak birbirine sıkıca bağlıdır. Bunun

²²⁹ Russell, s. 19.

²³⁰ Russell, s. 23.

neticesinde de güçlü bir güven ve cesaret gruba hâkim olur.²³¹ Düşünürümüzün bakış açısı göz önüne alındığında, çekilenler sahip oldukları üstün cesaret, özgürlük istekleri ve toplumu değiştirme çabalarından dolayı, takdire şayan olabilirler. Ayrıca, herkesin bir bütünün parçası olarak; eşit olduğu örgütlenme de dikkat çekicidir. Russell'ın hayatı; özgürlüğe olan düşkünlüğü, insanoğlunun iyiliği için verdiği savaş ve bütün bunları ona yaptıran üstün cesareti göz önüne alındığında, onu bu gruba dâhil etmek mümkündür. Ancak Russell, hangi amaçla olursa olsun şiddet ve suç işleme eğilimine tamamen karşı bir tutum içindedir.

2.2.2. İktidar Biçimleri

Russell, her türlü iktidarın sınırlandırılması gerektiğini düşünmekle birlikte; iktidar biçimlerinin birçok türde sınıflandırılabilceğini söyler. İktidar biçimlerinin en belirgin olanları; bir vücut üzerinde egemenlik kurmak; fiziki iktidardır. Bunun yanı sıra, para vermek ya da cezalandırmak olarak uygulanan ekonomik iktidar ve son olarak propaganda-inandırma gücü vardır.²³² Genel olarak bakıldığında modern toplumdaki en büyük ve en belirgin iktidar biçimleri bunlardır denilebilir.

İktidar kavramını merkezi bir kavram olarak ele alan düşünür, bir dönem yazdığı hikâyelerini dahi iktidar sınıflandırması üzerine kurar. Bu hikâyelerde de büyük iktidar kaynakları olarak; ekonominin yanı sıra basın, propaganda ve doğal bilimler gösterilir.²³³ Dolayısıyla toplumu ilgilendiren, onları etkileyen ve üzerlerinde iktidar kurulmasını sağlayan en temel noktalar; bilimsel, ekonomik ve psikolojiktir. Modern dünyada ayrı bir bilim dalı olarak anılan psikoloji, propaganda yöntemini daha da geliştirerek, acımasız bir iktidar elde etme biçimi haline getirir.

Bu, genel ve büyük iktidar biçimlerinin yanı sıra iktidar, insanlar ve madde üzerinde olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Russell, öncelikli olanın insan üzerinde iktidar olmasına rağmen; gelişen teknik özelliklerle birlikte madde üzerinde ki iktidarın da gittikçe önemli hale geldiğinin altını çizer. İnsanlar üzerinde ki iktidar, bireyin etki altına alınmış şekline veya onu etkileyen örgüt tipine göre değişiklik gösterir. Birey, üç

²³¹ Russell, s. 25-26.

²³² Russell, *Dünya Görüşüm*, s. 48.

²³³ Bertrand Russell, *Hikâyeler*, (Çev. Harika Aktel), Tel Yayınları, İstanbul 1972s. 52. (Ayrıca bakınız Bertrand Russell, *Şeytan Banliyöde –Zahatopolk-*, (Çev. Yurdanur Salman), Cem Yayınları, İstanbul 1979.)

yolla etki altına alınır; beden üzerinde güç uygulanarak, ödül veya ceza verilerek ve fikirlerini etkileyerek. Beden üzerinde güç uygulayan iktidar çeşidine örnek olarak askeri güç ve polis gücü gösterilebilir. Propaganda ise ödül veya ceza aracıyla insanların kandırılıp, istenilen yolda hareket ettirilmesini sağlayan iktidara örnektir. Fikirler üzerinde iktidar sağlama biçimine en güzel örnek; devlet tekelinde olan eğitimidir. Bireyi etki altına alan bu örgütler, kullandıkları gücün çeşidine göre birbirlerinden ayrılırlar. Yani asker ve polis beden üzerinde güç uygularken, ekonomik örgütler ödül ve cezalarla, okul, kilise ve siyasal partiler fikirler üzerinde etki oluştururlar. Bu örgütlerden asker ve polis devletin zorlayıcı gücü olduğu için diğerlerinden farklılık gösterir.²³⁴ Russell'ın iktidar tutkusunun karşı konulamaz cazibesinden duyduğu korku bu noktada da karşımıza çıkar. Her türlü iktidar gibi devletin iktidarı da sınırlandırılmalıdır. Devletin zorlayıcı gücü, yasalar tarafından sınırlandırılır; çünkü demokratik toplumlarda yasayı oluşturan, baskı gücü değil, insanların fikirleri ve oy çoğunluğudur. Bu yüzden yasa, toplum tarafından desteklenmeli ve benimsenmelidir. Bu noktada Russell, başka bir iktidar sınıflandırmasına varır; geleneksel iktidar ve yeni kazanılmış iktidar.

Geleneksel iktidar inançlardan beslenir, bu inançlar hükümdara karşı koymanın kötü olduğunu söyleyen dinsel veya din dışı inançlardır. Bu sayede, geleneksel iktidar diğer iktidar türlerine nazaran halkın desteğine daha çok güvenir. Alışkanlıkların güven altına aldığı geleneksel iktidar, sürekli olarak halka gücünü ispatlamak ya da kendini haklı göstermek zorunda da değildir. Geleneklere veya halkın onayına dayanmayan iktidar ise yalın iktidar olarak adlandırılır. Yalın iktidar geleneksel iktidarla tamamen zıtlık gösterir. Yalın iktidar daha çok askeridir ve ülke içinde olduğunda Despotizm, ülke dışında olduğunda ise fetih biçimini alır. Tarihsel açıdan bakacak olursak yalın iktidarın özellikle fetih biçimi oldukça önemlidir. Devrimci iktidar, geleneksel iktidarlar yıkıldıktan sonra gelir. Devrimci iktidar da askeridir; fakat yalın iktidardan farkı vardır. Devrim iktidarının karakteristik özelliği; Protestanizm, Komünizm ya da ulusal bağımsızlık gibi yeni bir akide, program ya da güçlü istek çerçevesinde birleşmiş bir grubun varlığıdır. Yalın iktidarın özelliği ise bireylerin ve grupların itaatini korku yoluyla sağlamasıdır. İktidar kavramını politik ve toplumsal ilişkiler içine yayarak anlatan Russell, bir başka iktidar ayrımı daha yapar: birey iktidarı ve örgüt iktidarı.

²³⁴ Russell, *İktidar*, s. 33-35.

Örgütün iktidarıyla örgüt mensubu olan bireyin iktidarı birbirinden farklıdır; fakat ikisi de birbiriyle ilişkilidir.²³⁵

Öte yandan Russell, iktidar biçimlerinin yarattığı birey tiplerini de inceleme altına alır. Ona göre, geleneksel iktidar bizde ‘centilmen’ kavramını ortaya çıkarır. Bu kavram; kabile reisliğinden kraliyete, daha sonra şövalyeliğe ve son olarak Aristokrasiye kadar olan dönemi bünyesinde barındırır. Bir diğer tip, iktidarın gerçek ya da sahte bilgi ve hikmet yoluyla kazanıldığı yerlerde ortaya çıkar. Bu karakter tipinin en önemli iki örneği Çin ve Katolik Kilisesinde görülür. Papa, rahip ve Dalay Lama bu birey tiplerine örnektir. Bunların iktidarı, kutsal kitaplara ya da boş geleneksel inançlara dayanır. Centilmenlerin karakteristik erdemi; onur iken bilgi yoluyla iktidar sahibi olanların ki hikmettir. Bu tiplerin yanı sıra, ekonomik gelişmeyle birlikte örgütler yeni tip bir birey doğurur. Düşünür, bu birey tipini ‘executive’ olarak adlandırır. Bu tip birey, hızlı karar verebilen, ileri görüşlü, insanları kolayca etkileyebilen ve onlar üstünde güven ve saygı uyandıran yönetici tipidir. Bir diğer birey tipi, siyasal iktidarın hâkim olduğu demokrasilerde ki politikacılarıdır. Politikacılar önce kendi örgütlerinin güvenini kazanıp, sonra da halkı etkileyerek halk coşkusu arkasına alır ve iktidar sahibi olurlar. Bu tipin başarılı örnekleri; III. Napolyon, Hitler ve Mussolini’dir. Bir politikacının başarılı olması oldukça güçtür ve başarıyı sağlayan niteliklerde ortamın özelliğine göre değişiklik gösterir. Sakin ortamlarda politikacı sağduyulu olmalı ve sağlam bir duruş sergilemeli; anarşi ortamında etkileyici bir hatip olarak halkı etkilemeli ve kendine inandırmalıdır. Bu yüzden, en başarılı politikacı, demokrasiyi kaldırıp yerine diktatörlüğü getiren politikacıdır. Bu bağlamda Lenin, Hitler ve Mussolini iktidarlarını aslında demokrasiye borçludur.²³⁶ Son olarak bireyin perde arkası iktidar tipi vardır. “Saray nedimlerinin, entrikacıların, casusların iktidarı bu tip iktidardır.”²³⁷ Bu tip bireyler, kişileri veya örgütleri perde arkasından yönetirler; amaçları ön plana geçmek değildir. Bu bireyler, şan ve şeref istemezler; onlar daha çok iktidarı severler ve sadece onu elde etmekle yetinirler. Bunlar, toplumsal bir çekingenliğe sahip olmakla birlikte asla iktidar sahibi olamayacak tiplerdir.

²³⁵ Russell, s. 36-38.

²³⁶ Russell, s. 37-45.

²³⁷ Russell, s. 45.

2.2.2.1. Geleneksel İktidar Biçimleri

2.2.2.1.1. Kral İktidarı

Geleneksel iktidar biçimlerinden biri olan Kral iktidarının ortaya çıkışı çok eski dönemlere dayanır. İlkel dönem kabile reisleri, bu iktidar biçiminin ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Yönetenin tek olması iktidar biçiminin krallık olduğu anlamına gelmez. Bir iktidarın, kral iktidarı olması için "... kral, savaşta kabilesini ya da ulusunu ardı sıra sürükleyen, ne zaman savaş açılacağına, ne zaman barış yapılacağına karar veren adamdır; her zaman değilse bile çoğunlukla, yasaı kral yapar ve adaletin yönetimini kontrol altında bulundurur. Krallık sanı genellikle büyük ya da küçük ölçüde kalıtsaldır. Kral, ayrıca kutsal bir kişidir de: Kendisi tanrı olmasa bile, hiç değilse Tanrı'nın vekilidir."²³⁸ Aynı zamanda kral, hem yasa yapan ve uygulayan, hem de ordunun başı ve kutsallığın tek kişide bulunduğu bir iktidar merkezidir. İktidar unsurları olan egemenlik, otorite ve güç tamamen kralın elinde ve yönetimindedir. Bütün bu özellikler göz önüne alındığında, kral iktidarını tam anlamıyla Machiavelli düşüncesinde görmekteyiz.

Russell, kral iktidarını tanımladıktan sonra, bu iktidarın mümkün olması için gerekli olan özelliklere değinir. Bu özelliklere sahip bir krallığın olması için her şeyden önce örgütlü bir toplum yapısının olması gerekir. Göç ve yabancı istilalar, örgütlü bir topluma ve hükümete olan ihtiyacı artırır. Bunlarla birlikte gelen savaş önderliği vasfı ile kralın gücü daha da artar. Kral, kazandığı başarılarla birlikte hem kendi halkının gözünde saygı ve hayranlık kazanır; hem de toprakları genişledikçe yabancılar üzerindeki iktidarı da artmaya başlar. Bu kadar güçlü bir iktidarı olan krallık mevkisinin, kalıtsal yolla geçmesi ise kralın yerine kimin geçeceği konusunda ki anlaşmazlıkları önlemenin en iyi yoludur. Kral, sağlığında kendinden sonra kimin geleceğini tayin etmek istese bile, bunu sadece kendi sülalesi içinden seçebilir. Zira en başta her krallık, yabancı birinin bu makamı istilası ile oluşmasına rağmen, bu yeni krallık meşruluğunu kazanmak zorundadır. Bu meşruluk, genellikle dinsel bir törenle kazanılır.²³⁹ Ruhani sınıf, bu meşruluğun kazanılmasında oldukça önemli bir yer işgal etse bile din, başlarda kral iktidarının egemenliği altındadır.

²³⁸ Russell, s. 71.

²³⁹ Russell, s. 71-72.

Tarih öncesi kabile reislerinin kral halini alması uzun bir sürece yayılır. Ancak düşünür, bu süreçle fazla ilgilenmez; o, krallığın tam manasıyla gerçekleştiği süreçten sonrasında ilgilidir. Russell'a göre krallığın tam manasıyla gerçekleştiği ilk yerler Mısır ve Babil'dir. "Büyük Piramid'in M.Ö. 3000'den önce yapıldığı kabul ediliyor; böylesine bir yapının kurulması ise ancak, uyrukları üzerinde sınırsız iktidar sahibi bir hükümdarın varlığıyla mümkün olabilirdi."²⁴⁰ Babil'de birkaç kral olmasına ve hepsinin topraklarının Mısır'dan küçük olmasına rağmen, Babil'de ki her kral tam bir hükümdardır. Ayrıca Russell, tam anlamıyla kral olan ilk insan olarak Hammurabi'yi görür ve ondan övgüyle bahseder: "Hammurabi en çok, kendisine Güneş-Tanrı tarafından verilen yasalarla tanınır; bu ise, Hammurabi'nin, Ortaçağ hükümdarlarının asla yapamadıkları bir şeyi yapabildiğini, yani, dinsel mahkemeleri laik mahkemeler emri altına sokabildiğini gösterir."²⁴¹ Hammurabi aynı zamanda Mısır'a açtığı kanallardan anlaşılacağı üzere; hem bir mühendis hem de bir askerdir ve halkı ondan her zaman övgüyle söz eder. Bu yüzden, krallık kurumunun zirveye ulaştığı yer Büyük Piramit zamanındaki Mısır'ı ve Hammurabi zamanındaki Babil'dir. Çünkü onlardan sonra gelen krallıklar, daha geniş topraklara sahip olmalarına rağmen, kendi toprakları içinde tam bir egemenliğe sahip değildir. Sona eriş sebepleri iç karışıklıklar değil, dış istilalardır. Halkın kendilerine duyduğu saygının kaynağı, monarşilerindeki tanrısallık olduğu için, onları sınırlayan tek şey ruhani sınıftır. Antik Yunan'a bakıldığında krallığın reddedildiği görülür. Roma İmparatorluğunun kralı vardır; ancak bu kral, asla bir hükümdar değildir. Roma'da krallık kalıtsal değildir ve krallar meşru olmadıkları için orduları sayesinde iktidar elde ederler. Halkın gözünde bir tanrı olan kral, ordusu için onları besleyen bir komutandan başka bir şey değildi. Roma'da gerçek iktidar sahibi her zaman ordu olur, krallar yalnızca onların görünen yüzüdür.²⁴² Tarih boyunca krallar, hep farklı özellikleriyle ön plana çıkar; ancak en belirgin iktidar kaynağı her dönem cebirdir ve krallar sırtını ordularına yaslar.

Sonraki dönemlerde krallık biçim değiştirir. Krallar yine önderdir; ancak iktidarı mutlak değildir. Bir İhtiyar Heyeti ya da bu tarz bir kurum tarafından sınırlandırılırlar. Yeni tarz kral, fethettiği yerde önder olur ve onun etrafındakiler de belirli bir bağımsızlığı olan soylu gruplar haline gelir. Bu, Feodal sistemin doğuşuna ve

²⁴⁰ Russell, s. 73.

²⁴¹ Russell, s. 73.

²⁴² Russell, s. 73-75.

yayıllığına sebep olur. Bundan sonraki dönemlerde Monarşi, Feodal sistem ve kilise karşısında hep zayıf kalır. Kilise ve Feodalitenin zayıflamasıyla birlikte, Rönesans dönemindeki hükümdarlar, kilise ile olan çatışmalarında üstün hale gelir. Bunun sebebi, kilise tekelinde olan eğitimin, devlet tekeline geçmesidir. Kilisenin bünyesinde olmayan hukukçuların da yardımıyla yeni Monarşiler kurulur. İngiltere, Fransa ve İspanya’da ki yeni Monarşiler hem kilisenin hem de Aristokrasinin üstündedir. Bu Monarşilerin gücü ise milliyetçilik ve ticaretten gelir. Hükümdarlar ancak bu iki güce egemen olduklarında güçlü olur, egemenliklerini yitirdikleri anda da ayaklanma çıkar. Fransa’da burjuvazinin getirdiği mali olumsuzluklar ve ruhban sınıfıyla soyluların, bu ekonomik güçlüklerden etkilenmeyişi halkı kızdırır, ticaret ve milliyetçilik krala karşı bir tavır alarak devrime yol açar. Russell’a göre ticaret başlarda krallıkları destekler nitelikte olsa da aslında hep Cumhuriyetçidir; çünkü burjuvazi ile birlikte krallar ya ortadan kalkar ya da sadece sembolik bir hükümdar haline gelir.²⁴³ Düşünür, bütün bu tarihsel sürece, krallıkların eninde sonunda yok olacağını göstermek için değinir. Krallıklar, iktidarın tek sahibi olmaları yönüyle her ne kadar güçlü ve sarsılmaz olsalar da gelişen ve değişen dünya şartlarına ayak uyduramazlar.

2.2.2.1.2. Ruhban Sınıfı İktidarı

Ruhban sınıfı iktidarı, geleneksel iktidar tipinin diğer bir biçimidir. İktidar, din adamlarının ve belli bir dinsel grubun elindedir. Ruhban sınıfı iktidarının tarihsel perspektifine bakıldığında, Babil ve Mısırda krallıktan üstün olduğu görülür. Antik Yunan ve Roma’da ise ruhban sınıfı iktidarı, tamamıyla eşi benzeri olmayan bir özgürlük içindedir. Antik Yunan’da iktidarı şekillendiren; Delf Tapınağındaki gaipen haber alma törenlerinden çıkan sonuçlardır. Bu yüzden bu tapınağa zamanla hile ve rüşvet egemen hale gelir. “Delf Tapınağı’ndaki gaipen haber alma törenlerinin şu ya da bu grup tarafından kontrol altında bulunuşu siyasal yönden öylesine önemli bir sorun olarak sürüp gitmiştir ki, dinle bağlantısı bakımından ‘Kutsal’ adını alan bir savaşın Kutsal Savaş’ın çıkmasına yol açmıştır.”²⁴⁴

Daha sonra, bu kuruma olan inancın sarsılması sonucun özgür düşünce doğar ve halk bu kurumu yerle bir eder. Görüldüğü üzere Antikçağlarda ayrı bir ruhban sınıfı

²⁴³ Russell, s. 75-77.

²⁴⁴ Russell, s. 51.

yoktur. İlkel kavimlerde rahiplik ya da kâhinlik toplumun ileri gelen yaşlılarına ya da büyücülükte ün yapmış kimselere verilen bir haktır. Uygarlığın ilerlemesiyle birlikte, ruhban sınıf toplumdan ayrılmaya ve giderek iktidar kazanmaya başlar. Toplumdan ayrılan bu grubun iktidarı kolay olmaz ve düşmanca bir tepkiyle karşılaşır. Dolayısıyla ruhban sınıfın iktidarı, başlarda devrimci bir iktidardır; sonradan geleneksel hale gelir. Yıktıkları geleneğin yerine getirdikleri yeni gelenek ise genelde eski geleneğin farklı yorumlanmış biçiminde olur; bünyesinde çok fazla yeni öge barındırmaz. “Budha, İsa ve Muhammed tarihsel yönden bunun en önemli örnekleridir.”²⁴⁵ Russell, ruhban sınıfı iktidarı içinde en kudretli örgüt olarak Katolik Kilisesi’ni gösterir. Kilisenin iktidarı başlarda devrim iktidarındır; ancak Roma İmparatorluğunun yıkılışıyla birlikte kilise, iki önemli geleneğin; Hıristiyanlık geleneği ve Roma geleneğinin temsilcisi haline gelir. Bundan sonra kilise, tamamen devlet idaresi altına girer. Kilisede mevki sahibi olanlar ve papalar genelde aristokrasinin içinden seçilir ve derebeyliğe hizmet eder.²⁴⁶ Bunun sonucu olarak, papalık örgütlenip ekonomik ve siyasi açıdan daha çok güçlenir.

Russell’a göre, dini iktidar propaganda gücü ile beslenen bir iktidardır. Propagandayla beslenen iktidarlarda başlangıçta cesaret çok önemlidir; ancak bu cesaret sayesinde halkın saygısı kazanılır ve bu saygı aracılığıyla başarı elde edilir. Fakat propagandadan gücünü alan her iktidarın sonu aynıdır: “Sonra, zamanla bu saygı azalır ve saygının kazandığı üstünlükler de elden gider. Bunun süresi bazen birkaç yıl alır, ama süreç ve sonuç esasta hep aynıdır.”²⁴⁷ Dinsel iktidarın çöküşüne baktığımızda; bunun tek sebebi kilise kurumundaki bozulmadır. Başlarda dünyadan el etek çeken papa, zamanla dünyevi işlerde güçlü bir söz sahibi olur. Papa, gerek ekonomik, gerekse siyasi işlerde verdiği kararlarla, kendi geleneğiyle çatışır hale gelir ve bu da zamanla halkın gözünde ilahi saygınlığını yitirmesine sebep olur. Bunun yanı sıra, papanın tarafsız hareket etmediğinin görülmesi üzerine saygınlığını iyice yitirmesi de önemli bir sebeptir.²⁴⁸ Tüm bu sebepler Reform hareketinin ortaya çıkmasına neden olur ve kilise öldürücü darbeyi o zaman alır.

Saygıdan beslenen bu iki geleneksel iktidar biçimi; Kral ve Ruhban sınıfı, iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra, halkın onayını sarsılmaz kabul ettikleri için, bu

²⁴⁵ Russell, s. 51-52.

²⁴⁶ Russell, s. 47-58.

²⁴⁷ Russell, s. 58.

²⁴⁸ Russell, s. 60-68.

onayı çok önemsememeye başlar. Halktan aldıkları bu cesaretle, iktidar sahiplerinin halka davranış biçimi zamanla olumsuzlaşır. Bu da iktidarın tanrısal kısmını şüpheye düşürür ve zayıflatır. Tanrısal kaynak alışkanlıktan beslendiği için halk ufak ayaklanmalarla; eski alışkanlıkların yerine yeni alışkanlıkların geçmesini ister. Dolayısıyla Russell'a göre, geleneksel iktidar biçimleri dışarıdan yıkılmadıkları sürece, her zaman azda olsa gelişme gösterirler. Dışarıdan yıkılmayan iktidarların çöküş sebebi; iktidar sahiplerinin, iktidarlarının kaynağı olan saygınlığın sarsılmayacağı düşüncesiyle iktidarlarını kötüye kullanmalarıdır.²⁴⁹ Sonuç olarak bu iki geleneksel iktidar biçimi: Kral iktidarı ve Ruhban sınıfı iktidarı, her ne kadar eskide kaldıkları için değil de gelenek ve saygıdan beslendikleri için 'Geleneksel İktidar' adını alsalar da bugün ikisi de sona ermiştir ve tekrar ortaya çıkmaları neredeyse imkânsızdır.

2.2.2.2. Sonradan Kazanılmış İktidar Biçimleri

2.2.2.2.1. Yalın İktidar

Yalın iktidar, uyruklarının itaatine gerek duymayan bir iktidardır. Russell bu iktidar biçimini örneklerle açıklar: "Kasabın koyun üzerindeki, istila ordusunun yenilmiş bir ulus üzerindeki ve polislin yakalanmış suikastçılar üzerindeki iktidarı işte bu cins bir iktidardır. Katolik Kilisesi'nin Katolikler üzerindeki iktidarı gelenekseldir, buna karşılık, geçerli dinsel inançlara karşı suç işlemelerinden ötürü cezalandırdıkları üzerindeki iktidarı yalındır. Devletin, kendisine bağlı vatandaşları üzerindeki iktidarı geleneksel, ama başkaldıranlar üzerindeki iktidarı yalındır."²⁵⁰ Yalın iktidar psikolojiktir ve örneklerden de anlaşılacağı üzere, hükümet ancak uyruklarının bir kısmıyla olan ilişkileri açısından yalındır. Yani salt bir yalın iktidardan söz edilemez.

Yalın iktidarı doğuran iki türlü ortam vardır. Bunlardan birincisi; iki veya daha fazla inancın üstünlük sağlamaya çalıştığı bir ortamdır; fakat Russell, bu ortamın daha çok Devrim İktidarını doğurduğunu söyler. Diğer bir ortam ise eski geleneksel inançların yıkıldığı ve onların yerine henüz yenisinin geçmediği boşluk ortamıdır. Bu sebeple, yalın iktidar kısa süreli bir iktidardır. Düşünür, tarihsel olarak incelediğinde yalın iktidarların genellikle üç şekilde sonlandığını söyler: İstila, diktatörlük ve yeni bir

²⁴⁹ Russell, s. 69-79.

²⁵⁰ Russell, s. 79.

dinin ortaya çıkışı. Yalın iktidarın diğer bir özelliğini: “Bir iktidar, uyrukları ona başka hiçbir nedenden ötürü değil de, sadece ve sadece iktidar olduğu için saygı duyuyorsa, yalındır.”²⁵¹ Geleneksel iktidarları besleyen inanç ve alışkanlıklar ortadan kalkınca, geleneksel iktidarın yerini yalın iktidar alır. Aslında yerleşmiş bir geleneğin bulunmadığı özgür düşünce ve eleştiri dönemleri de kolayca yalın iktidar dönemlerine dönüşebilir. Russell’a göre Rönesans İtalya’sı bunun bir örneğidir.²⁵²

Bu bağlamda yalın iktidar sadece siyasal alanda değil ekonomik alanda da mevcuttur. Endüstriyalizmin ortaya çıktığı dönemde, henüz ücretlerin neye göre düzenleneceği belli değilken işçiler örgütlenir. Durum böyle olunca işçiyle işveren arasındaki ilişki, devletin izin verdiği ölçüde yalın iktidar ilişkisidir. Yalın iktidar, ekonomi alanındaki rolü açısından oldukça önemlidir. Hırsızlığın ve köleliğin bir yalın iktidar sorunu olması bu önemin göstergesidir. Sosyalist bir işçi, patronuyla arasındaki gelir eşitsizliğinin adaletsizlik olduğunu düşünür; fakat buna rağmen gelirine boyun eğer. Onu, bu boyun eğişe zorlayan ise yalın iktidardır. Sosyalizmin güçlendiği yerde ise Kapitalizm yalın iktidar halini alır. Tarihte birçok kötü olayın temelinde yalın iktidar vardır. Nedeni ne olursa olsun Russell’a göre, bütün savaşlar bir yalın iktidar uygulamasıdır. Savaşların dışında tarih, nefret uyandırıcı ve dehşet verici birçok yalın iktidar örneğiyle doludur; kölelik ve köle ticareti, sömürü, halka yapılan zulüm, adli işkenceler, ceza hukuku, zindanlar, dinsel cezalar, despotizmin acımasızlıkları bunlardan yalnızca birkaçıdır.²⁵³ Nihai olarak eski geleneksel iktidarlar, halkı adaletsizce yönettiklerinde yalın iktidar halini alırlar.

Görüldüğü üzere, geçmişten günümüze her alan yalın iktidar örnekleriyle doludur. Zulüm ve baskıya dayanan yalın iktidara, insan yaşamının iyiliği için çok az yer verilmelidir. Bunu gerçekleştirmek için, iktidar ve yasalar uygulanmadan önce enine boyuna düşünülüp, halkın çıkarlarına da uygun olup olmadığı kontrol edilmelidir. Aynı zamanda yalın iktidar uygulaması olan savaş, ortadan kaldırılmalıdır. Yine insanları ayaklandıran bütün baskılar ortadan kalkmalı ve yaşam kalitesi tüm dünyada artmalıdır. Yalın iktidarlar propaganda ile besledikleri için, toplumun her alanındaki yarar ve zararını araştırabilme kapasitesine sahip uyanık kamuoyu bulunmalıdır.

²⁵¹ Russell, s. 92.

²⁵² Russell, s. 80-92.

²⁵³ Russell, s. 96-99.

2.2.2.2.2. Devrim İktidarı

Geleneksel iktidar yıkıldığında onunla birlikte dayandığı inanç ve geleneklerde yıkılır. Toplum bu karmaşa döneminde toparlayan; ya yalın iktidar ya da devrim iktidarındır. Bu yönüyle devrim iktidarı, geleneksel iktidarın doğal ardıllarından biridir denilebilir.

Geleneksel iktidar, artık ihtiyaçları karşılayamaz hale geldiğinde insanlar arasında yeni bir inanç sistemi yayılır. Bu yeni inanç sistemi, eski yönetimin yerini alacak kadar güçlendiğinde, yeni devrim iktidarı yönetimi ele geçirir. Devrim iktidarı başarılı olduktan sonra, zaman geçtikçe geleneksel iktidar halini alabilir ya da uzun ve zor bir süreç geçiren devrim, yozlaşarak yalın iktidara dönüşebilir. Fakat düşünürümüze göre devrim iktidarı, bir inanç sistemine ya da dünya görüşüne dayandığı için yalın iktidara göre daha etkili ve daha uzun sürelidir.²⁵⁴ Russell devrim iktidarının özelliklerini Hıristiyanlık, Reform, Fransız Devrimi ve Rus Devrimi (Bolşevizm) örnekleriyle anlatır.

Hıristiyanlık başlangıçta tamamen siyasetin dışındadır; ancak zamanla inanan sayısının artması ve kilisenin güçlenmesi ile Hıristiyanlığın devlet iktidarında etkili olma isteği artar. Kilise, devletle çatışabilecek kadar güçlenir ve sonunda bağımsızlığını ilan eder. Onun bu bağımsızlık başarısında ve devlet kurumuna sağladığı üstünlükteki en önemli neden; aslında kilise'nin karşısında durabilecek kadar sağlam başka bir inancın olmamasıdır. Her devrim, mevcut otoriteyi sarsar ve toplumsal işbirliğini güçlendirir. Kilise Devrimi, devlet otoritesini zayıflatır ve daha da önemlisi; elde ettiği başarıyla sonraki devrimler için iyi bir örnek teşkil eder. Ancak Hıristiyan öğretisindeki bireycilik kavramı bir takım ayaklanmalara sebep olur. Bireycilik, kilisenin zaman zaman Hıristiyan öğretilerine ters düşmesine neden olur; çünkü kilise, halka karşı her zaman kendi haklılığını savunur.²⁵⁵ Bu bağlamda denilebilir ki, devrim iktidarının bir başka özelliği, her zaman ve her koşulda kendi haklılığını savunmak zorunda olmasıdır.

Öte yandan Reformun iktidar açısından önemi; devletin üstünde olan kilisenin zayıflamasıyla birlikte devletin güçlenmesidir. Kilise artık devlet otoritesine bağımlı hale gelir; ancak zamanla teolojik otorite olarak kiliseyi ve devleti reddeden

²⁵⁴ Russell, s. 101.

²⁵⁵ Russell, s. 102-106.

bağımsızlar, dinsel hoşgörüyü benimseyen özel yargılanma hakkı isterler. Bu görüş, zamanla laik iktidara karşı başkaldırı biçimini alır. Dinsel hoşgörüyü bağlı inanç özgürlüğü kazanan bireyler, hükümet karşısında da belli haklara sahip olmak isterler. Thomas Jefferson tarafından Amerikan Anayasası'na sokulan İnsan Hakları; Fransız Devrimi ile bütün dünyaya yayılmaya başlar. Başlarda İnsan Hakları Devrimi olarak ortaya çıkan hareket, zamanla milliyetçilik biçimini almaya başlar ve milliyetçilik yönü İnsan Hakları yönünden daha ağır basar. Hükümetin aldığı kararlar, geleneksel iktidar sahibi kral ya da papaların kararları gibi keyfi değil; çoğunluğun ya da çoğunluk temsilcilerinin kararları olmalıdır. Bu görüş zamanla yayılarak Liberalizm akımını doğurur. Devrimci inançla geleneksel inanç arasında çıkan üstünlük kavgası yalın iktidar ile sonuçlanır.²⁵⁶ Daha öncede değinildiği gibi, kazananın kaybeden üzerindeki iktidarı her zaman yalındır. Aynı zamanda devrim iktidarı, bozulduğunda yalın iktidar halini alabilir. Ancak bu iktidar yalın iktidardan farklıdır; çünkü yalın iktidar bireyin kişisel isteği iken, devrim iktidarı, bir grup tarafından istenir ve o grubun inancına hizmet eder.

Diğer bir devrim iktidarı örneği olan Rus Devrimi'nin en etkili yanı Liberalizme kafa tutuşudur. Rus Devriminin yaptığı yenilik ise siyasal iktidar ile ekonomik iktidarı belirli bir iş birliği içine dâhil etmesidir. Siyasal iktidar dışında birde ekonomik iktidara sahip olan hükümet ise gücüne güç katar. Rus Devriminin en büyük başarısı, Komünist doktrinin Liberalizmi reddeden öğretisinin hızla tüm dünyaya yayılışını sağlamasıdır. Birçok ülkede, Liberalizmin belli başlı unsurları ya reddedilmiş ya da eski gücünü yitirmiştir. Bir Devrim İktidarının zorba bir yönetime dönüşmeden başarı ile sonuçlanması mümkündür.²⁵⁷ Ancak Russell'a göre; "bir toplum içinde hiçbir devrim bireylerin inançlarını kökünden değiştirmedikçe"²⁵⁸ yerleşemez. Zira devrim düşüncesinin iş birliği içinde kuvvetlenerek geniş kitlelere yayılması gereklidir. Çünkü devrim süreci ancak işbirliği mümkün olduğunda toplum sarsılmadan atlatılır. Halkın desteği ise çok önemlidir; çünkü Russell, halkın desteğini alamayan bir hükümetin zorba olmaya mahkûm olduğunu savunur. Öyleyse devrim süreci sonunda ortaya çıkacak olan yeni hükümet, askeri güce dayalı değil; genel oya dayalı olmalıdır.

²⁵⁶ Russell, s. 106-111.

²⁵⁷ Russell, s. 111-112.

²⁵⁸ Russell, *Denemeler*, s. 34.

2.2.2.3. İktisadi İktidar

Russell, ekonomik iktidar türünü diğer türlerden ayırmaz.²⁵⁹ Bu sebeple iktisadi iktidar, iktidar türlerinden farklı olarak özgün değil, türemedir. İktisadi iktidar devlet içinde yasaya, uluslararası alanda ise savaş ya da savaş tehdidine dayanır. İktisadi iktidarın yaptığı iş, belirli bir toprak parçası üzerinde kimin hak sahibi olacağına ve kimin bu haklardan yararlanacağına, gerektiği zaman silah kuvveti de kullanarak karar vermektir. İktisadi iktidar, sırtını askeri iktidara dayar; çünkü bireyin iktisadi iktidarı, hükümetin askeri gücünü kullanma yetkisiyle alakalıdır. Hükümetin iktisadi iktidarı ise kısmen kendi asker gücünden, kısmen de diğer hükümetlerle olan antlaşmalarından ve hukuki saygıdan beslenir.²⁶⁰ İktisadi iktidarla hükümet arasındaki ilişki karşılıklıdır. Yani askeri iktidarı eline geçiren iktisadi iktidara, iktisadi iktidarı eline geçiren de askeri iktidara sahip olur. Bu durum, uluslararası alanda da söz konusudur; güçlü uluslar tehdit ile zayıf ulusların iktisadi gücünü elde ederler. Devletin kendi içinde veya uluslararası alanda koyduğu iktisadi kuralların uygulanması için geri planda askeri iktidarın olması şarttır.

Öte yandan özel kişilerin iktisadi iktidarı yasaya dayanır; yasa ile korunur ve yasa ile sınırlandırılır. Bu yasalar, temelde hırsızlığı tanımlayan ve yasaklayan yasaya dayanır ve gelenekler ile kamuoyundan türerler. Bunların uygulanmadığı ya da zayıf olduğu yerlerde mülkiyet tehlikeye düşer. Devlet, kaba kuvvet kullanımlarını önlemek için mal sahipliğinin birinden başkasına geçmesini yasaya uygun hale getirir ve bunu güvenlik altına alır. Toprak mülkiyeti demek, o toprak üzerinde kimin olacağına karar verme yetkisi olan demektir. Kiracı da o toprak üzerinde olma hakkının karşılığı olarak kira öder. Kira ödediği için de o topraktan faydalanma hakkına sahip olur ve elde ettiği ürünü satabilir. Sanayi iktidarı da böyledir; fabrika sahipleri, fabrika üzerinde hakkı olmayanları uzaklaştırmak için devlet kuvvetine başvurur. Devlet, bu başvuruyu reddettiğinde ise fabrika mal sahibinin malı olmaktan çıkar ve mal sahibi bir noktaya kadar mülkiyeti işçiler ile paylaşır.²⁶¹

Devlet içindeki iktisadi iktidar, her ne kadar gelenekten ve kamuoyundan doğmuş olsa da bunlardan ayrılığı ve bağımsızlık kazanması çok kolaydır. İktisadi iktidar,

²⁵⁹ Russell, *Dünya Görüşüm*, s. 52.

²⁶⁰ Russell, *İktidar*, s. 114-116.

²⁶¹ Russell, s. 116-118.

geleneği parayla satın alırken, kamuoyunu da propaganda ile etkiler. Ancak Russell'a göre, bir ülkede gerçek bir demokrasi mevcutsa; o ülkede iktisadi iktidar propagandadan etkilenmeyen kamuoyu ile sınırlıdır. İktisadi iktidara sahip olmak, askeri iktidara ve propaganda gücüne sahip olmayı da sağlar. İktisadi iktidar, hammadde üretiminden ziyade ticarete dayalıdır; böylece ülkeler, ticaretten elde ettikleri başarı ile ücretli askerler tutarlar ve askeri iktidarı bu parayla elde etmiş olurlar. Ancak bunun tersi de mümkündür; ilkel koşullar altında askeri iktidar iktisadi iktidarın ve diğer iktidarların kaynağıdır. Tarih, yoksul olduğu halde askeri başarılar sonucu güçlenen birçok devlet ve inanç örneğiyle doludur. “İskender, Persler kadar zengin değildi, Romalılarda Kartacalılar kadar zengin değillerdi; ne var ki İskender de, Romalılar da savaşta üstün gelmek suretiyle düşmanlarından daha zengin oldular. Müslümanlar fetihlere ilk giriştikleri sırada, Bizanslılara oranla, ... çok yoksuldular.”²⁶² Bu örneklerde iktisadi iktidar askeri iktidardan türer; ancak Russell, Arap ulusundaki peygamberlerin ve Batıda kilisenin askeri ve iktisadi iktidarının propagandadan türediğini söyler. İktisadi iktidar elde etmedeki ticaret unsuru zamanla önemini kaybeder. Uluslararası alanda başarı artık hammadde ve besin maddelerini elde bulundurma ile mümkündür. Bu nedenle savaşta kullanılan hammaddeler, en önemli hammaddeler haline gelir. Bu yeni hammadde düzeni ile iktisadi iktidar ve askeri iktidar neredeyse aynı hale gelir. Teknik gücün artması ve endüstrileşmeyle birlikte bu iki iktidar bugün, geçmişe nazaran çok daha sıkı ilişkiler içindedir; çünkü endüstri alanında zayıf olan hiçbir ulus, askeri alanda gelişemez. Askeri iktidarı gelişmediği içinde hammadde ve besin kaynaklarını elde edemez. Ancak buna karşılık uluslar kendilerinde karşılayamadıkları hammadde ihtiyacına da askeri güç olmadan ulaşamazlar.²⁶³ İktisadi ve askeri iktidarın birbirini bütünlemesinin yanı sıra, son zamanlarda propagandanın bu iktidar türleri üzerindeki etkisi de hızla artar. Dolayısıyla birey veya grupların iktisadi iktidarları iktisadi unsurlardan çok askeri güç ve propagandanın etkileme gücüne dayanır.

İktisadi iktidarın kaynağı mülkiyettir. Yani diğer iktidar türlerinde olduğu gibi iktisadi iktidarın temelinde de güç kavramı bulunmaktadır; çünkü mülkiyet güçlü olanın elindedir. İktisadi iktidardaki sorun, servet eşitsizliği değildir; esasında herkesin geçimini sağlayacak kadar parası olduğu takdirde bazılarının daha zengin olması pek

²⁶² Russell, s. 122.

²⁶³ Russell, s. 120-128.

önemsenmez. Buradaki sorun, kapitalizmde olduğu gibi iktidar eşitsizliğinden kaynaklıdır. Servet sahiplerinin toplum üzerindeki etkilerinde büyük eşitsizlik vardır. Eğitim, gazete ve sinema servet sahiplerinin elindedir ve ciddi bir propaganda aracıdır. Russell zekânın bile özgür olmadığını; ya iş sahalarında ya da zenginlerin emri altında bulunduğunu söyler. Bunun örneği ise Bolşevik sistemdir. Oradaki eksiklik; iktidar eşitliği sağlanmadan servet eşitliğini sağlamaya çalışmaktır.²⁶⁴ Aynı zamanda düşünür, Moskova'nın Marxist felsefeyi hem kuramsal hem de duygusal bakımdan yanlış yorumladığını söyler. Kuramsal yanılma, toplum üstündeki en etkili baskının ekonomik güç olarak kabul edilmesi ve bunun da özel mülkiyetle bir tutulmasıdır. Oysa askeri, siyasal ve propaganda gücü de vardır; ancak bunlar görmezden gelinir. Ayrıca ekonomik örgütlenmede bütün güç, belirli bir yürütme organında toplanır. Bu yüzden, devletin bütün anaparaya sahip olması ile baskının, sömürücülüğün ortadan kalkacağına inanılır. Böylece anapara sahibi bireylerin elinde bulunacak olan baskı gücünün, hükümet içinde görev alanların hepsine, hatta bunlara yakın bir takım çevrelere geçeceği göz önüne alınmaz. Duygusal yanılma ise nefretle beslenen bu akımın halka mutlu bir ortam sağlayacağı düşüncesidir.²⁶⁵ Bu kuramsal ve psikolojik yanılmalar yüzünden, insanlığın iyiliği için harekete geçen Lenin ve yandaşları cennet yerine bir cehennem yaratırlar.

2.2.2.4. Düşünce Üzerindeki İktidar

Düşünce bir toplumda, toplum üyelerini en fazla etkileyen ve yönlendiren güçtür. Dolayısıyla düşünce; iktidar gücü olarak diğer iktidar türlerinin üstündedir. Bu da bizi, diğer bütün iktidarların düşünceden çeşitlendiği sonucuna götürür. Russell bu görüşü destekler nitelikte birçok örnek sunar: “Askerler, uğrunda dövüştükleri davaya inanmadıkça, ya da ücretli askerleri düşünürsek, bunlar, kumandanlarının kendilerini utkuya ulaştırabilme yeteneğine güvenmedikçe, ordular hiçbir işe yaramaz. Çoğunluğun saygı duymadığı yasa iktidarsızdır. İktisadi kurumlar yasaya gösterilen saygıya dayanır; örneğin, sıradan vatandaşların sahtekârlığı hoş görmesi durumunda bankaların ne hale gelebileceğini bir düşününüz. Dinsel düşünce çoğunlukla Devlet'ten daha iktidarlı olduğunu kanıtlamıştır. Herhangi bir ülkede çoğunluk eğer Sosyalizm'den yana olsaydı,

²⁶⁴ Russell, *Bolşevizm*, s. 143-146.

²⁶⁵ Russell, *Denemeler*, s. 35.

Kapitalizm işlemez hale gelirdi.”²⁶⁶ Fakat düşünceyi sadece iktidarlara kaynaklık eden güç olarak ele alırsak yanlış oluruz; çünkü düşünceyi etkileyen unsurlarda vardır.

Askeri iktidar, dini iktidar veya devrim iktidarı, bir düşünceden doğar ve aynı şekilde, bu iktidar biçimleri de birçok yeni düşüncenin ortaya çıkmasında etkili olur. İnsanların düşünceleri üzerinde iktidar sahibi olmak bir takım aşamalarla gerçekleşir. Başlangıçta herhangi bir grup üzerinde etkili olmayan bir inanç, insanları ancak ikna yoluyla etkiler. İkna yoluyla toplumun bir kısmı inancı kabul eder. Daha sonra toplumun diğer kısmı üzerinde zor kullanılarak bir propaganda sistemi kurulur ve en sonunda toplumun büyük bir kısmı bu inancı gerçekten benimser. Hıristiyanlık bu üç aşamada da başarılıdır. Ayrıca Russell, zorlama olmadan da bir düşüncenin iktidar sağlayabileceğini söyler. Ona göre, bunun en büyük örneği bilimin yükselişidir. Bilim hiçbir aşamada zorlamaya başvurmaz ve kendiliğinden yayılır. Başlarda zor bir süreçten geçen ve bazen düşman ilan edilen bilim ve bilim insanları bugün devlet korumasındadır. Herhangi bir zorlayıcı güç uygulamadan düşüncesini kabul ettiren bir başka örnek, din kurucularıdır. Russell’a göre onların başarı sebepleri günümüz reklamcılarıyla aynıdır. İnsanların bunlara inanmakta herhangi bir olgusal dayanakları yoktur; yalnızca inandıkları şeyin olağanüstü olduğu ve ona inanmanın mutluluk verdiği düşüncesiyle hareket ederler. Reklamlar, akli dayanağı olsa da olmasa da temelde tekrara dayanan propagandalardır. Bugün iktidarı elinde bulunduranların başarısı, propagandanın tekrarlanarak güçlenmesi sayesinde. Devletlerin kullandığı resmi propagandalar günümüzde olduğu kadar geçmişte de oldukça etkilidir. Gelişen teknikle birlikte devlet propagandası da şekil değiştirir. Eskiden hükümdarların taç giyme törenleri, sikkelerin üstüne portrelerini koymaları, ordu gösterileri bugün yerini eğitime, radyo ve televizyona bırakır ve bunların gücü eski propaganda yöntemlerinden çok çok fazladır. Devlet propagandasının tek zayıf olduğu yer ise savaşta yenilgidir. Yenilen bir yönetim; hele halk tarafından yeneceği inancı oldukça kuvvetli bir yönetimse, propaganda asla başarı ile sonuçlanamaz.²⁶⁷ Bu sebeple, bugün demokratik ülkelerde güç; reklamcılar, siyasal partiler, zenginler zümresi ve devlet arasında bölünür. Bütün bu güçler, en büyük iktidar sahibi olan devlete hizmet ederler. Ancak demokratik

²⁶⁶ Russell, *İktidar*, s. 129.

²⁶⁷ Russell, s. 129-135.

olmayan ülkeler, bütün bu propaganda gücü sayesinde despotluklarını daha da güçlendirir ve özgür düşünce ortamını ortadan kaldırır.

2.2.3. İktidar Kaynakları

İktidar; bilim ve teknik, nüfus, ekonomi ve inanç sistemlerinden beslenir. Daha önce değindiğimiz ekonominin dışında burada inanç sistemi olan akideleri ve bilim ile tekniği ele almak faydalıdır. Öncelikle toplumun benimsediği bağınaz bir akide iktidarı bazen başarıya götürürken bazen de hüsrana uğratar. Düşünürün bakış açısına göre, Müslümanlığın yayılışı ve Fransız Devrimi başarı örneği iken; Din Savaşları ile çöken İspanya başarısızlık örneğidir. Bununla birlikte, ulusal bir güç sağlamada akide birliği, o dönemde oldukça etkilidir. O dönemim Almanya'sı ve Rusya bunun en güçlü örnekleridir. Doktrin birliğini savunan ülkeler, düşünce özgürlüğünün askeri gücü zayıflatacağına inanırlar.²⁶⁸ Russell, buradan hareketle iki problem ortaya atar: “İster kendiliğinden meydana gelmiş olsun, ister bir güç tarafından zorla kabul ettirilmiş olsun, akide birliği ne dereceye kadar bir iktidar kaynağıdır? Öte yandan düşünce özgürlüğü ne dereceye kadar bir iktidar kaynağıdır?”²⁶⁹

Öncelikle akide birliğine bakacak olursak; aralarında inanç birliği olan insanların olmayanlara göre başarıya daha yakın oldukları doğrudur. İnanç birliğinin temelinde ise duygu ve alışkanlıklar vardır: Bir ulusa, dine ya da partiye iktidar kazandırmak için gerek duyulan inanç birliği, uygulamada, duygu ve alışkanlığa dayanır. İnanç bütünlüğünün sağlanması için en verimli ortam; savaş gibi tehlikeli bir durumun ortaya çıkmasıdır. Yurttaşlarının inanç birliğine ve sadakatine; yalnız düşüncede değil eylemde de güvenen bir hükümet, düşünce özgürlüğünü kendi için bir engel saymaz ve kabul eder. İnanç bütünlüğü anlaşmayı ve başarıyı kolaylaştırır; ancak gerçeğe uymayan bir akideye nazaran gerçeğe uygun bir inançtan beslenen bir örneklik başarıya daha yakındır. Gerçekleri uyruklarından saklayan ve toplumu yalanla besleyen bir hükümet, eninde sonunda başarısızlığa mahkûmdur. Eğer savaş esnasında hükümet, bu yanlış tutumu devam ettirirse halkın ayaklanması ve bir devrim çıkması olasılığı çok yüksektir. Bunun yanı sıra, inandığı değerlerin yalan olduğunu öğrenen halkın değer sistemi yerle bir olur. İnsanların kendilerine uygun bulmadıkları, istemedikleri bir

²⁶⁸ Russell, s. 137-140.

²⁶⁹ Russell, s. 140.

akidenin etrafında toplanmaları ise son derece zararlıdır.²⁷⁰ Halka zorla dayatılan bir inanç etrafında istemeyerek birlik olan bir topluluğun zekâ düzeyi gittikçe düşer. İnsanlar, sadece hükümet dayatması etrafında yaşar ve özgür düşünce de gitgide kaybolur ve düşünemeyen bir topluluk bilim ve teknik yönden ilerleyemez.

Peki, akide birliği ve özgür düşünce uygulamada nasıl bir arada olmalıdır? Toplumun dağılmaması için akide birliği gereklidir. Bu akide birliği ancak çoğunluk tarafından isteyerek ve inanılarak kabul edildiğinde faydalıdır. Aksi durumda hükümetler bunu zorla; sansür ve kovuşturma yoluyla kabul ettirme yolunu deneyecek; bu da insanların hükümetin kuklaları haline gelmelerini sağlayacak ve onların gerçekte ilişkilerini kesecektir. Russell'a göre, gerçekleri hükümetin söylediklerinden başka bir şey olmayan, kısıtlanmış insanlar, eninde sonunda hükümetin sonu olurlar. Oysa özgür düşünce, anarşiye sebep olmadığı sürece ulusal birliğe sebep olur. Çünkü iktidar kaynağı olarak insanlara esin kaynağı olan akideler başarı sağlayamazlarsa, insanlarda bıkkınlığa ve kuşkuya sebep olurlar. Sürekli propagandalarla yoğun olarak halka dayatılan akideler ise geçici olurlar. Halk, bir süre sonra yoğun propagandadan sıkılır ve rahat, sessiz yaşamın özlemini duymaya başlar. Bundan dolayı akide yanlıları ile karşıtları arasındaki bitmek bilmeyen uzun süreli bir çatışma durumunda kazanan, arada kalan olaylara karışmayan bağımsızlardır.²⁷¹ Dolayısıyla, akide iktidarının başarılı olması 'sıkıntı, bıkkınlık ve rahat özlemi' unsurlarına çizdiği sınırlarla mümkündür.

İktidar kaynağı olarak ele alabileceğimiz diğer önemli unsur bilim ve tekniktir. Bilimsel bilgiyi ve dolayısıyla bilimi her şeyin üstünde tutan Russell'a göre "bilim, gözlem yoluyla, gözleme dayanan düşünce yoluyla, evrendeki tek tek olguları, bu olguları birbirine bağlayan yasaları bulmaya, böylece gerçekteki olaylarında önceden bilinmelerini sağlamaya çalışmaktır."²⁷²

Bilimin kuramsal tanımı olan bu yönünün dışında ki teknik yönü; bilimsel düşünceden yararlanarak, bilim öncesi çağlarda elde edilemeyen, ya da çok daha pahalıya mal olan yaşama kolaylıklarını, çok üstün yaşama olanaklarını sağlamasıdır. Bu yönüyle bilim, bilim adamı olmayanlar için bile büyük bir önem taşır. Bilimsel tekniğin sonuçları her zaman yararlı olmaz. Bunun en büyük örneği; teknik sayesinde

²⁷⁰ Russell, s. 140-144.

²⁷¹ Russell, s. 145-147.

²⁷² Bertrand Russell, *Din ile Bilim*, (Çev. Akşit Göktürk), Bilgi Yayınları, Ankara 1972, s. 7.

savaş araçlarının yakıp yıkmaya gücünün artmasıdır. Savaş endüstrisinde, silah yapımında çalışan insanların oranı günden güne artmaktadır. Bilimsel ilerleme ile eskiden açılığa ve kıtlığa dayanan ekonomi sistemi, yerini silah endüstrisine bırakarak; eski uygarlıkların dengelerini kökünden sarsar. Çin'i karışıklığa, Japonya'yı emperyalizme, Rusya'yı yeni ekonomi sistemi yaratacak bir atılıma, Almanya'yı da eski ekonomiyi koruma yolunda çalgınca bir direnmeye sürükleyen silah endüstrisidir. Russell'a göre, çağını bu karışıklıkların içine sürükleyen bilimsel tekniğin, yani eninde sonunda bilimin sonuçlarıdır. Ancak bilim adamları, çalışmalarını yapmaktan ve düşüncüyü etkilemekten alıkonulursa, insanoğlu yerinde sayar ve yeni bir karanlık çağ ortaya çıkar. Bu yeni karanlık çağın yanında eski karanlık çağ da geçmişin parlak bir dönemi olarak anılır.²⁷³ Bunun nedeni ise, gücü elinde tutanların bilimle birlikte zulümlerini ve gerici davranışlarını daha etkin bir şekilde ortaya koyabilme şansını elde etmeleridir.

Düşünürümüze göre, üç nedenden dolayı modern savaşlarda artan vahşeti tekniğe yani makinelere bağlayabiliriz. Öncelikle, teknik daha büyük ordular kurulmasını olanaklı kılar. İkinci olarak, insanların daha alt düzey duygularına hitaben ucuz yayınları kolaylaştırır. Üçüncü olarak, insan doğasının derinlerinde yatan kuralsız yaşama isteğinin yol açtığı huzursuzluk ile bu huzursuzluktan kurtulma yolu olarak akla savaş fikrinin gelmesidir. Dolayısıyla bilim, insanın doğasını anlamayı öğrendiğinde, makinelerin ve fiziksel bilimlerin yaratamadığı mutluluğu yaşamamızı sağlayabilir.²⁷⁴ Bilimi bu yıkıcılıktan kurtarmanın tek yolu, savaşları önleyebilecek güçte bir dünya devleti kurmaktır. Bilim ancak savaş önlenip, demokrasi, düşünce ve kültür özgürlüğü yaşanırsa, bir nimet olabilir. Eğer savaş önlenmezse bilim, toplumu insanoğlunun şimdiye kadar görmediği ölçüde büyük bir yıkıma sürükleyebilir. Öte yandan, eskiden yiyecek sağlamak için gerekli olan rekabet ve savaşlar, şimdi bilim sayesinde doğal güçlere egemen olma yolundadır. Oysa insanlar birbirlerini yenmek yerine kendilerini doğayı fethetmeye adarlarsa herkes daha mutlu ve rahat bir hayat sürer.

²⁷³ Russell, *Din ile Bilim*, s. 7-8, 190-196.

²⁷⁴ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, s. 92, 94.

2.2.4. İktidarın Uygulama Aracı:

2.2.4.1. Örgütler ve Devlet Örgütü

Örgütlerin önemi iktidar uygulama aracı olmalarıdır. Örgütler esasında tüm canlı varlıklar gibi biyolojik bir süreçten geçerler. Her örgüt doğar, büyür ve kesin olmamakla birlikte ölür. İktidarın temelde duyguya, psikolojiye dayandığını daha önce söylemiştik. Fakat iktidarın dayandığı duygunun pratikte bir karşılığı olmalıdır; çünkü iktidar herhangi bir kurum, siyasi parti veya toplumsal bir örgütlenme olmadan önemsizdir. Buradan hareketle iktidarın örgüte de dayandığını söyleyebiliriz. Russell, örgütü şöyle anlatır: “Bir örgüt, ortaklaşa amaçlara yönelmiş eylemler dolayısıyla bir araya gelmiş insanlar takımıdır. Örgüt, kulüpler gibi gönüllüler tarafından kurulmuş olabilir; bir aile ya da klan gibi, doğal bir biyolojik grup olabilir; bir Devlet gibi zorlama olabilir; ya da bir demiryolu şirketi gibi, karmaşık bir karışım olabilir. Örgütün amacı gizlide olabilir açıkta; bilinçlide olabilir, bilinçsizde. Bu amaç askeri veya siyasal, iktisadi veya dinsel, eğitsel veya sportif olabilir.”²⁷⁵ Örgütler, her ne şekilde ve ne amaçla olursa olsun kendilerini idare edecek, tüm bireylerin üstünde bir iktidar sahibine; yönetime ihtiyaç duyarlar. Bugün örgüt mekanizmaları içindeki işbirliği önemli bir hal alır; artık önemli kararlar tek bir kişi tarafından değil, bir topluluk tarafından alınır hale gelir. İşbirliği sayesinde başkaları üzerinde iktidarımız artarken, bizim üzerimizdeki iktidar da artacağı için bağımsızlığımız azalır.²⁷⁶ Örgütler büyüdükçe, iktidar eşitsizliği artar ve üyelerin bağımsızlıkları da azalır ve böylece yöneticilerin iktidarları da artar.

Örgütleri ayıran iki önemli fark vardır: büyüklük ve iktidar yoğunluğu. Russell’ın iktidar yoğunluğu kavramından kastettiği; yöneticilerin üyeler üzerindeki kontrol gücüdür. İktidar sevgisi sayesinde her örgüt bu iki açıdan da büyür. Hacimce büyümenin sonu, dünya çapında bir örgüt olmaktır. Yoğunluk bakımından büyümenin sonu ise bağımsızlık sevgisidir. Bunun en büyük örneği devlettir. Belirli bir güce ulaşan her devletin amacı fetihtir. Devletler iktidarları oranında fetih yaparlar. Kendi iktidarlarına denk ya da üstün bir iktidarla karşılaştıklarında ise dururlar. Devlet dışındaki bütün örgütler yasalara bağlıdır ve örgütlerin içinde bir tek devletin gerektiğinde zor kullanma hakkı vardır. Örgütün ortaya çıkış nedeni ise duygudur. Her

²⁷⁵ Russell, *İktidar*, s. 149.

²⁷⁶ Russell, s. 148-151.

örgüt, belirli bir duyguya, tutkuya yanıt vermek için kurulur. İnsanlar bazı duygularını diğer insanlarla bir araya gelerek doyururlar ve bu fırsatı ellerine geçirdiklerinde bir veya birden fazla örgütün kurulmasına önayak olurlar. Düşünür, bu duruma örnek olarak aile duygusunu ele alır. Aile, konut, eğitim, yaşam sigortası ve bunlar gibi birçok ortak çıkarı gerçekleştirme amacını güden örgütlerin tasarlanmasına yol açar. Ancak bu duygular; tek bir kişinin yararı pahasına diğerlerinin zarar göreceğini bile bile bir örgüt kurulmasına da sebep olabilirler. Yine aile duygusunu ele alacak olursak Hanedana dayalı devlet bu cins bir örgüte örnektir, bunun yanı sıra Aristokrasiler de belli bir zümrenin refahı için toplumun geri kalanını hiçe sayarlar. Ancak bu tarz örgütler zamanla toplumda olumsuz duygular uyandırarak büyüme sağlayamazlar. Bu noktada şunu da söylemekte fayda vardır; olumsuz duygulara dayanan örgütler, dünya çapında bir yayılma gösterebilirler bile başarı kazanamazlar hatta dağılırlar. Kıskançlık, nefret, gurur gibi olumsuz duygulardan beslenen örgüt, bünyesindeki insan sayısını arttırdığı oranda bu amacını yitirir; çünkü savaş amacı taşıyan bir örgüt bütün dünyayı fethettiğinde savaşacak bir ülke arar. Her örgüt ölmekle birlikte, örgütlerin bozulma ve yaşlanma sebeplerine bakacak olursak; çoğu örgütün son bulma nedeni katlıkları ve dış etkenlerdir. Örgütün yaşlanmasının sebebi ise alışkanlıklardadır. Yeni koşullarla birlikte sürekli yenilenen dünyada, iyice yerleşmiş bir alışkanlıktan kolayca vazgeçilemez bu yüzden yeni koşullara ayak uydurulamaz.²⁷⁷

Buraya kadar örgütlerin genel yapısından bahsettik. Öte yandan örgütleri birey üzerindeki etkileri açısından incelemekte de fayda vardır. İnsanlar topluluk içinde yaşamalarına rağmen kendi çıkarlarının ve kişisel isteklerinin peşinde koşarlar. Yönetim ihtiyacı ve örgütlenme zorunluluğu da buradan doğar. Peki, bu örgütler bireyi nasıl etkiler?

Russell'a göre ister kamu örgütleri, ister özel örgütler olsun bireyi iki yoldan etkiler: bireyin kendi çıkarları düşünülerek kurulan örgütler, bireyin başkalarına zarar vermelerini önlemek için kurulan örgütler. Bireyin çıkarları için kurulan örgütlere bakacak olursak; bunlar doğumla birlikte hayatımıza girmeye başlar. Bu örgütler devletin denetimi altındadır. Doğumda bir doktor ya da ebe bulunmalıdır, çünkü günümüzde bu artık yetkililer tarafından şart koşulur. Bebeklik ve çocukluk döneminde

²⁷⁷ Russell, s. 151-167.

bireyin sağlığını korumak devletin bir görevi haline gelir. Öte yandan eğer bebeğe bakacak bir anne-baba yoksa devlet, onların görevini yerine getirecek uygun birilerini bulur veya bebeği bir kuruma yerleştirir. Çocuk belili bir yaşa geldikten sonra yine eğitimi devlet himayesi altındadır. Bunun yanı sıra, eğer çocuğun anne-babası dindar veya herhangi bir politik gruba mensupsa çocuk bu örgütlerin de etkisi altına girer. Çocuk, bu dinsel örgüt yoluyla veya etrafındakilerin etkisiyle töre kurallarını da öğrenir. Eğitimden sonra iş hayatına atılır ve burada işverende bir örgüttür. Evlilik ve çocukla birlikte, birey başka törel kurallar ve örgütlerle tanışır. Bireyin boş zamanını değerlendirmesi veya eğlenmesi için de yine bütçesine göre birçok örgüt vardır. Birey bu örgütler sayesinde toplumsal özgürlüğünü artırır. Bireyin başkalarına zarar vermesini engellemek için kurulan örgüt grubu polisler ve ceza yasalarıdır. Bunlar bireyi cinayet, soygun ve tecavüz gibi zorla işlenen suçlarda koruyarak toplumun özgürlük ve mutluluğunu artırır. Burada şu istisnai durumu belirtmekte fayda vardır, savaş ve devrim korkusu devletin korunma içgüdüsünü harekete geçirir ve devlet bireyin üstünde kontrol sağlamak için en zorlayıcı gücünü kullanır.²⁷⁸ Bu bağlamda devletlerin korunma içgüdülerinden doğan durumlar dışında örgütlerin bireyin mutluluk ve refahını arttırdığını söylemek yanlış olmaz. Ayrıca bireyler, insanları kendilerine zorunlu olarak bağladıkları için her ne kadar toplumsal alanda özgür olsalar da bireysel alanda özgürlükleri kısıtlanır ve modern birey, devlet ile örgütler arasına sıkışıp kalır.

Öte yandan Russell, birey örgüt ilişkisini bireyin; müşteri, gönüllü bir üye ya da düşman olması açısından da ele alır. Bireyin müşterisi olduğu örgütler; bireye rahatlık sağlamak için hizmet ederler ve bireyin iktidar duygusuna etki etmezler. Bireyin gönüllü olarak üye olduğu gruplar ise bireyin iktidar duygusunu harekete geçirir. Bu örgütler; siyasi partiler, kiliseler, kulüpler, arkadaş grupları ve para yatırımı yapılan ticari gruplardır. Bu tür örgütler aynı tarzdaki diğer gruplarla sürekli rekabet halindedir; siyasal parti karşıt görüşlü başka bir partiyle yarışır. Bu yarışmalar iktidar duygusunu tetikler ve insanları kaba güç uygulamaya kadar götürür.²⁷⁹ Bu bağlamda kaba güç uygulamalarını ve zorbalığı önlemek için bu grupların iktidarlarını sınırlandırma zorunluluğu doğar. Dolayısıyla devlet, bu grupları yasalarla sınırlandırır. Rekabet ve yarışma kişiye veya topluluklara zarar vermediği takdirde faydalıdır; çünkü insanlar

²⁷⁸ Russell, s. 191-196.

²⁷⁹ Russell, s. 197-199.

iktidar sevgisi ve rekabet duygularını bu yolla boşaltırlar. Devlet ve birey açısından tehlikeli olmadıkça bu örgütler birey ve toplum yaşamı için faydalıdır.

Örgütlerin son grubu bireyin gönülsüz olarak katıldığı örgüttür. Bu tür örgütlerin en önemli örneği devlettir. Milliyetçilik ilkesinin kabulüyle birlikte, bugün insanlar bu seçimi yapmakta özgürdür; ancak insanlar aynı milletten olduğu sürece devletlerini kolay kolay değiştirmezler. Bu yüzden devlete olan bağlılık, diğer örgütlere olan bağlılıktan daha kuvvetlidir.²⁸⁰

Örgütlerin üyeleri üzerindeki haklarını belirlemek kolay olduğu halde; üye olmayanlar üzerindeki hakları belirlemek oldukça zordur. En büyük örgüt olan devlet, yabancılar üzerinde iktidarı savaş korkusu sayesinde sağlar ve bu iktidarı ancak askeri güç yokluğu sınırlayabilir. Özel örgütler, kendi üyeleri dışındaki üyeler üzerinde genellikle yasadışı yollarla iktidar kurmaya çalışırlar. Eğer bu örgüt, siyasal bir amacı ve programı olan politik bir örgütse kullandığı yasadışı yöntemlerin devrimle sonuçlanması ihtimali vardır. Örgüt bir çete veya başkaldırmış askerlerden oluşuyorsa; bu sefer de anarşi ile sonuçlanabilir. İktisadi örgütler en önemli özel örgütlerdir ve bunlar, diğer örgütlerin tersine insanları ölüm ya da kaba kuvvetle değil ekonomik yoksullukla tehdit ederler. Bu sebeple bu örgütlerin, üye olmayanlar üzerinde yetki sağlamak için yasaya aykırı davrandıkları söylenemez. Bu örgütler üyeleri dışındakiler üzerinde hayati faaliyetler; açlık, barınma, giyim üzerinde söz hakkı oldukları sürece devletin iktidarlarını sınırlayacak kadar güçlenebilirler. İktisadi örgütlerin yönetim biçimleri siyasal örgütlerin yönetim biçimlerine göre farklılık gösterir. Endüstri toplumlarında halk, sermaye sahipleri ve işçiler olarak ayrılır. İktidar, sermaye sahipleri arasında demokratik, oligarşik ya da monarşik olabilir.²⁸¹ Burada göze çarpan farklılık, işçilerin iktidar üzerinde söz sahibi olmamalarıdır. İktisadi örgütlerde yönetim genellikle oligarşi biçimindedir. Bu oligarşinin belirleyici unsuru, pay sahipleri değil paylardır ve yönetimde olanlar pay temsilcileridir. İktisadi örgütlerde amaç çift yönlüdür; örgütler hem kamuya mal ve hizmet sağlar; hem de pay sahiplerine kar ettirir.

²⁸⁰ Russell, s. 198.

²⁸¹ Russell, s. 169-170, 184-186.

2.2.4.2. Bir Örgüt olarak Devletin Yönetim Biçimleri

Siyasi alandaki en eski ve yaygın yönetim biçimi monarşidir. Burada ayırıcı nitelik yönetimin tek bir elde toplanmasıdır. Bu kimi zaman bir kral, bir devrimci ya da bir despot olabilir. Russell'a göre monarşi sistemi neredeyse ortadan kalkmasına rağmen o dönemde bu yönetime benzer yönetim örneklerinin görüldüğü ülkeler vardır: Almanya, İtalya, Rusya, Japonya ve Türkiye. Bu yönetim biçimi üstün psikolojik özelliklere sahiptir. Uyruklar önderlerinin ardından isteyerek giderler ve ona korkuyla karışık bir hayranlık duyarlar; önce korktukları için itaat ederler daha sonra, bu korku alışkanlığa veya geleneğe dönüşür. Öte yandan monarşilerin zayıf noktası yöneticinin belirlenmesi konusunda ortaya çıkar. Kalıtsal yollardan geçen yöneticilik, hükümdarın daha yetenekli olması olasılığını azaltabilir. Başa kimin geçeceği konusunda kesin bir yasa yoksa bu da iç savaşa neden olabilir. Buna rağmen kalıtsal olmayan monarşilerde iç savaş olasılığı daha da fazladır. Monarşilerin diğer bir zayıflığı da kralın halkla özdeş olmadığı konularda halkın isteklerine kayıtsız kalmasıdır. Belirli bir gruba güvenme alışkanlığı ise bozulmanın diğer önemli sebebidir. Kralın güvendiği grup halkın gözünden düşerse, kral da bu nefretten nasibini alır. Kral, iç siyasette kurnaz dış siyasette başarılı olduğu sürece iktidarını korur. Savaşlar, gelişen ve değişen uygarlık, yıkılan gelenekler sebebiyle monarşiler er ya da geç bir devrim sonucu yıkılmaya mahkûmdur. Mutlak monarşiden sonra, onun doğal ardılı olan oligarşi gelir. Monarşiler devrimle yıkıldıktan sonra, iktidar bir grubun eline geçer. Bu grup; kalıtsal bir aristokrasi sınıfı, zenginler sınıfı, siyasi bir parti ya da dini bir grup olabilir. Düşünür, oligarşinin tanımını alışılan şekliyle yapar; kuvvet ve hâkimiyet toplumun sadece bir kesiminin elindedir. Bu grup zengin ya da fakir, Protestan ya da Katolik, Beyazlar ya da Siyahlar gibi birçok şekilde sıralanır. Bunun yanı sıra Russell, Oligarşinin en koyu en aşırı şeklinin Monarşi olduğunu söyler.²⁸²

Tarihe baktığımızda oligarşiler, diğerlerine göre daha kurnaz, yetenekli ve daha ileri seviyededir. İktidarın bir grubun elinde olmasının kaçınılmaz sonucu; ideolojiler üzerindeki sansür uygulamasıdır. İnsanlar eğitim ve edebiyat aracılığıyla yapılan propagandalarla tek bir ideoloji etrafında toplanmaya zorlanırlar. Oligarşiler de monarşiler gibi belirli bir zaman sonra uyruklarının isteklerine kayıtsız kalmaya başlar

²⁸² Russell, *İnsanlığın Geleceği*, (Çev. İlhami Kaya), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2008, s. 67.

ve bir devrimle sonlandırılırlar.²⁸³ Russell'a göre en iyi yönetim biçimi demokrasidir; çünkü öteki yönetim biçimlerinin aksine demokrasi, iç savaşı engelleyebilecek güce sahip olan tek yönetimdir. Bir hükümetin demokratik olması iktidarı, nüfusun büyük bir bölümü ile paylaşmasıyla mümkündür. Nüfusun iktidara katılımı ne kadar çok olursa demokrasi de o oranda fazla olur. Yalnızca demokrasi yönetilenlerin korunmasını sağlar. Demokrasinin korunması için de hükümetlerin kararlarına saygı duyulmalıdır. Demokrasilerde insanlar, başlarında büyük bir lider görmek isterler; ancak iktidar duyguları oldukça azdır. İnsanlar oylarını kullanmaktan bile acizdirler. Demokrasinin istikrarlı olması, siyasal partiler arası uzlaşmaya ve geleneksellik kazanacak kadar uzun sürmelerine bağlıdır.²⁸⁴ Görüldüğü üzere Russell, iktidar biçimleri ile yönetim biçimlerini ayrı ayrı ele alır. Çünkü yönetim biçimleri iktidarın dağılımı ile alakalıdır ve egemenlik kavramına dayanır. İktidarın en çok dağıldığı yönetim biçimi demokrasi olduğu için Russell, demokrasiyi en iyi yönetim olarak kabul eder.

²⁸³ Russell, *İktidar*, s. 170-178.

²⁸⁴ Russell, s. 178-188.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BERTRAND RUSSELL VE SİYASET ANLAYIŞI

3.1. BERTRAND RUSSELL VE SOSYALİST ANLAYIŞ

3.1.1. Russell ve Marxizm Eleştirisi

Bertrand Russell, yaşadığı dönem itibariyle çok yönlü bir düşündürdür. İktidar kavramı ve iktidar ilişkilerinin yanı sıra, dönemin etkin siyasal akımlarıyla da ilgilidir. Özellikle Marx ve onun Komünist öğretisi Russell'ın nerdeyse bütün eserlerinde karşımıza çıkar. Düşünür, kendisini sosyalist olarak adlandırdığı halde Marx ve onun öğretilerine ciddi eleştirilerde bulunur. Dolayısıyla, onun sosyalizmini anlamak için öncelikle Marx eleştirisine bakmak ve sosyalizmini bu eleştiri bağlamında ele almak daha faydalı olacaktır.

Russell, başlarda Sosyalist olan Marx'a ve onun düşüncelerine hayranlıkla karışık bir sevgi besler. Ancak Rusya'daki Bolşevizm ve onun yol açtığı durumu gördükten sonra, önceleri sosyalizm olarak zikrettiği Marx öğretisini Komünizm olarak ele alır. Bu sistemin zararlarını açıklayarak, insanlık için nefret ve acıdan başka bir şeye yol açamayacağını ilan eder ve sistemi yoğun eleştiriye tutar. Düşünürümüz, bu negatif tutumunun yanı sıra belki; Marx'a içten içe beslediği hayranlık belki de Komünist sistemin elde ettiği başarıdan etkilenerek, Marx'ı öven cümleler de kurar. "Marx Engels ile işbirliği yaparak hem çok sayıda insanın düşüncesine hükmedebilecek kadar mantıklı ve tutarlı bir sosyalist öğretinin temelini atmış, hem de sonraki elli yıl boyunca tüm Avrupa ülkelerinde etkili olabilecek Enternasyonel Sosyalist hareketi oluşturmuştur."²⁸⁵ Bunun yanı sıra Russell, Marx'ın yaşadığı dönem itibariyle yaptığı işin cesaret gerektiren bir iş olduğunu belirtir ve bu cesaretinden ötürü Marx'ı takdir eder.

Marx'ın en önemli eseri güç tutkusundan doğan ve büyük bir propaganda gücüne sahip olan Komünist Manifesto'dur. "Üslup, canlılık, özlük ve propaganda gücü bakımlarından Komünist Bildirisi Marx'ın yaşadığı sürece yarattığı en büyük yapıtıdır. Bir başkaldırma öncesi akşamına özgü bir canlılığı, hızlılığı vardır; yeni kazanılmış

²⁸⁵ Bertrand Russell, *Özgürlük Yolu*, (Çev. Şebnem Duran), İlya Yayınları, İzmir 2006, s. 36-37.

kuramsal bir görüşün açık seçikliğini gösterir.”²⁸⁶ Russell, bu eserin içeriğinden çok üslubuna hayran olur.

Düşünürün Marx’ı eleştirdiği noktalardan ilki, onun Hegel’den aldığı tarihteki diyalektik zorunluluktur. O, bu zorunluluğu tamamen reddeder ve buna inanmak için hiçbir neden olmadığını söyler.²⁸⁷ Marx’ın tarihteki ilerlemeci tavrı da hatalıdır; çünkü tarih ilerleme örnekleriyle dolu olduğu kadar gerileme ve başarısızlık örnekleriyle de doludur. Marx, kapitalizm ile komünistler arasındaki çatışmanın komünizm ile son bulacağını savunur; ancak bunun tam tersi olan barbarlığı göz ardı eder. Bilindiği üzere Marx’ın diyalektik anlayışının özü devrim yani hareketliliktir. Marx’ın diyalektiği durgunluk dönemine erişmez. Russell, bu noktada da Marx’ı eleştirir; çünkü Marx Komünizm yerleştikten sonraki düzen ve bu düzen aşamaları ile toplumun geçireceği devrimlerden hiç bahsetmez.²⁸⁸ Düşünürün devrimden sonraki döneme olan eleştirisi, tek bir sınıf olan insanlığın saplanıp kalacağı durgunluk dönemindedir.

Eleştirilen diğer bir nokta; Marx’ın ekonomik sistemi, bütün felsefesinin temel noktası olarak görmesi ve ekonomiyi tarihteki birçok hareketin temeli olarak ele almasıdır. “Marx kudretin diğer türleri yanında, ekonomik iktidara gerektiğinden çok önem vermiştir. Ayrıca 1840 yılları İngiltere’sinin işleri gözlemlemekle iktidarı fiili yönetimin değil, mülkiyetin sağladığına inanarak hataya düşmüştür.” Bu tutum doğru ancak eksiktir. Çünkü ekonomik nedenlerden etkilenmeden yüzyıllar boyu devam eden hareketler de vardır; Hıristiyanlık gibi. Ayrıca, ekonomik nedenler her zaman büyük hareketlere sebep olmadığı gibi sadece sınıflar arası değil; ırklar ve uluslararası da olabilir. “Uluslararası çatışmaların çoğunlukla ekonomik nedenlere dayandığı doğrudur elbette ama yeryüzünün ulus gruplarına bölünmesini ekonomik niteliği olmayan nedenler belirliyor.”²⁸⁹ Russell’a göre, Marxist kuramda düzeltilmesi gereken en önemli noktalardan biri; üretim yöntemlerindeki değişimin, tamamen ekonomik nedenlere bağlanmasıdır. Hâlbuki bu temel neden, ekonomi değil bilimseldir. “Gereksiz bir ağırbaşlılığa kapılmadan endüstri devriminin nedensellik kuramı olarak şunu ileri sürüyorum; endüstricilik çağdaş bilimden, çağdaş bilim Galileo’dan, Galileo Copernicus’tan, Copernicus Rönesans’tan, Rönesans İstanbul’un düşüşünden,

²⁸⁶ Bertrand Russell, *Sosyalizm*, (Çev. Murat Belge), De Yayınları, İstanbul 1965, s. 49.

²⁸⁷ Russell, *Aylaklığa Övgü*, s. 88.

²⁸⁸ Russell, *Sosyalizm*, s. 67-68.

²⁸⁹ Russell, s. 71.

İstanbul'un düşüşü Türklerin göçlerinden, Türklerin göçleri Ortaasya'nın kurumasından doğar. Bu yüzden tarihsel nedenlilik incelememin temel çalışması su bilimidir."²⁹⁰

Dünyanın gidişatı Marx'ın kehanetiyle uyum içinde olmasına rağmen, siyasi ve ekonomik gelişmeleri tam da onun dilediği gibi değildir. Mesela Milliyetçilik Marx'ın söylediği gibi inişe geçmez; aksine yükselir. Ayrıca uygar ülkelerdeki emek göz önüne alındığında, ücret politikasının çok katı olmadığı artık bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla Marx'ın kitabındaki kapitalist vahşetin örnekleri, ancak dünyanın ücra köşelerinde ve sömürülecek ırkların olduğu yerlerde bulunur. Bu yüzden sınıf mücadelesi, onun anlattığı gibi çok sert devam etmemektedir. Hiçbir şeye sahip olmayan işçi ve her şeye sahip kapital olduğu düşüncesi yerine zengin ve fakir arasında orta sınıf vardır.²⁹¹ Marx, toplumu kapitalist ve işçi sınıfına ayırır ama göz ardı ettiği ücretli memur sınıfı ve modern dünyada yöneticinin işini yürüten sınıftır; ayrıca yönetimin yanı sıra teknik ve bilimde de uzmanlar gereklidir. Bütün bu guruplar eskiden yönetimin üstlendiği neredeyse bütün işleri üstlenir.²⁹² Marx, sadece el emeği işçisine önem vererek endüstri işçisini göz ardı eder ve bu sınıfı sosyalizm düşmanı haline getirir.

Öte yandan Milliyetçilikte Marx felsefesinde önemsenmez. Çünkü Marx, işçi sınıfının tek çatı altında bulunacağı bir ulus hayal eder; oysa Russell'a göre, işçilerin nefreti işverenlerden ziyade kendi milletlerinden olmayanlara karşıdır. Bunun yanı sıra, dünyadaki çoğu kapitalist kuruluş, dünya çapında değil ulus çapında birleşir. "Uluslararasıdaki rekabet de sınıf savaşı gibi ekonomik bir çatışmadır ve çağdaş politikada en az onun kadar önemlidir, oysa Marx'a göre bütün politikayı sınıf çatışmaları denetler."²⁹³ Düşünün, burada üstünde durduğu nokta, aslında dünya çapında olan tek endüstrinin silah endüstrisi olabileceğidir. Silah endüstrisi ise politik alanla alakalıdır. Bu endüstride önemli olan nokta savaşı kimin kazanacağı değil; savaşın süresi ve sık olmasıdır. Bu noktada, Marx'ın silah endüstrisi aracılığıyla kapitalizmin modern savaş için tam bir tetikleyici olduğu düşüncesine katılmamak içten bile değildir.

²⁹⁰ Russell, s. 72.

²⁹¹ Russell, *Özgürlük Yolu*, s. 54-55.

²⁹² Russell, *Sosyalizm*, s. 91.

²⁹³ Russell, *Sosyalizm*, s. 87.

Russell, Marx düşüncesini anti-demokratik olması bakımından da eleştirir.²⁹⁴ Çünkü Proletarya diktatörlüğü; yani işçi sınıfının egemen iktidar olması demek; egemenliğin bir grubun elinde toplanması demektir. Marx'ın proletarya diktatörlüğü oligarşik bir sınıftır ve onun öğretisi proletarya sınıfının nefretinden beslenir. “Marx büyük bir politik güç olmaya, nefreti körüklemesi ve kapitalistleri ahlaki bakımdan iğrenç kişiler olarak göstermeyi başarması sayesinde ulaştı.”²⁹⁵ Aynı zamanda Marx'ın bütün bir öğretisini bu nefret üzerine inşası en başından beri bilinçlidir. “1846’da H. Kriege’ye yazılan açık mektupta Marx 1800 yıllarında toplumsal koşulların düzelmesinde sevginin bir işe yaramadığını ve gereken eylem gücünü kazandırmadığını söylüyor.”²⁹⁶ Dolayısıyla “iyi hayat sevgiden ilham alan ve bilgiyle yönetilen bir hayattır”²⁹⁷ düşüncesini benimseyen düşünürümüze göre, Marx'ın öğretisinin en büyük kusuru nefretten beslenmesidir. Bu yüzden, böyle duygularla sürdürülen bir savaş başarıya ulaşsa bile kötü bir barışla bitmeme olasılığı çok yüksektir; çünkü nefret gittikçe bir huy haline gelir ve durmadan yeni kurbanlar arar. Ayrıca temeli nefret olan bir doktrin başarı elde ettikten sonra bu nefretten kolay kolay kurtulamaz. Komünizmin zafere ulaştığı proletarya yönetiminin de barışçı ve nefretten soyutlanmış olacağını ummak gereksiz bir iyimserliktir.

Russell'in Marxizmin nefretten beslediğini savunmasında en etkili olay; şüphesiz Bolşevizmin onun üzerinde bıraktığı etkidir. Bunun yanı sıra, amacı dünya devrimi olan bir hareket desteklemez. Devrimin başarıya ulaşması için yapılan bütün eylemler, bir noktada savaşa dayanacağı için ardında birçok kötü etki bırakır. Savaşın kazanılması için gerekli olan gücün tek elde toplanması da birçok kötülük yaratır. Ayrıca düşünüre göre işçi sınıfı zaten bu savaştan galip çıkamayacaktır; çünkü kapitalist sınıf, Marx'ın düşündüğünden daha kalabalıktır.²⁹⁸ Marxizm ve Bolşevik sistem, bütün kötülüklerin temeli olarak kabul ettiği servet eşitsizliğini savunur; ancak Russell düşüncesinde güç eşitsizliği daha ön plandadır.

Yukarıda genel olarak Marxist kuramın eksik ve kusurlu yanlarına değindik. Bunların yanı sıra, Marx'ın kuramının çok önemli dört unsuru vardır ve düşünürümüze

²⁹⁴ Russell, *Aylaklığa Övgü*, s. 88-89.

²⁹⁵ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, s. 152.

²⁹⁶ Russell, *Sosyalizm*, s. 93.

²⁹⁷ Russell, *Neden Hristiyan Değilim*, s. 67.

²⁹⁸ Russell, *Bolşevizm*, s. 33, s. 93-94.

göre bu unsurlar, Marx'ın üstün bir zekâ da olduğunu gösterir. Bunlardan birincisi serbest rekabetin tekelliliğe yöneltilmesidir; böylece rekabetin olumsuz yanı önenebilir. İkincisi Marx'ın politikayı ekonomik nedenlere yöneltmesidir. Russell, şimdi açıkça herkes tarafından kabul gören bu gerçekliğin o zamanlar kolayca dillendirilemeyeceğini söyler. Üçüncüsü anamal sahibi olmayanların güçlenmeleri zorunluluğudur. Sonuncusu ise devletin bütün üretim araçlarını eline geçirmesi gerekliliğidir. Bu dört nokta nedeniyle Marx, bilimsel sosyalizmin kurucusu olarak kabul edilir.²⁹⁹ Bütün bu unsurlar, başlarda, Komünizmin amacının insanı daha mutlu ve eşit bir düzende rahat ettirmek olduğunu göstergesidir. Marx kendinden önceki sosyalistlerin aksine küçük topluluklar kurmak değil; geniş bir topluluk oluşturma amacındadır. Böylece Marx, bütün dünyayı olmasa da bütün ulusu kapsayacak bir öğreti elde etme sonucuna ulaşır.

3.1.2. Bertrand Russell ve Sosyalizm

Russell, sosyalizmini oluştururken Marx eleştirisinin yanı sıra dönemim etkili doktrinlerinden de etkilenir. Anarşizm, Sosyalizm ile aynı kaynaktan beslenmesi nedeniyle Russell düşüncesine yakındır. Yakın olduğu bir diğer doktrin Lonca Sosyalizmidir. Düşünür, sosyalizmini bu iki unsur paralelliğinde oluşturmaya çalışırken Faşizm ve Komünizm gibi nefretten ve aşırılıktan beslenen doktrinlerin kötü yanlarından ve demokratik olmayan amaçlarından da bahseder. Onun bütün bu öğretileri ele alışındaki asıl sebep, insanların mutluluk içinde yaşayabilecekleri özgür, eşit ve barışçıl bir düzen için Sosyalizmden başka çıkış yol bulunmadığını göstermektir.

Russell, Anarşizmi eleştirmesinin yanı sıra Anarşist Komünizmi benimser. Bunun en büyük nedeni, Anarşist komünizmin toprak ve mülkiyet ortaklığını savunan düşünce temelidir. Dolayısıyla sosyalizm gibi anarşist komünizmde kaynağı sermaye zulmü fikridir.³⁰⁰ Bu yüzden aynı temelden beslenen bu iki doktrin teorik olarak benzerlikler gösterse de uygulamada birbirinden ayrılır. “Anarşist komünistlerin tasarladığı toplum örgütlenmesi sosyalistlerin düşündüğünden çok farklı değildir. Sosyalistlerden farkı hükümet sorunundadır; anarşist komünistler hükümetin sadece çoğunluğun rızası ile

²⁹⁹ Russell, *Sosyalizm*, s. 94-95.

³⁰⁰ Russell, *Özgürlük Yolu*, s. 62.

değil, yönetilenlerin tümünün rızası ile oluşması gerektiğini söyler.³⁰¹ Anarşizm, sınıf mücadelesi öğretisini savunur ve zor kullanan her türlü yönetime karşı çıkararak; hükümetin sadece çoğunluğun değil, toplumdaki herkesin onayına dayanması gerektiğine dikkat çeker.

Düşünür, Faşizmi anti-demokratik olması sebebiyle eleştirir. Faşizmin anti-demokratik olmasının sebebi, bu doktrinde Milliyetçilik ve kapitalist ögelerin fazla baskın olmasıdır. Bunun yanı sıra Faşizm, yalnızca orta tabakaya hitap ederek demokratik çizgiden kayar. Anti-demokratik tutumu uygulama alanında da vardır. Faşizm devlet yönetiminde, büyük çoğunluğun mutluluğunu sağlamayı amaç edinmez. Kendi belirlediği birey, ulus ve sınıfları seçerek, bunları en iyiler olarak nitelendirir ve yalnızca bunların düşünölmeye layık olduğunu söyler. Geri kalanlar ise güç kullanılarak seçkinlerin çıkarlarına hizmete zorlanmalıdır.³⁰² Russell'ın en temel itirazı da bu noktadadır. Faşizm'de de tıpkı Komünizm'de olduğu gibi halk, bir azınlık tarafından zorla bir kalıba sokulmaya çalışılır. Komünizmde bu egemen grup proletaryadır ve iki öğretilerde de diktatörlük başlangıçla iyi bir amaçla ortaya çıkar; ancak sonradan devlet, bu egemen grupların iktidarı koruma aracı haline gelir. Anarşizm de aynı şekilde belirli bir gruba hitap eden bir doktrindir. Marx ve anarşistler emek kavramından yola çıkarak oligarşilerini haklı göstermeye çalışırlar; ancak düşünür, bu noktaya itiraz eder ve bir tek Lonca Sosyalizmi'nin emek kavramından beslendiğini öne sürer. "Kolektivizm ya da Marxçı sosyalizm, bunun bir emek hareketi olduğuna inanmamızı bekler, aslında öyle değildir. Anarşizmde bir emek hareketi değildir. Biri burjuva, diğeri ise aristokrasi hareketidir. Bunların aksine, sendikacılık kökten olarak tamamen emekçidir ve toplumdaki sınıflara hiçbir şey borçlu değildir, aslında toplumdaki sınıfları kökünden söküp atmaya karardır."³⁰³

Görüldüğü üzere Russell, Marxçı kolektivist anlayışı benimsemez. Onun savunduğu kolektivizm; 1920'lerde Lonca Sosyalistlerince savunulan kolektivizmdir. Lonca sosyalistleri, devlet üretim araçlarının sahibi olarak gördükleri tüketicilerin çıkarını savunup, fabrika, maden ve demir yolları gibi kuruluşların ise lonca ya da işçi dernekleri tarafından yönetildikleri bir düzeni önerirler. Bu sayede hem işverenlerin

³⁰¹ Russell, s. 76-77.

³⁰² Russell, *Aylaklığa Övgü*, s. 90-95.

³⁰³ Russell, *Özgürlük Yolu*, s. 90-91.

işçiler üzerindeki baskıcı bürokrasileri engellenir; hem de insanın önündeki en büyük engellerden biri olan özel mülkiyet dizginlenir. Daha iyi bir dünyanın kurulması için bu şarttır; çünkü her türlü mülkiyetin kaynağında şiddet ve hırsızlık vardır.³⁰⁴ Russell, mülkiyet düşmanlığı karşısında Marx ve Engels'in düşüncelerini kabul etmez. Çünkü daha önce de söylediğimiz gibi ona göre, onların kavramları tamamen dogma halini almıştır. Bu yüzden de egemen devletlerinin, eninde sonunda zorba bir yönetime dönüşmesi kaçınılmazdır. Ayrıca Marx için sınıfsız bir toplum kurulduktan sonra yok olup gidecek olan devlet, Russell için gerekli ve yararlı bir kurumdur. Çünkü devlet, toplumdaki bütün sınıfların çıkarları için gerekli düzenlemeleri ve uygulamaları yapacak olan tek kurumdur. Bu yüzden de devlet, toplumun örgütlü bir yaşama gereksinim duyduğu müddetçe hiçbir zaman dağıtılamaz. Düşünürümüz, bu noktada yine Lonca Sosyalizmine yakınlık gösterir; çünkü Lonca Sosyalizmi, insanları tüketiciler olarak gören devlet sosyalizmi ve üreticiler olarak gören sendikaları uzlaştırır. “Lonca sosyalistleri, devletin yok edilmesini değil, gücünün azaltılmasını ve endüstri alanında özerkliği savunurlar. Fikrimce, onların savunduğu sistem şu ana kadar önerilenlerin en iyisi ve tamamen anarşist bir rejim altında başvurulma riski olan şiddet eylemlerine hiç gerek duymayan özgürlüğün sağlanabileceği bir düzendir.”³⁰⁵

Russell, özgürlük yönünden üstün olan Anarşizm ile çalışmaya teşvik yönünden üstün olan Sosyalizmi birleştirerek yeni bir yöntem bulmaya çalışır. İnsanların çoğu gerekli ölçüde çalışır ve çalışmaları bilim ve organizasyon sayesinde üretici hale gelirse, herkesin temel yaşamsal gereklilikleri sağlanır. Herkes çalışsa da çalışmasa da temel yaşamsal gerekliliklerini karşılar. Üretilen malların toplam miktarı ile belirtilecek olan daha fazla gelir, toplum yararına olan işleri yapmaya gönüllü kişilere verildiği için, bu sistem, özgürlüğü adaletle birleştirir ve toplumu anarşistlerin ve sosyalistlerin görüşlerinin tehlikelerinden korur.³⁰⁶ Bütün bu düzenlemeler göz önüne alındığında yine devletin gerekliliği dikkat çeker. “Barış ve savaş, vergiler, sağlıkla ilgili koşulların düzenlenmesi, zararlı maddelerin satışı, adil bir dağılım sisteminin korunması; daha pek çoğuyla beraber bu işlevler herhangi bir merkezi hükümetin olmadığı toplumlarda çok zor gerçekleşebilir.”³⁰⁷ Öte yandan devlet insandaki sınırsız iktidar elde etme arzusunu

³⁰⁴ Burns, s. 104-105.

³⁰⁵ Russell, *Özgürlük Yolu*, s. 99.

³⁰⁶ Russell, s. 120-123.

³⁰⁷ Russell, s. 145-146.

dizginlemek içinde gereklidir. Çünkü insan iktidar etme tutkusu sebebiyle sürekli olarak kin, nefret ve bunun sonucunda da savaş eğilimi gösterir; ancak gücün tek elde toplandığı devlet kurumu sayesinde insanların bu tutkuları dizginlenir.

Düşünür, Komünizm ve Anarşizmin; kapitalizmin savaşı körükleyen unsurları olduğunu yönündeki söylemlerini haklı bulur. Kapitalizm, gelişmiş ülkelerde yeni yatırım alanları bulma arzusu ile ele geçirdiği basın aracılığıyla endüstri ve finansal alanda muazzam ölçüde güç sahibidir. Kapitalistlerin sahip olamayacağı ve emirleri ile yaptırılmayacağı hiçbir şey de yoktur; hatta yönetici sınıftan bile üstündürler. Gücün belli kişide toplanması savaş nedenidir; ancak bunun yanı sıra, savaş ve savaş korkusu da gücün belli kişide toplanmasını gerekli kılar. Sonuç itibarıyla güçlü insanların sayısının artması savaş riskini artırır. Ancak hiçbir insanın büyük çapta güç elde edemeyeceği bir sistemin uygulanması neredeyse imkânsızdır. Buraya kadar kapitalist sistemin savaş nedeni olduğu görüşünü destekleyen Russell, kapitalizmin yok edilmesinin tek başına savaşları önlemek için yeterli olmadığını savunur. Çünkü kapitalizmden önce de savaşlar vardır; ancak kapitalizmin kaldırılması ile daha çok, basın ve yeni yatırım alanları bulma çabasıyla doğan ekonomik baskı ortadan kalkacağı için savaş dürtüleri de önemli ölçüde engellenmiş olur.³⁰⁸ Kapitalizm ortadan kaldırıldığında savaşlar seyrekleşir, bunun yanı sıra toprakta ve sermayede özel mülkiyetin kaldırılması ulusların birbirleriyle barış içinde yaşayacakları bir dünyaya atılan önemli bir adımdır. Fakat bu adım yeterli değildir; çünkü daha önce de söylediğimiz gibi savaşın sebepleri insan doğasının derinliklerindedir.

Russell, sosyalizm ile bu savaş dürtüsünün dizginleneceğine inanır. ‘‘Dünyanın en çok ihtiyaç duyduğu iki şey, sosyalizm ve barıştır ama bunların her ikisi de, zamanımızın en güçlü adamlarının çıkarlarına aykırıdır.’’³⁰⁹ O, Sosyalizme makine üretimine getirdiği sağduyu ile neredeyse bütün insan ırkını mutlu edecek bir düzenleme gözüyle bakar. Sosyalist hükümet planlaması sayesinde endüstride yönetici kazanç gözetmez, birey iktisadi olarak başka bir bireye değil; devlete bağımlı olduğu için de işçi ve işveren arasındaki işsizlik korkusu ve karşılıksız güvene son verilir.³¹⁰ Bu nedenle Russell, iktisadi güvensizliği önlemek için zenginden başka herkesin

³⁰⁸ Russell, s. 150-156.

³⁰⁹ Russell, *Aylaklığa Övgü*, s. 86.

³¹⁰ Russell, s. 120-123.

mutluluğunu artırma amacını taşıyan Sosyalizme yakınlık gösterir. Genel olarak ele alındığında onun Sosyalizm tanımlamasının iktisadi ve siyasi olmak üzere iki bölümü olduğunu görülür. İktisadi kısım; toprak, maden, kapital, bankacılık, kredi ve dış ticaret olmak üzere, iktisadi iktidarın devletin elinde olmasıyken; siyasi kısım, siyasi iktidarın demokratik olmasıdır. Ayrıca son olarak belirtmekte fayda vardır ki Sosyalizmin dine olan olumsuz tutumu Russell için söz konusu değildir; çünkü onun sosyalizmi daha çok iktisadi bir düzenlemedir.

3.2. BERTRAND RUSSELL'IN DEVLET İDEALİ

3.2.1. Russell ve Devlet

Russell'ın devlet ideali tamamen özgürlüğe olan hassasiyeti çerçevesinde şekillenir, Yukarıda değindiğimiz gibi o, devleti gerekli bir kurum olarak görür. Devlet gereklidir; çünkü insanlar arasında eşitliğin sağlanması ve zorlamanın ortadan kalkması ancak devletle mümkündür. Öte yandan onun için devlet, iktidar kullanımını sınırlandıran ve dağıtan olduğu için önemlidir.

Hükümetin özü, yasalarla sınırlı ve uyumlu olarak iktidarı kullanabilmesidir. Bireyin veya grubun güç kullanması kendi içinde zararlıyken, hükümet bu ilişkiyi dizginler ve insanların kendi kendilerine zarar vermelerini engeller. Hükümetin iktidar kullanımının yararlı tarafı dünyadaki toplam güç miktarını azaltmasıdır ve bunu yaparken yasalardan yardım alır. Bireye karşı şiddetin ve cinayetin yasaklanması uygulanan toplam güç miktarını azaltır.³¹¹ Dolayısıyla hükümetin güç kullanmasını meşru kılacak olan tek şey güç kullanımının sayısını azaltmaktır. Ancak hükümetin bireye müdahalesi kesinlikle onun özgürlüğünü sınırlandırmak için değildir. Özgürlüğün gerçekleşmesi ancak kişilerin ve toplumların kendi içlerinde özgür, diğerleriyle ilişkilerinde tam özgür olmamalarıyla mümkündür. “Güçlüye zayıfı ezmesi için özgürlük tanımak, dünyada en geniş özgürlüğü tanıma yolu değildir.”³¹² Güç, başkaları üzerinde zor kullananlara, çoğunluğa karşı olan azınlığa ve ortak kararın gerektiği durumlarda yasaya boyun eğmeyenlere karşı kullanılmalıdır.

³¹¹ Bertrand Russell, “Political Ideals”, *University of Northern Iowa*, 49 (735), 1917, 248-359, Erişim Tarihi; 12 Ekim 2012, Jstor, s. 258.

³¹² Bertrand Russell, *Siyasal İdealler*, (Çev. Mehmet Harmancı), Say Yayınları, İstanbul 1996, s. 31.

Düşünürün ideal yönetim biçimi olarak belirlediği Demokrasi; hükümetin özgürlüğe olan müdahalesini mümkün olduğu kadar azaltır ve bu da ancak büyük halk katılımı olduğunda mümkündür. Öte yandan onun demokratik yönetimi savunmasının en temel nedeni, şüphesiz bütün ilişkilerinin merkezine koyduğu ve büyük bir tutku yaratmasıyla sınırlandırılması gereken iktidarı dağıtmaktır. İktidar dağılımı ancak demokratik bir düzende mümkündür.

Demokratik yönetime sahip devlet, yurttaşların mutluluğunu sağlamada bir araçtır. Devlet bir soyutlamadır ne iyi ne kötü olabilir; ne acı çeker nede korkar. Devletin amacı sayılan şey, onu yönetenlerin amacıdır. Dolayısıyla devletin yüceltilmesi de onu yönetenlerin yüceltilmesidir.³¹³ Diğer taraftan ulus bir duygu ve güdü ile oluşur. Ulusun üyelerine canlılık veren ortak bir amaç duygusu vardır ve bu daha çok savaş zamanı hissedilir. Her ulusun iç işlerinde kendi kendini yönetmesi çok önemlidir. Devletin tam egemenliği bütün dış işlerin yalnızca zor yoluyla çözümlenmesini öngörür. Bu sorunun çözümü ise hangisinin daha güçlü olduğuyla alakalıdır. Bu da Russell'a göre Hobbes'un insanın doğa durumunda herkesin herkesle savaşıyla aynıdır. Devletler, dış ilişkilerde tam egemenlikten vazgeçmeli ve bu alanda kararları uluslararası bir hükümet vermelidir. Çünkü dünya barışı ancak bu şekilde mümkün olur. Uluslararası bir hükümet hem yasa yapıcı hem de uygulayıcıdır. Ordu ve donanmaları olmalıdır ve bunlar yeryüzünde tek olmalıdır. Zor, ancak dünyadaki tüm zor kullanımlarını azaltmak amacıyla olduğu zaman meşrudur. Devletlerin yasalara uymayan zor kullanımlarını önlemek için uluslararası polis gücü olmalıdır.³¹⁴ Russell'ın evrensel bir ruh isteği insanlığın huzur ve barışı içindir. Şimdilik bu evrensel düzen tasavvurunun, Kozmopolitanizm ile karıştırılmaması gerektiğini belirtmekte fayda vardır; zira onun evrensel düzen tasavvuruna sonraki bölümde daha detaylı bakılacaktır.

Russell'ın siyasal ideali ‘...siyasal alanda olduğu gibi ekonomik alanda da, demokrasi ve kendi kendini yönetme hakkının kazanılmasına ilişkindir.’³¹⁵ Siyasal alanda olduğu kadar ekonomik alanda da iktidar, resmi kişilerin ve sanayi önderlerinin elinde toplanmamalı mümkün olduğu kadar yayılmalıdır. Çünkü özgürlüğün düşmanı olan korku ve açgözlülük kapitalizm ve ücret düzeni ortadan kalkarsa yok olur.

³¹³ Russell, *Düşünceler*, s. 212.

³¹⁴ Russell, *Siyasal İdealler*, s. 108-118.

³¹⁵ Russell, s. 74.

Toplumun siyasal düzeninin yanı sıra ekonomik ve uluslararası düzeni de kamu denetlemesinde olmalıdır. Demokratik bir devlette ekonomik bir düzen dört amaca hizmet etmelidir. “Birincisi malların en çok miktarda üretilmesi ve teknik ilerlemenin kolaylaştırılması; ikincisi, dağıtım adaletinin sağlanması; üçüncüsü, yoksulluğa karşı güvencenin sağlanması; dördüncüsü de yaratıcı güdülerin özgürlüğe kavuşturup mülkiyet güdülerinin azaltılmasıdır.”³¹⁶ Demokratik bir devlette, insanlar yasalara saygı gösterdikleri sürece inanç konusunda da serbest olmalı ve yasalar inançlara saygılı şekilde hazırlanmalıdır.

3.2.2. Russell ve Dünya Devleti

Russell’ın dünya devleti idealinin kaynağında Komünizm, Faşizm ve Bolşevizm gibi belirli bir grubun iyiliğini merkeze alan doktrinler vardır. Bunun yanı sıra, onun milliyetçiliğe olan nefreti de bu idealinin en önemli kaynağıdır. Russell’ın barışa olan düşkünlüğü ve özgürlüğe olan hassasiyeti onu, insanın hayat boyu mutlu olacağı bir düzen arayışına iter. Özgürlük ve eşitlik, ancak evrensel bir devlette mümkün olur. Russell, toplumsal dinamikleri etkileyen unsur olarak iktidar kavramını kabul eder. İktidar tutkusu bireyi toplumsal ilişkilerde yönlendiren en büyük tutku olması sebebiyle oldukça önemlidir. Devletlerde iktidar tutkusu itaat etmeye zorlama ve sahiplenme olarak tezahür ettiği için, sosyal ve siyasal yaşamda olumsuz sonuçlar doğurur. Bu olumsuz sonuçların en önemlisi savaştır ve savaş ancak dünya devleti ideali gerçekleştiğinde son bulur.

Düşünürümüzün felsefesinin geneline egemen olan hümanist yaklaşım, siyasal düşüncesinin de merkez noktalarından biridir. Politik anlayışında mutluluğa önem vermesi bu sebeptir. “Mutlu insan dış dünyada yaşar; özgür sevgileri ve geniş ilgileri vardır; mutluluğu bu ilgilerden, bu sevgilerden ve bunların kendisini başka kimseler için sevimli ve ilgi çekici yapması gerçeğinden sağlar.”³¹⁷ Onun bu hümanist görüşüne en çok ters düşen unsur milliyetçiliktir.

Russell milliyetçiliği, kültürel ve siyasal bir kavram olarak ele alır. Kültürel çeşitlilik açısından milliyetçilik; dilde, edebiyatta, sanatta iyi ve gerekli bir unsur

³¹⁶ Russell, s. 82-83.

³¹⁷ Russell, *Mutluluk Yolu*, s. 133.

olmasına rağmen politikada kötüdür. Milliyetçi devlet, yabancıları öldürmek için kurulan bir düzendir. Devlet, eğitim sayesinde gençlere yabancıları öldürmenin iyi bir şey olduğu aşılır. İnsanlar okuma yazma öğrenince propagandaya açılmış olur ve propaganda devletin elinde olduğu için devlet şunu öldür dediğinde insanları öldürecek konuma sokar. Bu sayede milliyetçilik her zamankinden daha ateşli bir hal alır. “Gerçek bir bela idi eğitim. Eğer insanlar okuyup yazma bilmeselerdi her şey çok daha yolunda giderdi gibime geliyor. Çokları için okuyup yazma bilmek, kendini propagandalara kaptırmak demektir; propaganda da her yerde devletin elindedir. Ve devleti ilgilendiren ise, istendiği zaman öldürmeye hazır olmanızdır.”³¹⁸ Milliyetçiliği benimseyen her devlet, her zaman bütün işlerinde haklıdır ve kendi ülkeleri dışındaki yabancı milletleri önemsemez. Milliyetçiler için dünyada tek bir millet vardır ve bütün yüksek değerler ondadır. Bu nedenle insanların milli devletlere ayrılma istekleri, sevgi ve nefret duygusuna dayanır. Bu da insanları kendi milletinden olmayanlara karşı nefrete iter ve savaş duygusunu tetikler. ”Bana kalırsa, bir Doğu-Batı gerginliği ve savaş tehlikesi dışında, milliyetçilik bugün insanların karşısına çıkan en büyük tehlikedir.”³¹⁹ Bu bağlamda başka milletlere duyulan nefretin zararsız olması isteniyorsa ordular, donanmalar, hava güçleri gibi unsurların ulusal değil; uluslararası olmalıdır.

İnsan doğası itibariyle kendinden uzak olan gruplardan veya yabancı uluslardan nefret eder. Bu nefretini yüce bir amaç veya adalet duygusu aracılığıyla haklı göstermeye uğraşır. Oysa bu, insanın kendini kandırmasından başka bir şey değildir. İnsanın içindeki bu nefret kıskançlık duygusundan beslenir; hâlbuki insan, içindeki bu kıskançlığı yenersen kendi düşüncesinden olmayan insanlar onun için engel olmaktan çıkıp; birer yardımcıya dönüşür.³²⁰ İnsanın kıskançlığından beslenen nefreti haklı göstermesine, milliyetçilik gibi nefretten ve uç fikirlerden beslenen doktrinler yardımcı olur. Dolayısıyla milliyetçilik, tamamen kişinin doğası gereği olumsuz duygularına esir olması; yani onun inanç sistemi ile alakalıdır. Bir konu hakkında sonucun ne olacağını bilmeden ona körü körüne bağlanmaktır. “Milliyetçilik kuşku götürür konularda ateşli inanç sahibi olmanın bir uç örneğidir.”³²¹ Milliyetçiliğin bu yönü de akla ve bilme verdiği önem dolayısıyla; Russell için kabul edilemez bir unsurdur. Milliyetçilik inancı

³¹⁸ Russell, *Dünya Görüşüm*, s. 71.

³¹⁹ Russell, *Düşünceler*, 100.

³²⁰ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, s. 16-17.

³²¹ Russell, s. 7.

dünya devleti ideali ile son bulacak olmasının yanı sıra, dünya devleti idealinin de önünde büyük bir engeldir. Dünya devleti ideali önündeki bir diğer engel, savaş olgusudur ve bu da yer yer milliyetçilik inancından beslenir. Milliyetçilik modern propaganda yöntemleri; eğitim, basın ve psikoloji unsuru ile daha da ateşli hale getirilerek bugün kayda değer savaş sebepleri arasına girer. Ancak, "... insanların birçoğu, yakınlarında olmayan ve kendilerine büyük kötülüğü dokunmayan bir savaştan hoşlanırlar."³²² Bu sebepten ötürü Russell'a göre, savaşları azaltmak bir tedbir olmasının yanı sıra yeterli değildir; çünkü önemli olan olası büyük bir savaşı ortadan kaldırmaktır. Bu olasılık ortadan kalmadığı sürece savaş ne kadar engellenecek ve azaltılacak olsa da er geç kaçınılmazdır.

Uluslararası güvenliğin ateşli bir savunucusu olan Russell, her ne kadar 2. Dünya Savaşının haklı olduğunu söylese de aslında tam bir savaş karşıtıdır. Russell'a göre savaş tümüyle kötü bir şeydir. Devletler, üstünlükleri ve ulusal güvenlikleri tehlike altında olduğunu düşündükleri zaman birbirlerine saldırırlar. Bu, savaşa son verecek olan egemen devletlerin hükümetleri değil, tüm tehditlere karşı kendini koruyabilecek büyüklükte bir silah gücüne sahip olan, uluslararası hükümetin kurulması ile mümkündür. Savaşları önlemenin yolu: "bir tane var, oda bu önemdeki bütün silahları tekeline alacak bir dünya hükümeti. Devletlerarasındaki tüm anlaşmazlıklara eğilecek, çözüm yolu gösterecek ve gerektiğinde bunları uygulayacak, hiçbir asi devletin kendisine kafa tutamayacağı güçte bir dünya hükümeti."³²³ Askeri gücü ve silah gücünü elinde bulunduran tek bir yönetim olursa, zaten devletler birbirlerine saldıramayacakları için savunmaya da gerek duymazlar.

Milliyetçilik doktrini ve savaş olgusunun yanı sıra, dünya devleti idealinin önündeki diğer bir engel devletlerin tam bağımsızlıklarıdır. Bağımsızlık sorunu, bir devletin dış ilişkilerinde ileri sürdüğü bağımsızlığın, diğer devletlerin tutumunu da bu yönde etkilemesidir. Devletler, aynı olan bu ideallerini savaş ve diplomasi yoluyla gerçekleştirmeye çalışırlar. Bu ideali gerçekleştirecek olan devlet, gücü en fazla olan devlet olacağı için Russell'a göre Hobbes'un doğa durumundaki ilkel anarşizm hali, bugün devletler arasında devam etmektedir. Dünya devleti idealinde devletlerin bu

³²² Russell, *Düşünceler*, s. 90.

³²³ Russell, *Dünya Görüşüm*, s. 92.

egoizmi olmazken, insanlar önemli konularda sadece kendi mutluluklarını değil; evrensel mutluluğu ön planda tutarlar.³²⁴

Öte yandan Russell, egemen gücü tek elde toplayan dünya devletine tanıdığı geniş yetki alanını sınırlama ihtiyacı duyar. Bunun için de iktidarı dağıtma yanlısıdır. Güç, merkezi otorite de dâhil olmak üzere diğer dünya devletleri üzerinde dağıtılır. Bu yetkiler merkezi otorite tarafından kullanılmayacak olsa da denetim, merkezi otoritenin elindedir. Dünya devletinin gücü, coğrafya, sanayi, kültür gibi fonksiyonlar göz önüne alınarak dağıtılır. Yerel kurumlara verilen yetkiler, göstermelik değil gerçekçi olmalıdır ki insan iktidar tutkusunu bu kurumlardaki görevleri sayesinde barışçıl bir yolla halledebilsin. İktidar olabildiğince çok kurum arasında dağıtılmalıdır. İktidarın kurumlar arası dağılımı zor olsa da muhakkak yapılmalıdır. Bu dağıtım, büyük kuruluşların amaçlarını gerçekleştirmelerini engellemeyecek ve bütün işlerin küçük kuruluşlara verilmesi sağlayacak biçimde olmalıdır. Dünya devletinin işlevi savaşı önlemektir. Bu da silah güçlerinin tekeline, anlaşma yapma ve düzeltme hakkı ile devletler arası tartışmalarda karar verme yetkisini içerir. Ayrıca merkezi otorite, diğer devlet otoritelerini denetleme hakkının yanı sıra, onlara karışma hakkına da sahiptir: ancak bu yetki, yalnızca anlaşmalara uymayı içerir.³²⁵

Endüstrileşme, kapitalizmi tetikleme ve devletleri tamamen ekonomik amaçlarla hareket etmeye zorlaması yönünden dünya devleti idealine engeldir. Ekonomik yönden ulusal bağımsızlık elde etme kaygısı ise milliyetçiliği destekler. Kapitalizm ile gelen ekonomik kaygılar ve milliyetçilik birleşince doğal olarak savaşta kaçınılmaz hale gelir. Dolayısıyla Russell'ın dünya devleti önündeki bütün engeller, aslında savaşı tetikleyen unsurlardır.

Endüstrileşmenin maddi boyutunun dünya devleti için engel teşkil ettiğini gördük. Ancak endüstrileşme ile gelişen bilim ve teknoloji, dünya devleti idealini uygulanır kılar. “Bugünün şartları içinde, teknik bakımdan bütün dünyayı tek bir hâkimiyet altında toplamak imkân dâhiline girmiştir. Geleceğin harpleri, geçmiş devirlerdeki harplere nispetle, kıyaslanmayacak kadar çok insanın ölümüne sebebiyet verecektir ve bunun içinde tek bir hâkimiyet altında toplanmak zarurietiyi vardır. Aksi halde ya tekrar taş

³²⁴ İlyas Doğan, *Bertrand Russell'in Siyasal Öğretisi*, (Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, s. 111.

³²⁵ Bertrand Russell, *Yetke ve Birey*, (Çev. Aysel Usluata), Nobel Yayınları, İstanbul 1975, s. 77-78.

devrine dönmeye razı olmamız ya da insanlığın imhasını göze almamız gerekecektir.”³²⁶ Öte yandan, gelişen bilim neredeyse dünyayı yok edebilecek güçte silah yapmayı olanaklı kılması nedeniyle insanlığın geleceği için tehdit oluşturur. “İnsan soyunun büyük bir savaşla kendini yok etmeyeceğini farz edersek- ki öyle umuyoruz- benim gördüğüm en büyük tehlike insanın bir kışla düzenine girmesidir. Bilimsel buluşlar, yönetim olanakları ve örgütlenmelerin etkisi ile dünya öylesine sıkı bir düzene girer ki, hiçbir yer de yaşamanın tadı kalmayabilir.”³²⁷ Russell’in savaş korkusu ve savaşın yıkıcılığı konusundaki görüşleri bugün bize abartılı gelse de yaşadığı dönem şartları göz önüne alındığında gayet normaldir. Atom bombası ya da hidrojen bombası ile insanlığın gelecekte kendi neslini yok edeceği görüşü onda, o kadar baskın hale gelir ki hayatının son dönemlerini dünya barışı uğruna çalışarak geçirir. Düşünürün bu korkusu çoğu eserlerinde de dikkat çeker. Bu konunun en baskın şekilde işlendiği eseri ise ‘Sağduyu ve Atom Savaşı’dır. Bütün bu imkânlar dâhilinde olası bir savaşın engellenmesi yine dünya devleti ideali sayesinde.

Dünya barışı isteniyorsa önce Milletler Cemiyetinin temel umudu bu fikir üstüne kurulmalıdır ve Atom bombası bu kuruluşun elinde olmalıdır ki kullanılması engellensin. “atom bombasının Birleşmiş Ulusların sorumluluğuna verilmesi önergesinden başka yol görmüyorum ben kendi payıma. Gerçi bununda çıkar yol olduğunu pek sanmıyorum. Birleşmiş uluslar, hiç değilse şimdiki durumuyla, büyük bir Güç’e karşı savaşabilecek önemde bir askeri olanaktan yoksundur; atom bombasının süresiz sahibi olacak örgütünde büyük bir Güç’le savaşabilecek yetide olması gerekir. Sözünü ettiğimiz nitelikte bir uluslararası işbirliği gerçekleşmedikçe, güvenlik kurulamaz. Bombanın yapımı ya da kullanılması konusunda kâğıt üstünde konacak yasakların bir işe yarayacağını sanmıyorum, böyle yasaklar yürütülemez, hem gerçek niyetiniz savaşmak olduktan sonra, bu yasaklara saygı göstermenin cezası onları çığnemenin cezasından daha büyüktür. Bundan dolayı böyle kâğıt üzerinde kalacak antlaşmaların bir etki sağlayabileceklerine hiç inanmıyorum.”³²⁸

Böylece uluslararası ilişkiler, uluslararası bir otorite tarafından düzenlenir ve bu da dünyayı barışa yaklaştırır. Russell, bu kuruluşun başarısız olduğunu düşünür.

³²⁶ Russell, *İnsanlığın Geleceği*, s. 43.

³²⁷ Russell, *Düşünceler*, s. 122.

³²⁸ Bertrand Russell, *İnsanlığın Yarımı*, (Çev. Akşit Göktürk), Bilgi Yayınları, Ankara 1972, s. 31.

“Milletler Cemiyeti kurucularından, Birleşmiş Milletleri kuranlarında gayesi harbi önleyecek bir Milletlerarası otoritenin tohumlarını atmaktı. Bu müesseselerin ikisi de başarısızlığa uğramıştır.”³²⁹ Daha sonraki aşamada barış için alınacak en önemli tedbir silahsızlanmadır. Silahsızlanma uluslararası güçler tarafından karşılıklı anlaşmalar ile yapılmalı ve iyi niyet temeline dayanmalıdır. Uluslararası ilişkilerin geleceği milletler arasında iyi niyetin oluşturulması ihtimaline dayalıdır ve bu konuda devrimler çok faydalıdır. Uluslararası kardeşlik fikri, bir devrimin inanç ve gayreti ile yayılmaya başlarsa zorluklarda yok olup gider; çünkü devrimler bu zorlukların kökeninde olan şüphe ve önyargıların baskısını yok eder.³³⁰ Böylece dünya devleti idealine engel olan geleneklere bağlılık ve ön yargı da aşılmış olur. İnsanlar, bu ön yargı ve geleneklerden; mantık, akıl ve ölçülülük ile kurtulur. “Eğer insanlar duygularının yerine akıllarını takip etseler, sezgisel değil mantıksal olarak görüşlerini ileri sürseler, aşırılıklara kapılmak yerine ölçülü olsalar, savaş imkânsız hale gelir, insan ilişkileri uyum içinde olur ve insanlık sürekli daha iyiye giderdi.”³³¹ Russell, bütün bu sebepler bağlamında ileri sürdüğü dünya devleti idealini öne sürmekle kalmaz; olası bir dünya devletinde, siyasi ve toplumsal düzenin nasıl olması gerektiğini de anlatır.

Dünya devletindeki iktidar mekanizması, hükümetin değil merkezi bir otoritenin elinde olmalıdır. Bu merkezi otoritenin görevleri: “Antlaşmaları gözden geçirmek ve anlaşmazlıklara müdahale etmek dışında, merkezi otoritenin karara varması gereken üç konu daha vardır. Bunlar (1) toprağın çeşitli ulusal devletlerarasında bölüştürülmesi, (2) bir ulusal devletin sınırlarından öteki nüfus hareketleri, (3) hammaddelerin onlara talip olanlar arasında bölüştürülmesidir.”³³² Görüldüğü üzere merkezi otorite ile birlikte ekonomik yapı tekelleşir. Böylece Russell’in ideal düzen olarak gördüğü Sosyalizm, bütün uluslar ve sınıflar için ekonomik adalet istemesi yönüyle, dünya devleti için benimsediği sistemdir. Dünya devleti, bütün ulusları kapsayan bir sistem olacağı için sosyalizm kaçınılmazdır. “...merkezi otoritenin kurulmasından sonra çok geçmeden bütün sınıflar ve uluslar için ekonomik adalet içeren dünya çapında bir sosyalist sistemin kurulabileceği sonucuna varıyoruz.”³³³ Bu sebeple dünya devletinin iktisadi

³²⁹ Russell, *Sağduyu ve Atom Savaşı*, (Çev. Avni Yakalıoğlu), İş Bankası Yayınları, Ankara 1960, s. 77.

³³⁰ Russell, *Özgürlük Yolu*, s. 160-161.

³³¹ Paul Johnson, *Entellektüeller*, (Çev. Ayşe Polat), Paradigma Yayınları, İstanbul 2008, s. 287.

³³² Russell, *Sorgulayan Denemeler*, s. 272.

³³³ Russell, s. 279.

sistemi sosyalizmdir. Öte yandan bu iktisadi sistemde, genel ve ekonomik alanda rekabet tamamen zararlı bir güdü olarak ele alınmaz. Rekabet, topluma daha iyi hizmet verme, keşif ya da sanat eseri ortaya çıkarma çabası ile birleştiğinde çok faydalı bir uyarıcıdır. Rekabetçilik, miktarı kısıtlı malların kazanılmasında ve bir insanın sahip olduklarının onun hayatı pahasına ele geçirilmesi amaçlandığında kötüdür; aynı zamanda böyle bir rekabet korku ve zulüm doğurur.³³⁴ Ancak uluslararası alandaki dünya devleti sayesinde, tüm rakip kurumların bir arada olacağı, tarafsız ve adalete uygun bir hükümet kurulacağı için güç elde etme arzusunda olan rekabet unsuru zararsız hale gelir.

Russell, dünya devletinin iş unsurunu ve çalışma koşullarını da belirler. Çalışmayı artırıcı etken kazanç sağlamaktır ve bu, bireyle toplumsal üretim amacı arasında ayrılığa neden olur. Böylece insanlar üretimi gerektiğinden değerli, tüketimi ise gerektiğinden değersiz bulur. İnsanların çalışmaya düşkünlüğü artarken eğlence ve boş vakit ihtiyacı küçümsenir. Oysa bütün zaman çalışmaya harcanmamalıdır; çünkü gelişen teknoloji yararlı olarak kullanılırsa insanlar günde 4 saat çalışarak yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayacak hale gelir. Düşünür, çalışma saati 4'e indirilsin derken geri kalan zamanın saçma sapan şeylerle değil; insanın, kendini mutlu edecek aktivitelerle zamanı dilediği gibi geçirmesini söyler.³³⁵ İnsanlar, 16 yaşına kadar zorunlu eğitimi bitirdikten sonra çalışma hayatına atılabilirler. Zorunlu dönem bittiğinde ise sadece isteyenler eğitime devam ederler ve eğitim en az 20 yaşına kadar ücretsiz olmalıdır. Eğitimden sonra kimse çalışmaya zorlanmamalı, çalışmak istemeyenlere hayatta kalmalarını sağlayacak kadar ücret temin edilmelidir. Çalışma lehine güçlü bir kamuoyu oluşturulduğu takdirde ve insan özgür bırakıldığında zaten çalışmak isteyecektir. Ödeme iş karşılığı olarak değil; çalışma isteği için yapılmalıdır. Dünya devletinde para, iş karşılığı olarak vardır; ancak insanların para biriktirip kapitalist olmaları riskine karşı, ödemeler belli süre geçerli olan senetler şeklinde yapılabilir. Böylece insanlar, sınırsız süre için değil; yıllık harcamalar için birikim yaparlar. Kadınlara, evli ya da bekâr olmaları fark edilmeksizin ücret verilir, böylece ekonomik bağımsızlıkları güvence altına alınır. Russell, çocuklarında yetişkinler gibi kendi paylarına düşeni alacaklarını belirtir. Ekonomik olarak rahat olan dünya devletinde, özel sermayenin kaldırılması ile suç oranları da

³³⁴ Russell, *Özgürlük Yolu*, s. 165-166.

³³⁵ Russell, *Aylaklığa Övgü*, s. 20-22.

düŖer. Buna rağmen suç iŖleyenlere hümanist bir yolla yaklaŖılır. Onlara kötü gözle bakılmaz, kendileri için tehlikeli durum geçene kadar akıl hastanelerine kapatılırlar. Suçlular üzerinde uygulanacak olan bireysel iyileŖtirici tedavi ile iŖlenen ilk suç, son suç olarak kalır. Ŗiddet devlet ve onun yasaları sayesinde önlenir. Bu yüzden dünya devletinde hükümetin iki bölümü vardır; halkın ya da kurumlarının aldıkları kararlar ve karşı çıkanların bu kararlara uymasını sağlama.³³⁶ Dolayısıyla devletin, halk üzerinde bir ölçüde müdahale etme hakkı vardır. Zaten daha önce belirttiğimiz gibi iktidar, özü itibariyle güce dayanan bir tutku olduğu için despotça müdahale hükümetin özünde vardır. Buradan da anlaşılacağı üzere, insanlar Ŗiddete daha az meyilli olana kadar hükümetin kullandığı güç kötü bir Ŗey olarak algılamaz.

Öte yandan Russell'in çalışma alanındaki görüşlerine dönecek olursak, toplumda işçi ve işveren sınıftan farklı olarak yeni bir sınıf; aylak sınıfı oluşturduğunu görürüz. Bu aylak sınıf, geçmişte çalışmadığı için boş ve işe yaramaz olarak anılan aylak sınıfla benzerdir. Ancak, bu sınıfı geçmişte olduğu gibi olumsuz değil olumlu bir yönde değerlendirilir.

Düşünürün bakış açısına göre, sanatı geliştiren ve bilimleri bulan aylak sınıftır; bu sınıf kitaplar yazarak, felsefeler ortaya atarak ve toplumsal ilişkileri geliştirerek insanlığı barbarlıktan kurtarır. Bu yönüyle günümüzde üniversitelerin sistemli bir yoldan sağladığı Ŗeyi, aylak sınıf rastgele sağlar. İnsanlar, 4 saatten fazla çalışmak zorunda kalmadıkları bir dünyada bilimle uğraşabilecek, aç kalmadan sanat yapabilecektir. Bunun yanı sıra insan, kendine yetecek kadar çalıştığı için mutlu olur ve yaşama sevinci ile dolar; böylece savaş isteği de ortadan kalkar.³³⁷ Dünya devleti, çalışma hayatında sağlayacağı rahatlığın yanı sıra tek bir para düzeni getirerek istikrarlı bir para sistemi de sağlar. Böylece demokrasinin işlemesini olumsuz yönde etkileyen bir unsur daha ortadan kalkar; çünkü demokrasinin işlemesini zorlaştıran sebeplerden biri de modern dünyadaki bütün sistemlerde olduğu gibi ekonomik sistemdeki karışıklıktır.

Russell, dünya devletinin ideal eğitim sistemini özgürlük açısından en iyi sistem olarak inşa etmeye çalışır. Eğitimin iki amacı olmalıdır; birincisi okuma yazma, dil bilgisi, matematik gibi alanlarda çocuklara kesin bilgiler vermektir. İkincisi ise, bireye kendi başına bilgi edinme ve sağlıklı değerlendirme yapmaya olanak verecek olan

³³⁶ Russell, *Özgürlük Yolu*, s. 190-197.

³³⁷ Russell, *Aylaklığa Övgü*, s. 22-24.

zihinsel alışkanlıklar kazandırmaktır. Bilginin pratik ve teorik yararlılığı önemlidir; çünkü eğitilmiş bir halk olmadan modern devlet olanaksızdır.³³⁸ Modern dönemde eğitim, bütün bu amaçların dışındadır ve tamamen devletin kendi çıkarları için kullanılır. Eğitim aracılığıyla devlet, milliyetçilik ve savaş isteklerini kolayca ve fark ettirmeden bireye aşılar. Modern sistemin savaşı ve milliyetçiliği tetiklemesi sebebiyle düşünürün, modern propaganda olarak adlandırdığı modern eğitim sitemine yaptığı eleştirilere bakmak faydalı olur.

Russell'a göre "her ne kadar ailenin kaynağı biyolojikse de uygar toplumlarda aile yasaların ürünüdür."³³⁹ Doğuştan devletin tekelinde olan insan, eğitim ile birlikte neredeyse tamamen devletin eline geçer. Devlet zorunlu eğitimle birlikte anne babalar üzerinde ciddi bir müdahale oluşturur. Eğitim aracılığıyla çocuklar devletin istediğini öğrenip, boş vakitlerini de yine onun uygun gördüğü biçimde geçirir.³⁴⁰ Yöneticiler çocuklara çocuk olarak değil, bir yapının malzemeleri olarak bakarlar. Anne ve baba yerine geçen kamusal organlar çocukları kısıtlayarak, zorla her yeniliğe kulak tıkamalarını sağlarlar. "Sonuç olarak babanın yerini devletin alması, eğer devlet enternasyonalise, insanlık için bir kazanç, yok bunun tersi ulusal ve militaristse, insanlığı savaşa sürükleme konusunda artan bir tehlikedir."³⁴¹ Eğitim ile milliyetçilik güçlenerek; çocuklar devlet istediğinde gönüllü olarak savaşmaya ve insan öldürmeye hazır birer makine haline gelir.

³³⁸ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, s. 117-118.

³³⁹ Bertrand Russell, *Evlilik ve Ahlak*, Say Yayınları, (6. Baskı), (Çev. Vasıt Eranus), İstanbul 1999, s. 127.

³⁴⁰ Russell, s. 128.

³⁴¹ Russell, s. 135.

SONUÇ

İktidar kavramı, anlamsal ve kavramsal çeşitliliği nedeniyle tarihsel bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. İktidar, siyasal ilişkilerde olduğu kadar toplumsal ilişkilerde de toplumun dinamiğini oluşturan bir kavramdır. Çalışmamızda iktidar incelemesi, siyasal iktidar kavramı üzerinden yürütülür; ayrıca siyasal iktidarın otorite, egemenlik ve güç kavramları ile olan ilişkileri göz ardı edilmez. Aristoteles'ten başlattığımız iktidar incelemesi, tezimizin büyük kısmını oluşturan Russell düşüncesiyle sonlanır. Aristoteles, iktidar kavramını sadece siyasal alanda ele alır ve yönetim biçimleriyle sınırlandırır. Yönetim biçimleri ise egemenlik kavramı göz önüne alınarak yapılır; bunun yanı sıra iktidarın kriteri erdem ve bilgeliktir. İktidar sadece siyasal alana yerleştirildiği için sınırlayan ve baskı uygulan yapısı dolayısıyla negatif bir kavramdır. Ortaçağ düşüncesi ile birlikte, tanrı sevgisi merkeze alınarak dünyevi alan geri planda bırakılır. Aristoteles'te dünyevi alanda aranan iktidar, Ortaçağ ve Augustinus düşüncesinde uhrevi alanda aranır. İktidar, İlkçağ düşüncesinin aksine sonsuz, sınırsız ve mutlaktır. İktidar sahibi devlet adamları değil; tanrıdır. Augustinus'un Yeryüzü ve Gökyüzü Devleti ayrımı da bu temele dayanır. İyi yönetim, mutlak iktidar sahibi olan Tanrı'da, kötü yönetim ise bu dünyadadır. Dolayısıyla Aristoteles düşüncesinde akıl kaynaklı olan iktidar, Augustinus ve Ortaçağ düşüncesinde Tanrı kaynaklıdır. Kilisenin zamanla zayıflaması ve iktidarını kötüye kullanması sonucu; Rönesans döneminde, iktidarı dünyevi alana taşıma çabasındaki Machiavelli ile karşılaşırız. Din tam anlamıyla siyasal alandan soyutlanamaz; ancak iktidar tanrıdan alınır ve daha somut bir varlık olan insanda bedenleşir. Machiavelli hükümdara verdiği iktidar sayesinde modern anlamdaki devletin temellerini atar. İktidar Ortaçağ'daki gibi sınırsız bir güç olarak ele alınır; Hükümdar sonsuz ve sınırsız bir güce sahiptir ve hiçbir güç tarafından sınırlandırılmaz. İlkçağ ve Ortaçağ'daki siyasal erdem görüşünde insanlar, doğası gereği ortak iyi ve adalet ile birbirlerine bağlı varlıklar olarak ele alınır. Ancak modern siyasal yaşamda insanlar rekabet halindedir ve bireysel çıkar peşinde koşarlar. Machiavelli'nin siyasal erdem anlayışı bu yeni görüş ekseninde gelişir. Bu yüzden, Aristoteles düşüncesinde olduğu gibi devlet doğası gereği ortaya çıkmaz, yapay olarak inşa edilir. İktidar, Hükümdarın yani yönetici iradenin ürünüdür. Düşünür, iktidarın tehlikeye girdiği durumlarda Hükümdarın halkın huzur, güven, barış ve mutluluğu için sert önlemler almasını meşru görür; ancak keyfi bir zulme göz yummaz. Machiavelli'nin iktidar

anlayışında eksik olan taraf iktidarın sürekliliğidir. İktidar sınırsız ve mutlak olarak Hükümdar'da olduğu için, o öldüğünde iktidarda son bulur. Aslında Hükümdarın gücü onun sağladığı itaate ve ondan duyulan korkuya bağlıdır. Zira insanlar, soyut bir amaç uğruna bir araya gelmez, Hükümdarın somut varlığında bir araya gelirler. Bu sebeple, insanların kendine amaç edineceği ve etrafında toplanacakları soyut bir değer eksikliği söz konusudur. Bodin bu eksikliği fark eder ve oluşturduğu 'egemenlik' kavramı ile Machiavelli'nin eksikliğini kapatır.

Bodin'in getirdiği egemenlik kavramı sayesinde, devlete; yönetici öldüğünde dahi devam edecek olan bir ruh gelir. Machiavelli düşüncesinde Hükümdarın bedeninde somutlaşan iktidar, Bodin'in egemenlik kavramıyla ulusta soyutlaşır. Öte yandan onun egemenlik fikri, milli devlet anlayışını da güçlendirir. Hıristiyan öğretilerde tanrı kavramı ile evrenselleşen iktidar, egemenlik ile millileşir. Yapılan bu soyutlama devlet ve hükümet ayrımını da beraberinde getirir. Devlet, egemenlik düşüncesini devam ettiren kurumken, hükümet yalnızca iktidarı uygulayandır. Bu bağlamda Bodin, devlet biçimi ayrımı yapmak yerine egemenlik biçimi ayrımı yapar; çünkü devlet egemenliği bünyesinde barındırdığı için iktidar, bir ve mutlaktır. Düşünürün iktidar kavramı üzerinde yaptığı bu iyileştirmelere rağmen, egemenlik kavramı hala tanrıdan tam olarak soyutlanmamıştır. Bu noktada Hobbes, oluşturduğu toplumsal sözleşme ile egemenliği tanrıdan alarak toplumla bağlantılı hale getirir. İktidarın toplumla bağlantılı olması modern anlamdaki ulus kavramına giriş niteliğindedir. Egemen güç; kaynağını sosyal sözleşmeden aldığı ve sözleşenlerin güçlerinin toplamı olduğu için, egemenlik ulusa geçer. Hobbes, ulus kavramını devletten önce ya da devletten ayrı düşünmez; ulus devletle vardır ve devletin kurulmasının sonucudur. Ulus ve yöneten arasındaki bu ilişkisi sayesinde, modern anlamdaki sivil toplum kavramı da ortaya çıkar. Ayrıca Hobbes, temsille belirlenmiş bir egemen vasıtasıyla, çağdaş demokrasi düşüncesini de gündeme getirmiş olur. Ortaçağ'da kaynağını tanrıdan, Machiavelli'de hükümdardan alan egemenlik artık toplumsaldır. Diğer taraftan, Hobbes düşüncesinde devlet, Aristoteles düşüncesinin aksine yapaydır, sonradan oluşur. Devlet oluşturulmadan önce insanlar doğa durumundadır. Doğa durumu, herkesin herkesi öldürebildiği kaos ortamıdır. İnsanı sözleşmeye iten de doğa durumunun yarattığı kaostan dolayı ortaya çıkan yaşama isteği ve öldürülme korkusudur. Dolayısıyla insan sözleşme yapmayı yaşamını kurtarmak için ister ve sözleşme ile doğa durumundan sivil duruma geçilir.

Sözleşmeyi savunan bir diğer isim olan Rousseau, kendisine kadar niteliksel olarak ele alınan iktidar kavramını, ilişkisel olarak ele alır. İktidar, kaynağını toplum sözleşmesinden alır ve sırtını genel iradeye yaslar. Rousseau, insanı ele alış biçimi ile Hobbes'tan ayrılır. Hobbes'ta insan doğuştan kötü bir varlık olarak ele alınır ve doğa durumundaki kaos ve kargaşa sözleşme ile gelen toplumsallaşma sayesinde son bulur. Hâlbuki Rousseau'ya göre insan yaratılıştan iyidir; özel mülkiyet ve toplumsal koşullar onu sonradan kötü olmaya iter. Sözleşme ile doğa halinde eşit ve özgür olan insan, yasalar tarafından korunma altına alınır. Böylece herkes, varlık ve iradesini genel iradenin emrine vererek bütünün bir parçası haline gelir. İradeyi genel yapan şey oyların çoğunluğu değil; oyları birleştiren ortak çıkardır. Diğer yandan Rousseau, eşitlik ve özgürlüğü her türlü hukuk ilkesinin temeli kabul eder. Rousseau'nun özgürlük ve eşitlik çerçevesinde oluşturduğu kuramı, Fransız Devrimine de ilham verir. Fransız devriminden sonra ulus-devlet anlayışı daha da güçlenir ve yeni dünyaya şeklini verir. Ayrıca meşruluk kavramı da yine ulus-devletle ortaya çıkar ve egemenlikle birleştirilip yüceltilir. Ulus-devletle birlikte artık siyasal ve toplumsal olan birbirinden ayrılır. Önceden bütünlükcü bir yapıda olan toplum parçalanarak; zamanla ümitsiz, tanrısız ve yapay bir hal aldığı için devlet artık bir gerekliliktir. Bu yönü dolayısıyla ulus-devlet, bir dönem yekpare olan toplumun parçalanmasına karşı ortaya çıkan işlevsel bir tepkidir. Geleneksel dönem içerisinde incelediğimiz; Aristoteles, Augustinus, Machiavelli, Bodin, Hobbes ve Rousseau'da yer yer geleneksel, yer yer demokratik bir çizgide ele alınan iktidar, artık rasyonellik temeline doğru kayar. Bunun yanı sıra geleneksel dönemde cebirden beslenen iktidar modern dönemde kaynağını cebrin yanı sıra iktisat ve psikolojiden alır.

Endüstrileşme ve kapitalizm ile iktidarın, iktisat kaynağı daha ön plana çıkar. Marx, ekonomiyi iktidarın; hatta bütün bir hayatın kaynağı olarak ele alır. Onun felsefesi emek kavramı üzerine şekillenir. Marx, iktidar kaynağı olarak ele aldığı eşitsiz ekonomik gücü dağıtma çabasıdadır. Hobbes'un doğa durumunu Marx'ın kapitalist düzeninde görürüz. Kapitalist düzen, gücü eşitsiz dağıtarak insanı, kendine, topluma ve doğaya yabancılaştırır. Bu yabancılaşma ise Marx'ın sosyalist düzen olarak adlandırdığı sınıfsız toplum yapısında son bulur. Sınıfsız toplum yapısına ulaşma, tarih içinde kademeli olarak ilerler. Bu diyalektik anlayışında Marx, devleti diğer bütün düşünürler gibi amaç olarak görmez. Devlet, sınıfsız toplum yapısına ulaşana kadar insanları bir

arada tutan ve gücü eşit olarak dağıtmaya çalışan bir araçtır. Bu sebeple Marx felsefesinde devlet, tamamen negatif bir kavramdır ve devletin sadece baskı aygıtları ön plandadır. Devlet bu yönüyle sınırlayan ve baskı uygulayan olduğu için de gereksizdir. Marx, her ne kadar sınıfsız bir toplum yapısı için uğraşsa da toplum, demokratik olmaktan uzaktır; çünkü proletarya grubunun iktidarı tam bir oligarşi örneğidir. Ayrıca iktidarın devrim yoluyla kazanılacak olması ister istemez baskıcı bir rejimi doğuracağı için proletaryanın iktidarı eninde sonunda diktatörlüğe mahkûmdur.

Nietzsche, modernite karşıtı bir düşünür olarak karşımıza çıkar. Onun modernliğe kafa tutuşu Rousseau'yu getirir akla. Ancak Nietzsche, bütün geleneksel, dinsel ve ahlaki değerleri elinin tersiyle bir kenara iter. Onun insan ideali; Hobbes, Rousseau ve Marx'ın aksine rasyonellikten uzaktır ve güç istenciyle şekillenir. Marx'ın iktisat merkezli iktidar anlayışı yerini Nietzsche'de güç istencine bırakır. Nietzsche, güç istencini yalnızca güç elde etme olarak algılamaz; bu aynı zamanda güce duyulan tutkudur da. Güç istenci hem siyasal hem de toplumsal olayların dinamiğini oluşturur. Ona göre, modern dönemde bilgide dâhil olmak üzere her şey egemen iktidar gücün elindedir. Güç potansiyel olarak var olur ve sabit değildir; sürekli değişen ve dönüşen istencin kendi kendini alt etmesidir. Nietzsche, Marx gibi devleti gereksiz görmez; devlet ve onun hiyerarşik sistemi gereklidir. Aristoteles düşüncesindeki gibi insan 'politik bir hayvan' olabilir; ancak devlet olmaksızın insan politik hale gelemez. Yine Nietzsche'ye göre devletin kökeni, Hobbes düşüncesinde olduğu gibi şiddettir. Öte yandan Foucault, yeniden yapılandırmaya çalıştığı özne ile iktidara yeni ve farklı bir bakış açısı getirir. Foucault iktidar ilişkilerini şekillendiren unsur olarak güç ilişkilerini temel alır. Bu güç ilişkileri, büyük iktidar olan devletin aygıtları aracılığıyla bireylere uyguladığı ilişkilerdir ve hemen her alanda; insan ilişkilerinde, bireyler arasında, aile bünyesinde, eğitim ilişkisinde, siyasi yapıda vb. vardır. İktidar ilişkileri Nietzsche'nin güç istencinde olduğu gibi dinamiktir. Ancak Foucault, iktidarı Marx düşüncesindeki gibi devlet nosyonunda algılamaz; bütün toplum ilişkilerine yayar. Bu yüzden, Foucault için iktidar Marx'ta olduğu gibi baskıcı, engel çıkarıcı, cezalandırıcı bir güçten ibaret değildir. Onun için iktidar; arzuyu yaratarak, zevki kışkırtarak, bilgiyi üreterek daha derinlere işleyen bir ilişkidir. Böylece Foucault, iktidarı olumsuz bir güç olarak değil; olumlu bir kavram olarak ele alır ve iktidarın bütün ilişkileri doğuran bu pozitif tarafını herkese göstermeye çalışır.

Tarihsel olarak ele aldığımız bütün bu düşünürler, iktidar kavramına yeni bakış açısı kazandırmışlardır. Russell'ın iktidar kavramına baktığımızda, bütün bu düşünürlerin etkilerini görmek mümkündür. Ancak, Russell'ın iktidar kavramı Aristoteles'teki erdemden ve Ortaçağ düşüncesindeki tanrısal kaynaktan ilham almaz. Ayrıca o, bütün geleneksel düşünürler de ve Marx'ta olduğu gibi, iktidarı, negatif yanı ya da Foucault'ta olduğu gibi pozitif yanı ağır basacak şekilde ele almaz. Russell'ın amacı çağdaş sorunlarla birlikte tehlikeye giren özgürlüğü korumak ve Totaliter rejimlerin insanlar üzerinde yarattığı olumsuzlukları azaltmaktır. Russell'ın özgürlük hassasiyeti ve şüpheci bakış açısı dolayısıyla siyasal ve toplumsal alanda, olayları ele alış biçimi sık sık değişir. Ancak Russell'da başından beri değişmeyen şey demokratik bir düzeni savunması ve özgürlüğe olan düşkünlüğüdür.

Russell'ın iktidar öğretisinde içgüdüler geniş bir yer tutar. İnsanın davranışlarını yönlendiren, onun doğasından kaynaklı biyolojik ve psikolojik sebeplerdir. Russell'a göre, insan doğasının hem olumlu hem de olumsuz tarafı vardır. Olumlu tarafı yaratıcı güdülerini desteklerken olumsuz tarafı sahiplenici güdülerine hizmet eder. Sahiplenici güdüler ise mülkiyet ve savaş unsurlarını ortaya çıkarır. Bu nedenle insanın sahiplenici güdülerini kontrol altına alınmalıdır; ancak o zaman barış ve huzur ortamı sağlanabilir. Bunları azaltmanın yolu ise özel mülkiyeti sınırlandırmaktır. Düşünür bu yönüyle ve mülkiyet eşitsizliği üzerine kurulan kapitalizmi onaylamaması üzerindeki sosyalist etki nedeniyle, Marx düşüncesine yaklaşır. Russell, oluşturduğu dünya devleti ideali ile insanların zararlı güdülerini sınırlayarak, aşırı rekabetin olmadığı bir toplumda insanların daha mutlu olacağını göstermeye çalışır. O, Marx gibi rekabetin tamamen kötü bir unsur olduğunu da düşünmez. Ekonomik alanda rekabet kötüdür; ancak topluma daha iyi hizmet vermek için sanat ve düşünce alanında iyidir. İnsanın bütün yaratıcı güdülerini de bu alanda ortaya çıkarır. Bilim, sanat, felsefe alanında üretilenler bütün insanlık için kazançtır. Bu üretim ise toplum tarafından 'aylak' olarak nitelendirilen sınıf tarafından yapılır. Bu sebeple Russell, bilim, sanat ve felsefe alanında uğraşan bu kişileri saygın kişiler olarak nitelendirir ve onları, toplum içinde ayrı bir sınıf olarak ele alır. Onun dünya devleti idealinde amaçladığı toplum, eğitime verdiği önemden de anlaşılacağı üzere bilge bir toplumdur.

Russell'ın olumsuz güdüler olarak ele aldığı güdülerden biri de iktidar tutkusudur. İktidar tutkusu saygınlık ve yetki ile birlikte işler. İnsanlar çoğu zaman iktidar elde etme

tutkusunu doymak için makam ve servet isterler. Bu da gösterir ki iktidar kavramı, siyasi ilişkilerin yanı sıra bütün toplumsal ilişkilerin merkezine oturtulur. Bu yönüyle iktidar kavramı, Marx'ın sınıf kavramına denk gelir; çünkü Marx bütün toplumu sınıflar arası ilişkiler yönüyle ele alır. Düşünürümüzün, iktidarı merkezi bir kavram olarak ele alış tutumunun benzerlerini; Nietzsche'nin güç istencinde ve Foucault'un iktidar ilişkilerinde görülür. Russell'ın Nietzsche düşüncesiyle benzer yanları; iktidarı güdülere dayandırması ve güç tutkusunun değişen, dönüşen bir kavram olarak toplumsal ilişkilerinin dinamiğine yerleştirmesidir. Ancak bu benzerliklere rağmen, Nietzsche'nin nihilist görüşüne Russell felsefesinde rastlanmaz. Diğer bir benzerlikleri, ikisinin de milliyetçiliğe duyduğu nefrettir. Ancak Russell'ın milliyetçilik nefreti o kadar ileri bir seviyededir ki geçmişte birçok farklı nedenlerden kaynaklanan iktidar savaşları göz ardı edilerek, milliyetçilik neredeyse savaşın ana sebebi haline getirilir. Diğer taraftan Foucault, iktidar ilişkilerini tıpkı Russell gibi toplumsal ilişkilerin merkezine yerleştirir; ancak Russell, iktidar tutkusunu pozitif bir bakış açısıyla ele almaz. Russell'ın iktidar anlayışında meşruluk önemlidir. İnsanların güce itaati, zorlama ile değil gönüllü olmalıdır. Meşruluk, hukuksal ya da toplumsal yollarla sağlanabilir. Dolayısıyla bir iktidar biçiminde önemli olan onun çoğunluğun onayına dayanmasıdır. Rousseau düşüncesindeki genel irade fikri Russell tarafından da önemsenir. Geleneksel iktidar biçimleri ve devrim iktidarı çoğunluğun onayına dayalıdır. Ancak Russell, sırf iktidar tutkusunun tatmini için iktidar elde edilmesine tamamen karşıdır.

İktidar kaynağı konusuna bakacak olursak, Russell bütün iktidar kaynaklarını benimser; ancak o, Marx'ın aksine daha çok iktidarın psikolojik kaynağı üzerinde durur. Çünkü gelişen teknikle birlikte propaganda günden güne güçlenerek, insanları ikna etmede en etkili silah halini alır. Milliyetçilik ve savaş, propaganda sayesinde eskisine nazaran daha kolay yandaş bulur ve insanlar üzerinde daha etkili hale gelir. Özellikle devlet, eğitim sayesinde kendi propagandasını rahat rahat yaymakta ve bireyleri istediği gibi yetiştirmektedir. Ayrıca Komünizm, Milliyetçilik, Faşizm gibi zararlı görülen doktrinlerin geniş kitlelere ulaşmasında propaganda en etkili iktidar aracıdır.

Russell, nefret dolu doktrinler ve savaş tehlikeleri yüzünden insan özgürlüğü üzerine ciddi endişelere sahiptir. Hayatını bu uğurda savaş karşıtlığına adanması, elbette insanlık için çok önemlidir. O, özgürlüğü kısıtlayan bütün unsurlara dikkat çeker. Modern dünyada toplumlar gittikçe sıkı bir örgütsel yapıya bürünürler. Böylece birey,

özel ve toplumsal yaşamında bu örgütlerin sınırları arasında sıkışıp kalır. Örgütlerdeki güçlenme, en büyük örgüt olan devlet yapısında da söz konusudur. Russell, bu yüzden özel alanda, örgütlenme üzerindeki devlet etkisini azaltmaya ve bu örgütlenmenin bireyin mutluluğu amacına göre şekillenmesi gerekliliğine dikkat çekmeye çalışır.

İktidar tutkusu, içgüdüsel yapısı itibariyle siyasal alandaki iktidarı sınırlandırma zorunluluğunu doğurur. Russell, siyasal alanda daha çok Lonca Sosyalizminden etkilenen sosyalist bir tutum benimser. Dünya devleti idealini de bu tutumu etrafında şekillendirir. Onun savunduğu düzende ekonomik kolektivizm hâkimdir. Çünkü mülkiyet devletin elinde olursa, kapitalizmin yarattığı kötülükler ortadan kaldırılarak; savaşı engelleme yolunda önemli bir adım atılmış olunacaktır. Sosyalist düzen, çoğunluğun oyuna dayandırıldığı için, Marx'ın sınıf kavgası öğretisi onun toplumunda görülmez. Düşünürümüz, ideal devlet olarak ele aldığı dünya devletine ulaşmayı ise insanları ikna etme yolunda görür. Çünkü olası bir dünya savaşı, modern teknikle birlikte, kullanılan silahların öldürücülüğündeki artışla birleşince, insanlığın sonunu getirecektir. Bunu engellemenin tek yolu ise dünya devletidir. Dünya devleti kaynağını sevgi ve saygıdan alır. İktidar tutkusu ve yönetme hırsı; iktidar eşit dağıtılacağından ve toplam iktidar miktarı azaltılacağından, bu devlette yoktur. Merkezi otorite temel iktidar uygulayıcısı olmasının yanı sıra sınırlı iktidara sahiptir. Russell, iktidarı yerel otoritelere, onların alt kurumlarına ve daha alt kurumlara dağıtarak elinden geldiğince iktidar tutkusunun olumsuz sonuçlarından kaçınmaya çalışır. Dünya devleti yeryüzündeki tek egemen devlettir; ancak diğer devletler ortadan kalkmayacak; federal devlet statüsü olarak kabul görecektir. Yerel sorunlar bu federal devletler tarafından ele alınırken, devletlerarası sorunlar ise dünya devleti tarafından ele alınacaktır. Bütün insanlığın huzur ve refahı için oluşturulan bu federal düzende devlet iktidarı, bir tek huzur ve refahı tehdit eden durumlarda baskıya başvuracaktır.

KAYNAKÇA

- Ahıska, Meltem, “Türkiye’de İktidar ve Gerçeklik”, *Defter Dergisi*, Sayı: 33, (Bahar 1998), (19-40).
- Akal, Cemal Bali, *İktidarın Üç Yüzü*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2000.
- Akıncıoğlu, Saadet, *Bertrand Russell Düşüncesinde İnsanın Yeri ve Önemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.
- Althusser, Louis, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (2. Baskı), (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul 2006.
- Ansell, Keith-Pearson, *Kusursuz Nihilist-Politik Bir Düşünür Olarak Nietzsche’ye Giriş-*, (Çev. Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998.
- Aristoteles, *Politika*, (5. Baskı), (Çev. Mete Tuncay), Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000.
- Arnhart, Larry, *Siyasi Düşünce Tarihi -Platon’dan Raws’a-*, (3. Baskı), (Çev. Ahmet Kemal Bayram), Adres Yayınları, Ankara 2008.
- Barry, Norman P. , *Modern Siyaset Teorisi*, (Çev. Mustafa Erdoğan- Yusuf Şahin), Liberte Yayınları, Ankara 2004.
- Başkaya, Fikret, *Kavram Sözlüğü II -Söylem ve Gerçekler-*, Maki Yayınları, Ankara 2006.
- Baştürk, Efe, “Michel Foucault’da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 14, (Güz 2012), (65-78).
- Baum, Donald G. Tanen-Schultz, David, *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*, (Çev. Fatih Demirci), Adres Yayınları, Ankara 2006.
- Bilim ve İktidar*, Dipnot Yayınları, Ankara 2008.
- Bulut, Nihat, *Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi*, Seçkin Yayınları, Ankara 2003.
- Cassirer, Ernst, *Devlet Efsanesi*, (Çev. Necle Arat), Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1984.

- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, (6. Baskı), Paradigma Yayınları, İstanbul 2005.
- Çalıcı, Sercan “Rousseau’da Güç, Doğa ve Metafizik”, *Özne Dergisi –Rousseau-*, Sayı: 17, (Güz 2012), (63-76).
- Çam, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, (9. Baskı), Der Yayınları, İstanbul 2005.
- Çelik, Nur Betül, *İdeolojinin Soykütüğü I –Marx ve İdeoloji-*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2005.
- Dalkılıç, Bayram, *Yirminci Yüzyılda Bir Ateist Bertrand Russell*, Kendözü Yayınları, Konya 2000.
- Doğan, İlyas, *Bertrand Russell’ın Siyasal Öğretisi*, (Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989.
- Dursun, Davut, *Siyaset Bilimi*, Beta Yayınları, İstanbul 2000.
- Ebenstein, William, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, (3. Baskı), (Çev. İsmet Özel), Şule Yayınları, İstanbul 2003.
- Edwards, Paul, *The Encyclopedia of Philosophy*, (5-6), (Co. Inc. The Free Press), Mcmillian Publishing, Newyork 1967.
- Foucault, Michel, *Ders Özetleri -1970-1982-*, (3. Baskı), (Çev. Selahattin Hilav), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993.
- Foucault, Michel, *İktidarın Gözü*, (3. Baskı), (Çev. Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- Foucault, Michel, *Marx’tan sonra Michel Foucault -Söyleşi: Duccio Trombadori-*, (Çev. Gökhan Aksoy), Chiviyazıları Yayınları, İstanbul 2004.
- Foucault, Michel, *Özne ve İktidar*, (2. Baskı), (Çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005.
- Foucault, Michel, “Özne ve İktidar”, *Defter Dergisi*, (Çev. K. Par), Sayı: 34, (Yaz 1998).
- Giddens, Anthony, *Ulus Devlet ve Şiddet*, (Çev. Cumhuriyet Atay), Devrin Yayınları, İstanbul 2005.

- Gottschalk, Herbert, *Bertrand Russell Yaşamı*, (Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu), Alaz Yayınları, İstanbul 1984.
- Göze, Ayferi, *Liberal Marxist Faşist ve Sosyal Devlet Sistemleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 59-61.
- Gözler, Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2007.
- Gündoğan, Ali Osman, *Felsefeye Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2010.
- Hall, John A.- İkenberry, G.John, *Devlet*, (Çev. Yeşeren Olgu Alibeygil-Murat Şipal), Doruk Yayınları, Ankara 2000.
- Heywood Andrew, *Siyaset Teorisine Giriş*, (Çev. Hızır Murat Köse), Küre Yayınları, İstanbul 2011.
- Hobbes, Thomas, *Leviathan -Veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği Biçimi ve Kudreti-*, (Çev. Semih Lim), İstanbul 1993.
- Johnson, Paul, *Entellektüeller*, (Çev. Ayşe Polat), Paradigma Yayınları, İstanbul 2008.
- Karaismailoğlu, Fulya Özkaya, *Sosyal Teoride İktidar Tartışmaları; Marx, Nietzsche, Weber, Foucault*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2006.
- Karataş, Mehmet, “İktidar İlişkileri Açısından Bilim ve Sosyoloji”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), (Haziran 2002), (154-169).
- King, Ross, *Machiavelli -İktidar Filozofu-*, (Çev. Volkan Atmaca), Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2001.
- Lenin, V. J., *Marx, Engels, Marksizm*, (2. Baskı), (Çev. Vahap Perdoğdu), Sol Yayınları, Ankara 1990.
- Machiavelli, Niccolò, *Hükümdar*, (Çev. Mehmet Özay), Metropol Yayınları, İstanbul 2006.
- Machiavelli, Niccolò, *Söylevler -Titu Livius'un İlk On Kitabı Üzerine-*, (Çev. Alev Tolga), Say Yayınları, İstanbul 2009.
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürücü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999.

- Mayor, Federico-Forti, Augusto, *Bilim ve İktidar*, (11. Baskı), (Çev. Mehmet Küçük), Tübitak Yayınları, Ankara 2004.
- Marx, Karl - Engels, Friedrich, *Komünist Manifesto*, (10. Baskı), (Çev. Celat Üster-Nur Deriş), Can Yayınları, İstanbul 2012.
- Miller, David – Coleman, Janet- Connolly, William – Ryan, Alan, *Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi (A-J)*, (Çev: Bülent Peker-Nevzat Kırac), Ümit Yayıncılık, Ankara 1994.
- Nietzsche, Friedrich, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, (Çev. Turan Oflazoğlu), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2001.
- Nietzsche, Friedrich, *Güç İstenci*, (Çev. Nilüfer Epçeli), Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Osmanoğlu Ömer, *Ortaçağ Siyaset Felsefesinde Adalet*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- Outhwaite, William, *Modern Toplum Düşünce Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Özbek, Sinan, *İdeoloji Kuramları*, Notos Kitap Yayınları, İstanbul 2001.
- Peffer, R. G. , *Marksizm, Ahlak ve Toplumsal Adalet*, (Çev. Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.
- Rousseau, Jean Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, (Çev. Ali Alper), Oda Yayınları, İstanbul 2008.
- Russell, Bertrand, *Anılar*, (Çev. İlhan Akçay), Deniz Yayınları, İstanbul 1970.
- Russell, Bertrand, *Aylaklığa Övgü*, (2. Baskı), (Çev. Mete Ergin), Cem Yayınevi, İstanbul 2008.
- Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi- İlkçağ-Ortaçağ-Yeniçağ-*, (3. Baskı), (Çev. Muammer Sencer), Say Yayınları, İstanbul 1983.
- Russell, Bertrand, *Bolşevizm*, (Çev. N. Sel), Habora Yayınları, İstanbul 1967.
- Russell, Bertrand, *Denemeler*, (Çev. Türkan Araz), Ataç Kitabevi Yayınları, İstanbul 1965.
- Russell, Bertrand, *Din ile Bilim*, (Çev. Akşit Göktürk), Bilgi Yayınları, Ankara 1972.

- Russell, Bertrand, *Dünya Görüşüm*, (Çev. Cenap Yılmaz), Bilgi Yayınları, Ankara 1970.
- Russell, Bertrand, *Düşünceler -Çağımızın Sorunları Üstüne-*, (Çev. S. Eyüboğlu-V. Günyol), Cem Yayınları, İstanbul 1972.
- Russell, Bertrand, *Evlilik ve Ahlak*, Say Yayınları, (6. Baskı), (Çev. Vasit Eranus), İstanbul 1999.
- Russell, Bertrand, *Felsefe Yapma Sanatı -ve Diğer Makaleler-*, (Çev. Halil Kayıkçı), Gugukkuşu Yayınları, Ankara 2012.
- Russell, Bertrand, *Hikâyeler*, (Çev. Harika Aktel), Tel Yayınları, İstanbul 1972.
- Russell, Bertrand, *İktidar*, (4. Baskı), (Çev. Mete Ergin), Cem Yayınları, İstanbul 2002.
- Russell, Bertrand, *İnsanlığın Geleceği*, (Çev. İlhami Kaya), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2008.
- Russell, Bertrand, *İnsanlığın Yarını*, (Çev. Akşit Göktürk), Bilgi Yayınları, Ankara 1972.
- Russell, Bertrand, *Mutluluk Yolu*, (Çev. Nurettin Özyürek), Varlık Yayınları, İstanbul 1976.
- Russell, Bertrand, *Neden Hıristiyan Değilim*, (2. Baskı), (Çev. Ender Gürol), Varlık Yayınevi, İstanbul 1972.
- Russell, Bertrand, *Özgürlük Yolu*, (Çev. Şebnem Duran), İlya Yayınları, İzmir 2006.
- Russell, Bertrand, "Political Ideals", University of Northern Iowa, 49 (735), 1917, 248-359, Erişim Tarihi; 12 Ekim 2012, Jstor.
- Russell, Bertrand, *Russell'dan Seçme Yazılar*, (Çev. Rabia Nigün Aydoğan), Dost Yayınları, Ankara 2004.
- Russell, Bertrand, *Sağduyu ve Atom Savaşı*, (Çev. Avni Yakalıoğlu), İş Bankası Yayınları, Ankara 1960.
- Russell, Bertrand, *Siyasal İdealler*, (Çev. Mehmet Harmancı), Say Yayınları, İstanbul 1996.

- Russell, Bertrand, *Sorgulayan Denemeler*, (6. Baskı), (Çev. Nermin Arık), Tübitak Yayınları, Ankara 1996.
- Russell, Bertrand, *Sosyalizm*, (Çev. Murat Belge), De Yayınları, İstanbul 1965.
- Russell, Bertrand, *Şeytan Banliyöde –Zahatopolk-*, (Çev. Yurdanur Salman), Cem Yayınları, İstanbul 1979.
- Russell, Bertrand, *Vietnam’da Savaş Suçları*, (Çev. Niyazi Atakoğlu), Bilgi Yayınları, Ankara 1967.
- Russell, Bertrand, *Yetke ve Birey*, (Çev. Ayseli Usluata), Nobel Yayınları, İstanbul 1975.
- Sabine, George, *Siyasi Düşünce Tarihi II -Yeniçağ-*, (Çev. Alp Öktem), Türkiye Siyasi İlimler Yayınları, Ankara 1969.
- Skinbekk, Gunnar – Gilije, Nils, *Antik Yunan’dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, (Çev. Emrah Akbaş-Şule Mutlu), Esit Yayınları, İstanbul 2001.
- Thomson, David, *Siyasi Düşünce Tarihi*, (3. Baskı), (Çev. Ali Yaşar Aydoğan, Cengiz Şişman, Hüseyin Yılmaz, İzzet Akyol, Hasan T. Kösebalan, Kenan Çayır, Mehmet Demirhan, M. Süreyya Er, Süleyman Kor), Şule Yayınları, İstanbul 2000.
- Toku, Neşet, *Siyaset Felsefesine Giriş*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005.
- Tuncay, Mete, *Bertrand Russell’dan Seçmeler*, Varlık Yayınları, İstanbul 1982.
- Türkiye Diyanet Vakfı, *İslam Ansiklopedisi*, 22. Cilt, İstanbul 2000.
- Türköne, Mümtaz’er, *Siyaset*, (10. Baskı), Opus Yayınları, İstanbul 2009.
- Uygur, Nermi, “Bertrand Russell’in Felsefedeki Gelişimi”, *Felsefe Arkivi*, Sayı: 13, (1962), (103-115).
- Water, Malcolm, *Modern Sosyoloji Kuramları*, (Çev. Zafer Cirhinlioğlu, Sevda Mutlu, Recep Ercan, Ali Esgin, Sezer Ayan, Ercan Şahbudak, Gazenfer Kaya, Zühal Çiçek, Ebru Bilget, Ahmet Mazlum, Veda Bilican Gökkaya), Gündoğan Yayınları, İstanbul 2008.
- Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, (Çev. Taha Parla), İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

Wolff, Jonathan-Rosen Michael, *Siyasal Düşünce*, (Çev. Sevda-Hamit Çalışkan), Ankara 2006.

Yenilmez Akagündüz, Seval, “Uygarlığa Yüz Çeviren Düşünür: Jean Jacques Rousseau”, *Özne Dergisi -Rousseau-*, 17, (Güz 2012), (113-126).

Yıldırım, Taner “Ateizm mi Agnostisizm mi? Bertrand Russell’ın Tercihi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 11, (Bahar 2011), (41-52).

Yıldız, Zekeriya, *Politika Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Hamise BALKİ
Doğum Yeri ve Tarihi	Gümüşhane-1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	hamisebalki@gmail.com
Tarih	